

Kommunal parkverksamhet med brukarmedverkan

Tim Delshammar

*Fakulteten för landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap
Institutionen för landskaps- och trädgårdsteknik
Alnarp*

**Doctoral thesis
Swedish University of Agricultural Sciences
Uppsala 2005**

Acta Universitatis Agriculturae Sueciae

2005: 118

ISSN 1652-6880

ISBN 91-576-6917-1

© 2005 Tim Delshammar, Alnarp

Tryck: SLU Repro, Alnarp 2005

Abstract

Delshammar, Tim 2005. *Kommunal parkverksamhet med brukarmedverkan*. Doctoral dissertation.
ISSN 1652-6880, ISBN 91-576-6917-1

During the last decade there has been a growing interest in public participation in operation and in decision making, in the public sector as a whole as well as in the public park sector in Sweden. The aim of the thesis was to study and analyse user participation in public park management and maintenance. The methods employed were studies of literature, studies of historical source material, two surveys and eight case studies. The thesis discusses four questions: *Which are the prerequisites for users participation?; Does user participation affect the benefits of parks for the non-participants?; Does user participation affect the basis for park management?; Does user participation affect parks?* The thesis also discusses the concepts of *parks, public park departments, public park management, users and user participation*. There were several reasons for participation, e.g.; the need to improve neighbourhood environment; to protect play- and sports ground from being closed down or to enjoy the possibilities of outdoor work together with friends. Knowledge of the opportunities to participate, an easy access to, and an informal dialog with, the employees of the park departments facilitated participation. The case studies gave examples of an increased use of parks as a result of participation. Case studies and surveys, however, gave examples of the risk of park spaces being privatized by means of intentional or unintentional territory marking. Participation called for new qualifications for the employees to be able to co-operate with both professional actors and unprofessional actors. The financial effect of user participation could be both positive and negative, but was as a whole insignificant. Though there was a widespread anxiety about maintenance-mistakes or self-interest decisions that could come out of participation, in several of the case studies participation meant better maintenance of the concerned parks.

Key words: public parks, park departments, park management, park maintenance, user participation, park users

Author's address: Tim Delshammar, Department of Landscape Management and Horticultural Technology, P.O. Box 66, SE-230 53 Alnarp, Sweden. E-mail: Tim.Delshammar@lt.slu.se

Innehåll

1. Inledning 6

Avhandlingens syfte, avgränsningar, begrepp och frågor 7
Forskningsansats, metoder och material 17

2. Parker, parkförvaltning och parkförvaltningar 31

Parker och parkmark – olika sätt att strukturera 31
Parkförvaltning (verksamheten) 35
Parkförvaltningar (organisationerna) 38
Parkförvaltare - Stadsträdgårdsmästare och FSS 42
Parkförvaltningarnas omvärld 47
Avslutning – om parkverksamhetens utveckling 52

3. Brukare och brukarmedverkan 53

Brukare 55
Brukarmedverkan 57

4. Två enkäter 61

Enkät ett - Postenkät till samtliga parkföreträdare i Sverige 61
Enkät två - Enkät om brukaravtal till parkföreträdare i Stockholm 67

5. Fallstudier 70

1. Malmö - Slottsträdgården 73
2. Lomma - Slättängsparken 83
3-4. Lund - introduktion till LIP-projekten 91
3. Lund - Referensområde för biologisk mångfald, S:t Hans backar 94
4. Lund - Parkförnyelseprojektet 95
5. Helsingborg - Ungdomens plats 99
6-8. Stockholm - introduktion till brukaravtalen 106
6. Stockholm - Solrosparken 111
7. Stockholm - trädgården Kattfot och blå viol 114
8. Stockholm - Eriksdalslunden 116

6. Analys och jämförelse 118

Analysmodell 118
Fallen som korta berättelser 119
Jämförelser 124

7. Diskussion 130

Förutsättningar för brukarmedverkan 130
Hur påverkas de icke-medverkande? 132
Hur påverkas förutsättningarna för parkverksamheten av brukarmedverkan? 134
Hur påverkas parker och grönområden av brukarmedverkan? 136
Begrepp 132
Eget bidrag och förslag till fortsatt forskning 137
Slutord 143

Referenser 146

Bilagor

- A. Enkät till kommunala parkförvaltningar
- B. Enkät svar
- C. Kommentarer i enkätsvaren från de kommunala parkförvaltningarna
- D. Brukaravtal i Stockholm, intervjusammanställningar från enkät två
- E. Informationsmaterial från stadsdelsnämnder i Stockholms kommun
- F. Brukaravtal, två exempel

Brukaravtalen publiceras med godkännande från berörd stadsdelsförvaltning.

1. Inledning

Det finns ofta flera möjliga sätt att ta sig an en fråga. I mitt fall började det med att jag i likhet med andra landskapsarkitekter intresserade mig för människors upplevelser och utbyte av parker och andra utemiljöer. Framförallt var jag intresserad av hur jag kunde påverka detta. Traditionellt har landskaparkitekter ägnat sig åt planering, design och projektering. Hur det som sedan anlades förvaltades har i den mån det uppmärksammades betraktats som en svårighet eller ett problem. Ett halvårs arbete på en kommunal parkförvaltning fick mig att se förvaltningsskedet mer som en möjlighet. Förvaltningsskedet är det i tid mest omfattande skedet. Det är det skede då en anläggning formas slutgiltigt för att uppnå de kvaliteter som planerats tidigare eller då dessa kvaliteter förblir oförverkligade eller då helt oplanerade och oväntade kvaliteter kan uppstå. Inte minst är det ett spännande skede därför att brukarna är på plats. De är inte mer eller mindre anonyma som i planeringsskedet. I förvaltningsskedet ringer brukare till parkförvaltningen och har åsikter om verksamheten. De är närvarande i parkerna. Mest påtagligt närvarande är brukarna när de medverkar i verksamheten.

Movium vid Sveriges lantbruksuniversitet ville i mitten på 1990-talet initiera forskning inom området förvaltning av tätortens utemiljö. Ett av de områden man ville satsa på av var just brukarmedverkan eftersom det fanns ett stort intresse för frågan inom de kommunala parkförvaltningarna. Tack vare ett startbidrag från Movium som räckte de två första åren kunde jag påbörja mitt doktorandprojekt.

Under det senaste decenniet har vikten av att brukare medverkar betonats i flera olika sammanhang. Det gäller medverkan i beslutsprocesser (Demokratiutredningen 2000) och det gäller medverkan i olika typer av offentliga verksamheter (Byggnadsstyrelsen 1979, Socialstyrelsen 2003, Ershammar & Wiksten 2002). Även inom den kommunala parkverksamheten finns ett intresse för brukarmedverkan, i Sverige (FSS, 1996) och internationellt (Carmona et al., 2004). CABE är en organisation i Storbritannien som i flera avseenden motsvarar det svenska Boverket. I de skrifter som organisationen har gett ut de senaste åren har *community involvement* varit ett genomgående tema (se www.cabespace.org.uk).

Att en fråga lyfts fram är naturligtvis ett tecken på att den är aktuell, men kanske ännu viktigare: att den inte är en självklarhet. Det är inte självklart hur man arbetar med brukarmedverkan. Det är inte heller självklart att ett stort intresse för brukarmedverkan svarar mot en omfattande medverkan i praktiken. Kanske ska uppmärksamheten kring brukarmedverkan snarare ses som ett tecken på att det ännu inte finns någon färdig form för medverkan. Även i en mycket begränsad omfattning kan brukarmedverkan emellertid innebära stora skillnader för det utbyte parker ger sina brukare, för förutsättningarna för parkernas förvaltning och för parkernas utformning och innehåll. Det faktum att brukarmedverkan av allt att döma inte är en allmänt spridd företeelse inom svensk parkverksamhet är också en anledning till att fundera över under vilka förutsättningar den förekommer och vilka effekter den har. En bättre förståelse för brukarmedverkan är relevant inte

bara för dem som arbetar med förvaltning utan också för dem som planerar, gestaltar och projekterar parker.

Avhandlingens syfte, avgränsningar, begrepp och frågor

Syftet med avhandlingen är att studera och analysera brukarmedverkan i kommunal parkverksamhet. Jag arbetar med fyra frågor:

- Under vilka förutsättningar medverkar brukare i kommunal parkverksamhet?
- Påverkar brukarmedverkan andra brukares utbyte av parker och grönområden?
- Påverkas förutsättningarna för parkverksamheten av brukarmedverkan?
- Påverkas parker och grönområden av brukarmedverkan?

Jag har valt att lägga fokus på brukarna och på de anställda inom den kommunala parkförvaltningen. De kommunala politikernas roll behandlas bara i en begränsad omfattning i avhandlingen.

Centrala begrepp

Jag använder brukare för att beteckna de personer som parkverksamheten är avsedd för, till skillnad från de personer som arbetar yrkesmässigt med parkverksamheten. En brukare är alltså en person som inte är anställd, eller arbetar på uppdrag, av den kommunala parkförvaltningen i den aktuella kommunen.

Jag använder brukarmedverkan i betydelsen inflytande - möjligheter att påverka tjänsternas utformning och kvalitet genom deltagande i beslutsprocessen - och medverkan - deltagande i verksamheten - och jag skiljer oftast inte mellan dessa två betydelser. Däremot skiljer jag mellan brukarmedverkan i planering och brukarmedverkan i skötsel och underhåll.

Det finns kommunala parkförvaltningar som arbetar med en bred verksamhet, till exempel pedagogik, rehabilitering eller evenemang. Det finns kommunala parkförvaltningar, ofta i små kommuner, som är så integrerade i gatukontorets eller den tekniska förvaltningens organisation att de inte går att urskilja som en självständig enhet. I andra kommuner kan förvaltningen av parker och grönområden vara uppdelat på flera olika förvaltningar. En parkförvaltning kan alltså se ut på flera olika sätt. Det som parkförvaltningarna gör varierar mellan olika kommuner. I avhandlingen använder jag parkförvaltningen för att beteckna de anställda inom den kommunala organisation som har huvudansvaret för att sköta och underhålla kommunala parker. Jag använder parkförvaltning för att beteckna verksamheten att planera, anlägga, sköta och underhålla kommunala parker och grönområden. För att undvika sammanblandning använder jag i vissa fall "organisationen" respektive "verksamheten".

En djupare diskussion om dessa begrepp ges i kapitlet Parker, parkförvaltning, parkförvaltningar respektive kapitlet Brukare och brukarmedverkan.

1. Under vilka förutsättningar medverkar brukare i kommunal parkverksamhet?

Vissa brukare medverkar, andra gör det inte. Att de som arbetar yrkesmässigt med parkverksamhet är med är självklart på samma sätt som att det inte är självklart att brukare medverkar. Brukare är inte professionella (Cronberg 1986). Brukare är inte utbildade för att medverka. De får inte betalt för att medverka. Därför är det inte de misslyckade exemplen som kräver en förklaring, utan de lyckade (Bengtsson 1998). Brukares medverkan är inte förutsägbar på samma sätt som de professionellas medverkan. Förutsättningarna för brukares medverkan är därför viktiga att förstå för de förvaltningar som arbetar eller planerar att arbeta med brukare. Ett möjligt sätt att förstå förutsättningarna är utifrån motiven för medverkan. Ett annat möjligt sätt är utifrån de faktorer som gör det möjligt att medverka eller som gör att brukare upplever att det är möjligt.

Maktfrågor är ett tänkbart motiv bakom brukares medverkan. Arnstein (1969) lyfter fram behovet av att ha makt över sin vardag som ett motiv för att medverka i beslutsprocesser. En mer direkt koppling till parkfrågor ger Francis et al. (1984, s 192) som menar att amerikanska community gardens - brukarförvaltnade parker eller trädgårdar - ofta är initierade av boende i syfte att förbättra boendemiljön i nedgångna områden. I rapporten *Improving Urban Parks, Play areas and Green Spaces* (Dunnett et al. 2002) hävdas att slitna och nedgångna parker fungerar som en katalysator för att provocera fram brukarmedverkan. Parkmiljöer är en del av vardagsmiljön för de flesta människor som bor i svenska tätorter. Människors behov av makt att påverka sin vardag är därför en rimlig förklaring till ett engagemang i parkverksamheten.

Bass Warner (1987) skriver att de tidiga community gardens i Storbritannien i stor utsträckning var ett uttryck för fattiga gruppers självhjälp. Dessa platser var snarast vad vi idag skulle kalla odlingslotter. Green guerillas (2001) pekar på att odling av mat i community gardens i fattiga områden innebär ett viktigt ekonomiskt tillskott för de boende. Armstrong (2000) har gjort ett försök att beskriva den relativa betydelsen av de motiv som ligger bakom engagemanget i community gardens. Beskrivningen bygger på en enkät som riktats till 20 koordinatörer för "community garden programmes". Dessa 20 program omfattar 63 enskilda trädgårdar. De viktigaste motiven för att delta, enligt Armstrong, var tillgången till färska livsmedel, natur- och parkupplevelser, samt det psykiska välmåendet som arbetet med trädgården innebar. En annan infallsvinkel är alltså att se brukarmedverkan som självhjälp. Självhjälp handlar inte i första hand om makt att påverka sin vardagsmiljö utan om att tillfredsställa ett verkligt och/eller upplevt behov, till exempel behovet av en plats att spela fotboll på, att sola på eller behovet av en god lek miljö för barn.

Arkitekten Lena Jarlöv lyfter i sin avhandling (1982) och i sina arbeten om lägenhetsträdgårdar fram människans behov av att ge utlopp för sin kreativitet. I en genomgång av etnologisk, filosofisk och biologisk forskning, visar hon på olika aspekter av människans behov av kreativ verksamhet. Hon kritiserar den

planeringsideologi som utgått från att människor ska vara kreativa i arbetet och vila sig i hemmiljön. Inte alla har arbete och inte alla arbeten erbjuder en möjlighet till kreativitet. Alltså måste bostadsområden kunna erbjuda en möjlighet för kreativt arbete. Att ta del i förvaltningen av den yttre miljön kan vara en sådan möjlighet. Medverkan kan också vara en möjlighet till personlig utveckling genom att man tillägnar sig nya färdigheter (Dunnett et al. 2002). Självhjälp behöver inte bara handla om behov som att få mat för dagen eller en acceptabel närmiljö. Det kan också handla om livskvalitet.

Såväl Bass Warner (ibid.) som Dunnett et al. (ibid.) lyfter fram medverkan som en symbolhandling. Bass Warner menar att engagemanget i och för community gardens i viss mån kan ses som en reaktion på det moderna samhället och det moderna samhällets risker. Dagens amerikanska trädgårdsrörelse startade under det sena sextiotalet. Utflyttningen från innerstäderna innebar en förslumning. Samtidigt fanns ett växande politiskt engagemang kring medborgarrättsfrågor och motståndet mot Vietnamkriget. Outnyttjad mark i innerstäderna samt ett växande intresse för ett gemensamt handlande var viktiga faktorer för den nya trädgårdsrörelsen. Dunnett et al. Berättar om brukare som skötte en park som var förknippad med viktiga minnen och som hade börjat förfalla. För dessa brukare handlade det om att "betala tillbaka". Genom att sköta parken vårdade de också de minnen som förknippades med parken. Livskvalitet kan också handla om att relatera sig till sin omgivning.

Flera författare har diskuterat vad som påverkar möjligheterna att medverka. Förutsättningarna för att medverka kan beskrivas utifrån brukarnas resurser (Jeppsson Grassman & Svedberg 1999, Cronberg 1986). En viktig del av dessa resurser är brukarnas utbildning, kunskap och information (Kaplan 1982, Hoff 1993). Det kan till exempel handla om att ha kunskap om den verksamhet eller process där man medverkar. Det kan också handla om att ha erfarenhet av att medverka i andra typer av verksamhet eller att ha kunskap om de möjligheter att medverka som finns.

Även det sociala sammanhang brukaren verkar i har betydelse (Jeppsson Grassman & Svedberg 1999). Att vara medlem av en organisation kan ge stöd för medverkan liksom ett väl utvecklat socialt nätverk (Hoff 1993, Wikforss & de Laval 1986). Organisationen eller det sociala nätverket kan stödja brukarmedverkan dels genom normering – att medverkan är positivt eller önskvärt – dels genom de stödjande resurser en organisation eller ett socialt nätverk kan erbjuda. Det sociala nätverket kan emellertid också innebära ett hinder för individens medverkan på egna villkor. I en studie av medverkan i fysisk planering i Schweiz fann forskare att grupptillhörigheten spelade en så viktig roll att det stora flertalet undvek att medverka som individer för att istället solidarisera sig med gruppen (Buchecker et al. 2003). Olika grupper av brukare kan ha eller uppleva sig ha bättre eller sämre förutsättningar för att delta i inflytandeprojekt (Vidén et al. 1990). Brukarmedverkan uppstår troligen inte enbart på grund av att brukare har goda motiv för att medverka.

2. Påverkar brukarmedverkan andra brukares utbyte av parker och grönområden?

Parker är mångfunktionella och det finns flera olika typer av brukare och sätt att bruka parker (t.ex. Stockholms stad 2004). I samtliga av de fall av brukarmedverkan som jag har kommit i kontakt med är det bara en begränsad grupp brukare som medverkat. En central fråga är hur medverkan från några få påverkar övriga brukare. Påverkas deras utbyte av andra brukares medverkan?

En tänkbar risk är att de icke-medverkande utestängs eller upplever sig utestängda från de platser där brukare medverkar. En studie av självförvaltningsavtal i Utrecht visade att 90% av områdena hade annekterats av de brukare med avtal och att de i praktiken inte längre fungerade som allmän park (Aalbers 2002). Det ligger nära till hands att göra jämförelser med diskussionen om "gated communities" och privatisering av offentlig mark. Ett "gated community" är ett samhälle eller en del av ett samhälle som bara en begränsad grupp av människor har tillträde till. Det innebär att offentliga ytor som gator och torg liksom halvoffentliga ytor som bostadsgårdar görs privata. Risken med "gated communities" är att de leder till en ökad segregering (Blakely & Snyder 1997). Ett möjligt scenario är alltså att en majoritet av brukare upplever att tillgången till parker minskar som en följd av brukarmedverkan.

Men det finns forskare som betonar de positiva effekterna av ett ökat inslag av privata ytor i samspel med de offentligt tillgängliga. Privatisering av utemiljön genom till exempel lägenhetsträdgårdar innebär att utemiljön zonerar i privata, halvprivata och offentliga ytor. Gehl (1980, se även Brunson et al. 2001) menar att de privata och halvprivata ytorna bidrar till en rikare utemiljö genom att de möjliggör fler olika sorters aktiviteter och därigenom stimulerar fler människor att vistas ute. Att fler människor vistas ute innebär också att miljöerna blir och upplevs som säkrare (Newman 1976). Detta innebär i så fall att arealen upplevt tillgänglig parkmark ökar för de grupper som undviker miljöer som upplevs som osäkra.

Interaktionen mellan medverkande och icke-medverkande brukare kan stimulera fler att medverka. I rapporten *Improving Urban Parks, Play Areas and Green Spaces* (Dunnett et al. 2002) lyfte såväl brukare som representanter för parkförvaltningarna fram en process som skulle kunna karakteriseras som en positiv spiral: brukarmedverkan i skötsel av parker leder till en känsla av ägande, vilket i sin tur stimulerar till en ökande grad av medverkan med resultatet att parken används mer.

Påverkan kan också handla om påverkan utanför platsen och utöver platsens nyttjande. Francis et al. (1984) menar att community gardens (se vidare nedan) är en modell eller ett föredöme för vad som kan åstadkommas genom en lokal organisering. Med trädgården som utgångspunkt, som inspirationskälla eller bara som lokal kan innevånare i ett bostadsområde organisera sig för att bearbeta viktiga frågor. Trädgården är inte bara ett mål, utan också ett medel, en katalysator

för förändring initierad underifrån. Community gardens stärker sammanhållningen i grannskapet genom att de boende samlas kring en gemensam uppgift (Green guerillas 2001). Även brukarmedverkan i svensk parkverksamhet skulle kunna leda till att brukare organiserade sig för att gemensamt arbeta med andra frågor.

Kanske kan brukarmedverkan påverka andra brukares uppfattning om sin egen relation till sin omgivning. Arkitekten Dolores Hayden (1995) pekar på att det "rationellt" planerade stadslandskapet inte är, som man i förstone skulle kunna tro, opolitiskt eller betydelse neutralt. Hayden kritiserar stadsförvaltning för att vara inriktat på att framhäva en smal privilegierad grupp genom exempelvis minnesmärken och namnsättning av stadens gator, torg och offentliga platser. Grupper som kvinnor och etniska minoriteter tillåts sällan sätta bestående prägel på den offentliga miljön. Men genom medverkan i det offentliga rummets förvaltning skulle dessa grupper kunna synliggöras.

När det gäller vem som får ta plats i det offentliga rummet är genus en aspekt. En annan är etnicitet. Bass Warner (1987) anser att det bland Bostons community gardens går att urskilja en anglo-irisk trädgårdstyp, en afro-amerikansk och en kinesisk. I såväl odlingssystem som val av växter speglar dessa trädgårdar sina trädgårdsmästares kulturella bakgrund. Trädgårdarna kan därmed sägas vara en spegel av den kulturella mångfalden i Boston. En viktig fråga för svenska förhållanden är vilka grupper som får ta plats och vilka som inte syns. Kanske kan brukarmedverkan i svensk parkverksamhet leda till att nya grupper ges möjlighet att ta plats.

Att brukare genom att medverka också sätter sin prägel på den plats där de medverkar är i många avseenden positivt. Men olika brukargrupper kan ha skilda uppfattningar om vilka värden som är viktigast att slå vakt om (Gobster 2001). En risk med brukarmedverkan är därför att parker utformas och förvaltas på ett sätt som bara tillgodoser en begränsad grupp brukares intressen. De brukare som inte medverkar riskerar att inte få sina intressen tillgodosedda. Detta kan naturligtvis också hända även om det bara är experter som planerar. Ett slående exempel är Birgitta Anderssons (2001) forskning som visar hur kvinnor anpassar sina arbetsresor efter upplevelsen av det offentliga rummets risker istället för att det offentliga rummet planeras för att minska känslan av otrygghet. Där experter hade prioriterat trafiksäkerhet genom att separera bil- och cykeltrafik valde kvinnorna att cykla mitt i körbanan för att undvika övergrepp.

3. Påverkas förutsättningarna för parkverksamheten av brukarmedverkan?

När brukare medverkar innebär det att deras roll förändras från att endast vara mottagare av parkverksamhetens nyttor till att även vara medskapare. Det finns anledning att ställa frågan om även förutsättningarna för parkverksamheten förändras av att brukare medverkar.

Den kommunala parkverksamheten är en del av den offentliga förvaltningen. Forskning med inriktning på den offentliga förvaltningen i sin helhet kan därför vara relevant även för den kommunala parkverksamheten. Statsvetenskaplig

forskning och offentliga utredningar betonar i stor utsträckning brukarmedverkan som ett sätt att stärka och fördjupa demokratin (Vidga brukarinflytandet: en väg till ökad delaktighet och bättre service, 1991; Ökade möjligheter till brukarinflytande, 2001). Kommunsammanslagningarna fram till 70-talet innebar att kommunernas funktion som serviceproducenter stärktes på bekostnad av den lokala demokratin (Demokratiutredningen, 2000). Ett motiv för brukarmedverkan är därför att det kan vara ett sätt att öka medborgarnas inflytande på det lokala planet (Montin, 1998). Eftersom parker är en del av vardagsmiljön för de flesta människor i svenska tätorter är inflytande över parkverksamheten ett viktigt område.

Brukarmedverkan kan också vara ett medel för att bekämpa det utanförskap som riskerar att drabba grupper som ungdomar, långtidsarbetslösa och invandrare (Demokratiutredningen, 2000) och för att öka medborgarnas samhörighet med välfärdsstaten (Vidga brukarinflytandet: en väg till ökad delaktighet och bättre service, 1991). En viktig fråga i relationen mellan den offentliga sektorn och medborgarna är att skapa förståelse för att de ekonomiska ramarna för den offentliga verksamheten förändrats (Ökade möjligheter till brukarinflytande 2001). En stärkt och fördjupad demokrati, ett minskat utanförskap och en ökad samhörighet med välfärdsstaten, allt detta bidrar i sin tur till att öka den offentliga förvaltningens legitimitet (Montin, 1998). Om resonemanget går att överföra från helheten till den enskilda delen, det vill säga från den offentliga förvaltningen till den kommunala parkverksamheten, skulle alltså ett stärkt brukarinflytande kunna stärka parkverksamheten i de sammanhang där verksamheten behöver hävda sina intressen. Det gäller till exempel när de kommunala medlen ska fördelas på olika kommunala verksamheter. Det gäller också i diskussionen om parkmark ska exploateras för bebyggelse eller behållas.

I likhet med annan offentlig verksamhet har den kommunala parkverksamheten i perioder fått minskade resurser och med all sannolikhet kommer detta även att hända i framtiden. Montin (1998) hävdar att behovet av att sänka kostnaderna för den offentliga verksamheten är ett motiv bakom brukarmedverkan. Föreningen Sveriges Stadsträdgårdsmästare (2004) hoppas att brukarmedverkan ska leda till ekonomiska vinster. Aalbers (2002) skriver i en rapport om erfarenheter av brukarmedverkan i den nederländska staden Utrecht att brukarmedverkan är ett sätt att hantera de minskade resurserna för parkverksamhet. I en engelsk rapport hävdas det att brukarmedverkan skulle kunna leda till att parkverksamheten tillförs nya resurser genom att brukare kan få tillgång till fond- och donationsmedel som inte är tillgängliga för den offentliga förvaltningen (Dunnett et al. 2002, se även Green guerillas 2001). Brukarmedverkan skulle alltså kunna ses som en strategi för att minska utgifterna och i vissa fall även öka intäkterna för den kommunala parkverksamheten.

Brukarmedverkan skulle också kunna tänkas påverka hur parkverksamheten bedrivs och därigenom indirekt påverka förutsättningarna för verksamheten. Ett argument för brukarmedverkan är att kvalitén på de offentliga tjänsterna blir bättre om brukares kunskaper och erfarenheter tas tillvara (Vidga brukarinflytandet: en väg till ökad delaktighet och bättre service, 1991; Ökade möjligheter till

brukarinflytande, 2001; Socialstyrelsen, 2003). Skantze (1995) går steget längre och hävdar att brukarmedverkan i planering inför en förändring är en nödvändighet. Om brukarmedverkan leder till högre kvalitet skulle även detta kunna leda till att parkverksamheten får en stärkt legitimitet.

Till förutsättningarna för verksamheten hör inte bara verksamhetens legitimitet, utan också den eller de roller organisationen förväntas ha. Nyberg (1990) anser att brukarmedverkan i planering innebär ett ifrågasättande av rollen som planerare. För att brukarmedverkan ska vara möjligt måste beslutsprocessen vara öppen för brukare, det vill säga det måste vara möjligt att påverka. Detta ställer krav på organisationen att ha en kapacitet och förmåga att möta brukare. De ansvariga inom organisationen måste kunna kommunicera med brukare och de måste ha en förmåga att tolka brukares åsikter och önskemål. De måste också kunna hantera de intressekonflikter som kan komma i dagen när antalet aktörer i beslutsprocessen ökar. Brukares ökade inflytande kan innebära att makten förskjuts från planeraren till brukare samtidigt som kraven på planerarens kompetens höjs. Att förvalta parker i samverkan med brukare kräver kanske inte bara ekonomisk, teknisk och biologisk kompetens, utan också en förmåga att kommunicera med icke-specialister.

4. Påverkas parker och grönområden av brukarmedverkan?

Ur ett förvaltarperspektiv finns det anledning att försöka förutse om parker och grönområden kommer att påverkas av att brukare medverkar i verksamheten. Det finns en oro för att brukarmedverkan i skötsel ska leda till att skötseln försämrans eller att vegetationen tar skada (Stockholms stad, 2004). Detta skulle kunna ske genom att brukare gör oavsiktliga fel på grund av bristande kunskaper. Men det skulle också kunna ske medvetet genom att brukare låter egna intressen eller egna värderingar styra insatserna i strid med ett allmänt intresse, med resultatet att träd fälls eller att buskar beskärs på ett felaktigt sätt.

Brukarmedverkan skulle emellertid lika gärna kunna leda till att mer resurser läggs på förvaltning. Mer resurser vid planering innebär att både parkförvaltningens och brukarnas kunskaper används och att resultatet blir bättre (Alfredsson & Cars, 1996). Mer resurser till skötsel och underhåll innebär att standarden höjs: Ogrärensning och gräsklippning sker oftare. Det finns också en möjlighet att vandalismen minskar som en följd av att brukare medverkar i förvaltningsarbetet (Dunnett et al., 2002).

Community gardens – en annan sorts parker

Community gardens är ett begrepp som ofta nämns som inspirationskälla i samband med brukarmedverkan i svensk parkverksamhet. Ett flertal av de ovannämnda referenserna behandlar community gardens. Därför finns det anledning att diskutera vilka likheter och vilka skillnader som finns mellan svenska parker och engelska eller amerikanska community gardens.

Community gardens kan betraktas som ett samlingsnamn för flera olika typer av platser. Här finns platser som med svenska perspektiv ser ut som konventionell parkmark - träd, buskar, gräsmattor och perenner. Här finns också urbana natur- eller ekologiparker. Slutligen finns platser som huvudsakligen används för odling, vilket tycks vara den vanligaste typen. I utländsk litteratur har de svenska koloniträdgårdarna jämförts med community gardens (Francis et al. 1984). Gemensamt för dessa olika typer av ytor - community gardens - är att de till största delen sköts och förvaltas av brukare. En community garden är alltså sällan en park i en svensk bemärkelse av ordet, men den har flera av de funktioner som ofta tillskrivs parker: den fungerar som mötesplats för grannskapet och erbjuder en möjlighet till rekreation.

Figur 1. Camley Street Natural Park, London.

Till skillnad från svenska parker och koloniträdgårdar saknar community gardens ofta skydd i planer och ägostrukturer. Ofta är de anlagda på rivningstomter eller mark som avsatts för framtida exploatering, till exempel i anslutning till vägar och järnvägar. Det vanligaste tycks vara att community garden av myndigheter och fastighetsägare betraktas som en tillfällig markanvändning i väntan på en mera permanent användning. Följaktligen handlar debatten om community gardens till stor del om hur dessa ska räddas undan exploatering. Några undantag finns. Pfeiff (2001) uppger att det är unikt för Nordamerika att två tredjedelar av Montreals community gardens har blivit planlagda som parker. Det finns ytterligare exempel: Knack (1994) redogör för hur Seattle diskuterat en plan där community gardens betraktas som "permanent open space".

Det finns alltså några viktiga skillnader mellan ett engagemang i en community garden och att medverka i svensk kommunal parkverksamhet. Att delta i arbetet med en community garden kan i många fall vara ett sätt att närma sig en parkstandard som vi i Sverige tar för självklar. Att delta i arbetet kan också vara ett sätt att förhindra en exploatering av en friyta i grannskapet. I Sverige är friytan i de flesta fall skyddad av detaljplan och av att kommunen står som ägare till marken.

Figur 2. Phoenix Community Garden, London

Forskningsansats, metoder och material

Det finns olika ambitionsnivåer när det gäller metodbeskrivningar i forskningsarbeten. Berner (1989) konstaterar att forskningsrapporter inom sociologi ofta saknar en redogörelse för metod, något som undergräver rapportens trovärdighet. Å andra sidan finns de forskare som har ett passionerat förhållande till vetenskapsteori och forskningsmetodik. Det gäller till exempel organisationsforskarna Alvesson och Sköldberg (1994) som förespråkar ett metodiskt förhållningssätt på fyra olika nivåer: empiri/datakonstruktionen; tolkningen av empirin; tolkningens politisk-etiska kontext samt språkets tvetydighet och begränsade kapacitet. I det förra fallet är forskarna i första hand intresserade av att finna handlingsalternativ, en inriktning som passar arkitekter, planerare och andra som i sin profession förväntas komma till punkt och göra val. I det senare fallet är forskarna främst intresserade av att lyfta fram mångtydigheten i det studerade materialet. Min ambition med följande metodavsnitt är att beskriva forskningsförloppet, metod- och materialval samt att diskutera en del av de metoder och det material som jag valde bort.

Min forskning började med ett tema, brukarmedverkan i kommunal parkverksamhet, som det talades mycket om, men som det fanns mycket litet skrivet om. De två frågor jag ställdes inför var vad är problemet? och vilken ände ska jag börja? Om jag gjorde en fallstudie kunde jag inte veta hur denna förhöll sig till andra fall av brukarmedverkan. Om jag gjorde en enkät skulle det vara svårt att ställa rätt frågor. Om jag gjorde intervjuer, vem skulle jag då intervjua? Mitt val blev en kompromiss och jag lät frågorna utvecklas under arbetets gång.

Jag inledde med att göra fallstudier av några olika fall av brukarmedverkan i kommunal parkverksamhet. När jag efterhand kände att jag började bli mer klar över området gjorde jag en enkät som skickades ut till samtliga kommunala parkförvaltningar i Sverige. Därefter fortsatte jag med fallstudier för att till sist göra en enkät som riktade sig till en begränsad grupp av kommunala parkförvaltningar, det vill säga kommunalförvaltningarna i Stockholms kommun. Tack vare fallstudierna hade jag en bättre uppfattning om vad jag skulle fråga efter än om jag hade gjort mina enkäter före fallstudierna. Tack vare enkäterna kunde jag lättare sätta fallstudierna i ett större sammanhang. Men möjligen hade jag gjort ett annat urval av fall om jag hade genomfört och bearbetat enkäterna först och därefter gjort fallstudier. Troligen hade jag ställt andra frågor om jag hade gjort båda mina enkäter efter det att jag hade avslutat och bearbetat fallstudierna.

Urvalet av fall skedde på så vis att jag började med fall jag fick kännedom om. Därefter sökte jag efter fall som kunde tillföra någon ny aspekt genom att de avvek från de tidigare valda. Fallstudierna genomfördes dels i Malmö/Lundregionen, dels i Stockholm. Det fanns alltså en övervikt av fall från storstadsregioner. Urvalet av fall innebar också en regional obalans. Jag återkommer till betydelsen av urvalet i diskussionen.

Parallellt med enkäter och fallstudier läste jag in mig på ytterligare litteratur om brukarmedverkan och försökte också få ett grepp om den kommunala parkverksamheten genom att läsa historiska studier och arkivmaterial från Föreningen Sveriges Stadsträdgårdsmästare. Avhandlingens resultatdel består av en del som handlar om begreppen (kapitel två och tre) och en del som behandlar mina studier av brukarmedverkan (kapitel fyra och fem).

Praktiknära forskning och metodval

Med boken *The Reflective Practitioner* diskuterar Donald Schön den praktiknära forskningen, "reflective research" (Schön 1983). Syftet med denna är att öka praktikerns förmåga att reflektera över sin praktik. Schön beskriver fyra former av "reflective research".

Den första formen kallas för "frame analysis" och handlar om att analysera hur praktikern beskriver sin roll och hur han formulerar sitt problem. Den andra formen, "repetoirbuilding research", innebär att forskaren genom att presentera och analysera ett intressant fall skapar möjligheter för praktikern att göra analogier och dra slutsatser om sitt eget arbete. "Research on fundamental methods of inquiry and overarching theories" är den tredje formen. Den innebär att forskaren undersöker och analyserar hur och på vilken grund som praktikern griper sig an ett problem. "Methods of inquiry and overarching theories" är ganska intimt förknippade med praktikerns "frame". Den fjärde och sista formen benämns "research on reflection in action", vilket innebär att forskaren söker efter mönster i hur praktikern på ett konstruktivt sätt bemästrar en ny situation genom att reflektera över den. Avhandlingen knyter med fallstudierna an till Schöns "repetoirbuilding research" genom analys av ett antal fall av brukarmedverkan.

Holme & Solvang (1997) menar att skillnaden mellan kvalitativa och kvantitativa metoder ligger dels i syfte, dels i hanteringen av empirin. Kvalitativa metoder syftar primärt till att skapa förståelse för ett fenomen eller en företeelse och beskriva helheter. Forskaren befinner sig nära empirin och har tillgång till en komplex empiri. Kvantitativa metoder används ofta i syfte att finna generellt giltiga samband för att kunna göra förutsägelser om framtiden. De kvantitativa metoderna innebär en strukturering av verkligheten i kategorier. Metodens svaghet ligger i den förenkling som en kategorisering innebär, det vill säga den information som skalas bort och de rena felaktigheter som kan döljas bakom en kategorisering. Valet av metod är därför avhängigt både av forskningsfråga och av den tillgängliga empirins natur.

De fyra frågor som jag arbetade med skulle under vissa förutsättningar kunna hanteras med en kvantitativ/deduktiv ansats. Samtliga handlade om samband, alltså skulle man kunna göra antaganden om samband och pröva dessa. Detta kräver dock att det finns teori ur vilka hypoteser om samband skulle kunna härledas. Och, ja, det finns teorier (se ovan), men de är i de flesta fall utvecklade inom andra områden än den kommunala parkverksamheten. Deras förklaringskraft är därför inte självklar. Det är till exempel inte självklart att teorier om nordamerikanska community gardens är tillämpliga på svensk kommunal

parkverksamhet. Detta är en anledning till att jag inte valde en renodlad deduktiv eller kvantitativ ansats.

En annan anledning hade att göra med den tillgängliga empirins natur. För det första var begreppen inom området utvecklade, vilket innebar att det var svårt att på förhand identifiera ett typiskt objekt eller ett representativt urval. För det andra fanns det mycket lite tillgänglig statistik om kommunala parkförvaltningar och deras verksamhet. Den statistik som fanns var dessutom av tveksam kvalitet (Lövkvist 1995). Detta berodde bland annat på att verksamheten bedrevs i många olika former (se vidare kap 2). Vad jag anade i arbetets inledning och som senare bekräftades var att man på många parkförvaltningar inte utan mycket arbete kunde kvantifiera brukarmedverkan. Frågor som hur stora ytor rör det sig om?; hur många fall?; hur är fallen fördelade på olika typer av ytor?, var inte meningsfulla att ställa eftersom alltför många företrädare för kommunala parkförvaltningar inte hade kunnat svara.

Diskussion av begrepp

I en ideal forskningssituation formulerar forskaren sina begrepp på ett så entydigt sätt som möjligt i forskningsrapportens inledning och nöjer sig sedan med detta. Det vill säga om det inte är begreppen som är forskningens objekt. Har man riktig tur finns det redan vedertagna begrepp att luta sig mot. Inom det fält som jag arbetade med fann jag emellertid att det saknades en konsekvent begreppsanvändning. I mitt fall var begreppen inte forskningens huvudsakliga fokus, men jag upptäckte att mångtydigheten hos mina nyckelbegrepp både gjorde forskningen svårare och mer intressant.

I undersökningssituationen är det ofta två olika verklighetsuppfattningar som möts. Å ena sidan har vi forskaren med sin logiskt uppbyggda problemuppfattning, som dessutom är präglad av hans eller hennes värdepreferenser. Å den andra sidan har vi undersökningseenheter som kanske inte ens är riktigt medvetna om det problemkomplex de ställs inför. (Holme & Solvang 1997). Jag har försökt att lyfta fram mångtydigheten i begreppen samtidigt som jag har föreslagit en operativ definition för avhandlingen. De operativa begrepp som jag använde motsvarade kanske inte alltid den bild av verkligheten som mina intervjupersoner hade. Jag sökte litteratur i flera omgångar och kunde konstatera att det fanns relativt lite litteratur som behandlar mitt val av studieobjekt, men däremot en stor mängd som behandlade näraliggande fenomen. Jag har därför återkommit till litteraturen i flera omgångar efter att ha gjort empiriska studier och försökt se vad som berörde mitt ämne och på vilket sätt. Den litteratur jag använde var såväl forskningsartiklar som populärvetenskapligt informationsmaterial.

Giddens (1996) menar att "sociologins diskurs och de andra samhällsvetenskapernas begrepp, teorier och rön cirkulerar ständigt in och ut ur det som de behandlar. Därmed omstrukturerar de reflexivt sitt studiefält." Forskning inom ett område där begrepp och termer är mång- och otydliga skapar förutsättningar för att föreslå tydligare begrepp. Dessa begrepp kan sedan anammas eller förkastas av de praktiker som är forskarens studieobjekt. Om de

anammassas skapas en ny situation som i sin tur kan utforskas. Ett näraliggande exempel är begreppet "grönstruktur" som lanserades på bred front 1995 (Bucht & Persson 1995) och resulterade i en doktorsavhandling 2001 (Lundgren Alm, 2001). Forskning och praktik går ihop. Trots att begreppsutveckling inte var ett syfte med arbetet och inte heller en planerad metod kom det att ta en stor plats i avhandlingsarbetet. Diskussionen av begreppen i kapitel två och tre fungerade som en metod för att bättre förstå mina forskningsfrågor.

Enkäter

Det finns olika typer av enkäter. I mitt avhandlingsarbete använde jag en skriftlig postenkät med standardiserade frågor (enkät ett) och en telefonenkät (enkät två).

Såväl Yin (1989) som Johansson (2002) skriver om enkäter i relation till fallstudier. En enkät, skriver Yin, är en möjlig metod om de frågor man söker svar på handlar om vem, vad, hur mycket eller hur många. Johansson skriver att enkäten är en möjlig metod när man är ute efter att studera ett fåtal variabler hos en stor mängd analysenheter. Mitt syfte med enkäterna var dels att få veta hur vanligt förekommande brukarmedverkan var, dels att få en orientering om parkförvaltarnas erfarenheter av och attityder till brukarmedverkan. Det finns åtminstone tre frågor som forskaren bör ställa sig inför förberedandet och inför bearbetningen av en enkät:

Urval: Har jag valt ut rätt personer att fråga och vad betyder ett eventuellt bortfall?

Validitet: Har jag frågat efter det jag ville veta?

Reliabilitet: Har jag frågat alla om samma sak?

Urvalet av respondenter kan göras på tre sätt. Det kan göras genom en icke-slumpmässig metod, till exempel ett strategiskt urval. Om man är ute efter variation i svaren så kan det vara en bra metod. Urvalet kan också göras genom ett slumpmässigt urval för att undgå ett medvetet eller omedvetet skevt urval. Undersökningen kan, slutligen, vara en totalundersökning, vilket innebär att alla i den tilltänkta gruppen väljs (Trost 2001). De enkäter som ingår i avhandlingen är båda av den sista typen. Eftersom antalet svar på enkät ett var stort och på enkät två mycket stort kan man hävda att bortfallet inte förvrängde resultatet av enkäterna. Ett annat sätt att se det är att enkäterna speglade gruppen av svarande, en grupp som är i majoritet sett till gruppen som helhet.

Att fråga efter det man är intresserad av handlar i första steget om att kunna uttrycka det för sig själv. Det måste också kunna uttryckas på ett sätt så att det förstås lika av alla, vilket kan innebära en begränsning. Vidare måste respondenterna ha kunskap om det de ska svara på och de måste vara villiga att svara. Frågorna får därför inte vara för "känsliga" eller alltför omfattande att svara på. Jag försökte gissa vad som skulle kunna vara möjligt att svara på utan större problem. Jag testade också enkäten på kollegor. I enkät ett beskrev jag ett antal olika situationer av brukarmedverkan och frågade efter om dessa förekom i respondenternas kommun. I enkät två frågade jag efter hur många brukaravtal det fanns i stadsdelarna.

För att fånga upp attityder och reflektioner bad jag respondenterna i enkät ett att skriva kommentarer. Därmed försökte jag undgå att mina frågor uppfattades som värdeladdade. Men jag fick en mycket varierande svarsfrekvens vad gällde kommentarer. De respondenter som hade gott om tid skrev det som de kom att tänka på. Eftersom enkät två genomfördes per telefon hade jag bättre möjligheter att få respondenterna att uttrycka sina erfarenheter och att följa upp med mina egna frågor.

Att fråga alla om samma sak kan vara ett problem även om alla respondenter ställs inför samma fråga på enkätformuläret. Problemet ligger i att alla inte uppfattar frågan på samma sätt, vilket kan bero dels på faktorer som forskaren har rimliga möjligheter att kontrollera, dels på faktorer som forskaren har svårare att kontrollera. Hur frågorna är formulerade är en sak som forskaren har rimliga möjligheter att påverka. De frågor som jag ställde var formulerade så konkret som jag tyckte var möjligt. Jag formulerade frågorna utifrån erfarenheter som jag hade gjort i samtal med parkföreträdare vid tidigare tillfällen.

Utanför forskarens kontroll ligger sådant som till exempel att den enskilde respondenten inte har tid, ork eller lust att läsa igenom frågorna ordentligt. Därför bör man så långt det är möjligt försöka förutse och undvika sådana problem. Man bör undvika tillfällen då det är uppenbart olämpligt att skicka ut enkäter. Ett sådant tillfälle när det gäller kommunala parkförvaltningar är när dessa har mycket att göra. Jag gjorde antagandet att åtminstone de mindre parkförvaltningarna skulle ha svårt att ta sig tid under den första delen av växtsäsongen, det vill säga sen vår och försommar. Att konstruera en enkät till en målgrupp när det inte finns tidigare erfarenheter att bygga på handlar således om att gissa vad som är möjligt att fråga efter, vilka frågor som kan ställas och vilka övriga omständigheter som ger en hög svarsfrekvens och tillförlitliga svar.

Jag riktade båda mina enkäter till företrädare för de kommunala parkförvaltningarna. Jag funderade också på möjligheten att rikta enkäter till brukare. Troligen är det dock så att ett slumpmässigt urval ur gruppen av alla parkbrukare, även om det är ett stort urval, skulle resultera i relativt få svarande som faktiskt medverkar i parkverksamheten. Ett bättre sätt hade naturligtvis varit att rikta en enkät till de medverkande brukarna. Tyvärr finns det mig veterligen inte något sätt att identifiera gruppen medverkande brukare i sin helhet. Det går därför varken att göra ett urval eller en totalundersökning. En tredje möjlighet vore att rikta en enkät till en grupp där sannolikheten är större att finna någon som medverkar. Det skulle till exempel kunna vara lokala naturskyddsföreningar. En sådan enkät skulle ge en bra bild av just den speciella gruppens förutsättningar för att medverka. Men det skulle kräva ett omfattande arbete för att tränga in i gruppens verksamhet, organisation och begreppsvärld så att rätt frågor ställs. För att ta ett exempel: Det är troligt att om en lokal naturskyddsförening medverkar i kommunal parkverksamhet så intresserar man sig mest för det man gör och mindre för vem man samarbetar med. Svårigheterna att genomföra en enkät riktad till medverkande brukare innebär att jag valde att avstå. Detta innebär att det finns en obalans mellan brukare och förvaltning i det empiriska materialet.

Fallstudier

Fallstudier är en vanlig metod inom samhällsvetenskap och inom planeringsforskning. Men det innebär inte att det finns en entydig bild av vad en fallstudie är. Det finns flera olika uppfattningar. Yin (1989, s. 23) menar att

A case study is an empirical inquiry that:

- investigates a contemporary phenomenon within its real-life context; when
- the boundaries between the phenomenon and context are not clearly evident; and in which
- multiple sources of evidence are used.

Typiskt för en fallstudie, enligt Yin, är alltså att ett flertal olika metoder används. Detta kallas metodtriangulering och bygger på idén att forskaren genom att använda flera olika metoder för att studera samma fenomen får en säkrare kunskap än om bara en metod hade använts. Yin nämner sex olika "sources of evidence", något som skulle kunna översättas med metodstrategier:

1. dokumentation
2. arkiv
3. intervjuer
4. direkt observation
5. deltagande observation
6. fysiska artefakter

Stake (återgiven i Johansson 2002) menar att fallstudier mindre handlar om ett metodval och mer om studieobjektet. En fallstudie är en studie där studieobjektet är ett fall. Johansson (2002) menar att Yins synsätt är alltför snävt och att Stakes är alltför oprecist. Han föreslår följande beskrivning:

Fallstudien kännetecknas av ett angreppssätt som både syftar till att förklara och förstå ett fall i sitt sammanhang, och inkluderar så många relevanta variabler och egenskaper som möjligt (Johansson 2002).

Johansson delar upp fallstudierna i tre kategorier beroende på metodikens logiska grund: deduktiv slutledning, induktiv slutledning och abduktiv slutledning. En deduktiv ansats innebär att forskaren utgår från en regel eller en teori och med dess hjälp förutsäger utfallet av ett fall. Fallet testas och det verkliga utfallet av fallet jämförs med det teoretiska och med hjälp av jämförelsen kan regelns giltighet bekräftas eller ifrågasättas. Vi kan till exempel utgå från Dunnnett et al. (2002) och göra antagandet att slitna och nedgångna parker fungerar som en katalysator för att provocera fram brukarmedverkan. För att belägga eller vederlägga detta söker vi fall och försöker hitta ett samband mellan slitna parker och brukarmedverkan.

En induktiv ansats innebär att forskaren utgår från ett fall och söker mönster av fakta i detta för att kunna formulera en regel eller en teori. I detta fall söker vi efter ett mönster i den information vi får när vi gör en fallstudie. Det finns alltså ingen hypotes som på förhand styr informationssökningen.

Med en abduktiv ansats utgår forskaren från kända fakta och jämför dessa med en eller flera teorier för att kunna förklara ett fall. Med fall menas alltså då ett begripligt sammanhang. En abduktiv ansats används för att förklara förvånande fakta genom att sätta dessa i ett sammanhang. Ett förvånande fakta skulle kunna vara att brukare medverkar i parkverksamhet trots att de strängt taget inte behöver göra det. Den förvärvsarbete delen av brukarna har dessutom redan betalt för parkverksamheten genom kommunalskatten. En fallstudie av brukarmedverkan med en abduktiv ansats försöker sätta brukarmedverkan i ett begripligt sammanhang. Johansson menar att fallstudieforskning i praktiken ofta pendlar mellan olika förhållningssätt.

Bent Flyvbjerg (1991) gör i sin avhandling en genomgång av möjliga strategier för urval av fallstudier. Den första distinktionen gör han mellan det slumpmässiga urvalet och det informationsorienterade. Motivet för att göra ett slumpmässigt urval är att undgå systematiska skevheter. Här gäller att antalet fall är avgörande för möjligheten till generalisering. Detta är kanske främst relevant när det gäller hypotesprövande fallstudier. När det gäller induktiva eller abduktiva fallstudier är det svårt att hantera den mängd av information som ett stort urval av slumpmässigt utvalda fall genererar. Därför är det förmodligen en bättre strategi att göra ett informationsorienterat urval. Flyvbjerg menar att ett sådant urval väl låter sig motiveras med att man vill få ut så mycket som möjligt ur ett eller ett fåtal fall. Jag gjorde ett informationsorienterat urval. Flyvbjerg urskiljer fyra olika typer av informationsorienterade urval:

1. Det extrema eller avvikande fallet kan väljas om det är själva avvikelserna som är föremålet för studien. Vill man studera framgångsfaktorer väljer man ett eller flera "lyckade" fall. Är det problem man är ute efter väljer man ett problemfyllt fall. Så som jag tolkar Flyvbjerg skulle denna typ av fall kunna vara aktuellt både med en abduktiv och med en deduktiv ansats. Med en deduktiv ansats skulle man till exempel kunna föra följande resonemang: "Det är känt från andra samhällssektorer att människor med hög utbildning är aktivare än människor med låg utbildning när det gäller civilt engagemang. Därför är det rimligt att anta att det vid särskilt framgångsrika fall av brukarmedverkan finns med högutbildade brukare." Målet med fallstudien blir i detta fall att belägga eller vederlägga teorin om att utbildningsnivåns betydelse för medverkan i den kommunala parkverksamheten. Det extrema fallet bör troligen undvikas om forskaren arbetar med en induktiv ansats eftersom det här är kunskap om det generella som eftersträvas.

2. Att försöka hitta fall med maximal variation är en strategi som är tillämplig om den (eller de) varierade parametererna kan ha betydelse för utfallet. Tror man till exempel att storleken kan ha betydelse väljer man en grupp fall som skiljer sig åt i storlek.

3. Det kritiska fallet kan väljas om det är uppenbart att slutledningar som gäller detta även kommer att gälla andra fall. Fallet väljs utifrån resonemanget att om "det gäller i detta fallet så kommer det att gälla i alla fall". Så som jag tolkar Flyvbjerg är detta tillämpligt i en deduktiv forskningsansats.

4. Det paradigmatiska fallet är ett fall som fungerar som en metafor för eller som kan bilda skola för det område som fallet berör. Det paradigmatiska fallet är en kategori av ett annat slag än de övriga tre eftersom det här inte så mycket handlar om fallet i sig utan om hur målgruppen uppfattar fallet. För att det ska fungera som ett paradigmiskt fall krävs att målgruppen för studien uppfattar att det finns så stora likheter mellan fallet och målgruppens verklighet att det går att dra analogier mellan fallet och den egna verkligheten. Om ett fall är paradigmiskt visar sig i hur det tolkas, men det kan vara svårt att på förhand välja ut ett sådant fall.

Flyvbjergs kategorier bör betraktas som teoretiska kategorier. I praktiken väljs fall utifrån flera olika aspekter. Det kan också vara svårt att på förhand få grepp om ett falls karaktär. Jag har valt fall med ambitionen att få en viss variation av typer. Det innebär alltså att jag valde både fall där brukare medverkade i skötsel och fall där brukare medverkade i beslut; både fall där brukare initierade medverkan och fall där parkförvaltningen initierade medverkan.

Fallstudierna skulle ha kunnat riktas mot andra typer av objekt med delvis annat resultat. Det vore till exempel möjligt att fallstudierna omfattade organisationer som medverkar, till exempel en eller flera lokala naturskyddsföreningar. Det skulle förmodligen ge kunskaper om medverkan och attityder till natur och naturvård. Olika typer av platser är ett annat möjligt val, till exempel lekplatser. En sådan studie skulle ge kunskaper både om brukarmedverkan och om betydelsen av lekplatsen. Andra möjliga fallstudier skulle kunna fokusera på brukarmedverkan i förhållande till kommunala förändringsprocesser eller till statliga miljöomställningsbidrag.

Vad kan man då lära sig av fall? Enligt Yin (1989) ger fallstudier teoretisk generaliserbarhet, inte statistisk. En fallstudie kan alltså inteoreflekterat användas för att förutsäga utfallet i ett annat fall. Däremot finns det anledning att anta att ju större likheter det finns mellan fallen, desto större anledning finns det att försöka tolka dem på ett likartat sätt.

Metodstrategier inom fallstudieforskning

De sex ”sources of evidence” som Yin tar upp måste inte användas fullt ut i varje fallstudie. De representerar metodstrategier som är möjliga. I det följande redogör jag för hur jag har resonerat och vilka erfarenheter jag har gjort när det gäller var och en av dessa.

Studier av dokument och arkivstudier

Studier av dokument innebär studier av till exempel brev, föredragningslistor, administrativa dokument eller tidningsartiklar. Det som gör studier av dokument betydelsefulla och tungt vägande i fallstudier är att de till skillnad från till exempel intervjuer eller observation finns oberoende av forskaren. En annan forskare skulle kunna finna precis samma dokument. Men det skrivna är inte självklart sannare än det sagda eller det observerade. Det skrivna är inte sällan en transkribering av det

sagda. Det skrivna är alltid anpassat efter den situation där det ska läggas fram. Studier av dokument handlar inte bara om att studera vad som är skrivet, utan även om att relatera detta till den situation för vilken det har skrivits och försöka förstå med vilken avsikt det har skrivits.

De dokument som jag använde i mina fallstudier var framförallt avtal mellan förvaltning och brukare. Avtalens omfattning och innehåll speglade förvaltningens förväntningar och farhågor. När det var inskrivet vad som inte fick göras av brukare, till exempel att fälla träd eller att hägna in avtalsområdet så sade det något om vad förvaltningen var orolig för. Avtalen sade också något om brukarna. Ett avtal kunde vara omfattande och kräva stor kunskap och ett annat avtal kunde vara begränsat till några få kvadratmeter med små krav på utförarens kompetens. Detta sade en del om variationen i intresse och kompetens i brukarledet. Även avtal som var i utkast kunde vara av intresse. Det som ändrades från utkastet till färdigt avtal kunde säga en del om samarbetet mellan förvaltning och brukare. Andra typer av dokument som jag använde var projektbeskrivningar, informationsmaterial, brev samt protokoll.

Möjligheterna att hitta material på Internet är mycket stora. En nackdel är att det är ganska godtyckligt vad för slags material som läggs ut på Internet och vilket material som inte gör det. De stora möjligheterna att hitta material på Internet skulle emellertid kunna användas till att undersöka vilka partier som lyfter frågan i olika kommunala förvaltningar, i vilka sammanhang och med vilka motiv. Detta är ett spår som jag inte har följt.

Det som Yin (1989) kallar arkiv (-studier) är till exempel bokföring, medlemsförteckningar, kartor och dagböcker. Jag använde mig av planer i mina fallstudier, till exempel detaljplaner.

Intervjuer

Intervjuer är så vanligt förekommande i dagens samhälle att vi inte reflekterar över förutsättningarna för att göra en intervju. Starrin & Renck (1996) påpekar att möjligheten att genomföra intervjuer bygger på en konvention av att främlingar kan mötas och samtala utan avsikt att utveckla en fortsatt relation. Detta att det är främlingar som möts har gett upphov till två motsatta föreställningar om hur intervjuer ska genomföras. Å ena sidan kan man hävda att det är viktigt att intervjua samma person mer än en gång eftersom man då har möjlighet att kontrollera, följa upp och få ytterligare information utöver den man fick första gången. Å andra sidan kan man hävda att vetskapen om att det är ett tillfälligt möte som inte leder till fortsatt bekantskap skapar förutsättningar för att intervjupersonen ska öppna sig gentemot intervjuaren. I mitt arbete valde jag en mellanvariant där jag i de flesta fall bara träffade personerna en gång, men lät dem läsa igenom en utskrift eller sammanfattning av intervjun och kommentera denna.

Intervjun är en metod för att samla information, men den är inte en oproblematisk avläsning av verkligheten. Det finns en omfattande kritik mot en ”realistisk” tolkning av intervjuer och andra språkliga uttryck. Alvesson och Sköldberg (1994)

diskuterar kritiken mot den naiva språksynen: Språkliga utsagor kan inte okritiskt betraktas som en avbildning av verkligheten. Även om man bortser från missförstånd, lögn och andra störningar i kommunikationen mellan intervjuperson och intervjuare, så finns det problem med en bokstavlig tolkning av intervjuutsagor. Det som sägs är beroende av det sammanhang det sägs i, det vill säga hur intervjupersonen uppfattar intervjusituationen.

De båda äldsta intervjupersonerna i mina fallstudier var cirka 70 år. De uttryckte sig på ett sätt som skilde sig från de andra intervjupersonerna. Båda var förberedda inför intervjun genom att jag hade talat med dem på telefon och förklarat syftet med och sammanhanget för intervjun. I båda fallen tog personerna initiativet i intervjun och berättade i kronologisk form om fallet på ett sätt som påminde om en förberedd muntlig presentation: ”jag tror det var -68...”. Intervjuutsagorna var alltså i högsta grad anpassade efter hur de båda intervjupersonerna uppfattade situationen.

Många intervjupersoner uppfattade mig som en förespråkare för brukarmedverkan, vilket de ibland sade i anslutning till intervjuerna. Det samma gällde troligen även en del av dem som svarade på enkäterna. Jag antog att det innebar att de parkföreträdare som på ett eller annat sätt var ”framgångsrika” i arbetet med brukarmedverkan var utförligare och öppenhjärtigare i sina redogörelser.

En beskrivande utsaga kan enligt ett diskursanalytiskt synsätt ses i ljuset av vad den syftar till att åstadkomma mer än som en avbildning. Vad som sägs är också beroende av samtalet i sig, till exempel vad som sagts tidigare (Alvesson & Sköldbberg 1994). Gester, ansiktsuttryck, icke lexikala uttryck och pauser har betydelse för hur intervjun ska förstås. Svaren på intervjuarens frågor är inte bara svar utan en del av interaktionen mellan intervjuaren och intervjupersonen. Sekvensen av frågor och svar är betydelsefull för att förstå svaren (Starrin & Renck 1996). När det gäller utsagor om attityder, åsikter, motiv, med mera, så finns det anledning att vara kritisk mot föreställningen att människor är konsistenta. Det är fullt möjligt att en person uppriktigt vid ett tillfälle ger uttryck för en hållning och vid ett annat för en annan hållning. Det är också möjligt att olika typer av förklaringar är omöjliga att separera från varandra. När jag frågade en av intervjupersonerna ”men varför håller ni på och sköter parken?” svarade han att ”vi får ut så mycket av naturen här ute”. Det fanns flera förklaringar som var och en var viktiga. Det gick inte att separera eller rangordna förklaringarna.

Kritiken mot språket riskerar att reducera forskningen till att enbart omfatta språket självt. Men om språket saknade referens till annat än sig självt skulle det vara ett ganska meningslöst redskap i mänsklig kommunikation. Alvesson och Sköldbberg (1994) menar att man trots kritiken bör se språkets partiella förmåga att förmedla något utöver språket i sig. Språkliga uttryck i samtal, vid observationer och i skrift kan därför tolkas på tre olika nivåer:

1. Den diskursiva nivån; språkanvändandet och uttrycks sättet.
2. Föreställningsnivån, föreställningar, idéer, värderingar etc.
3. Handlings- och förhållandenivån; relationer, händelser, sociala mönster, strukturer, etc.

Jag har förhållit mig till den diskursiva nivån mer som ett hinder som skulle övervinnas än som den forskningsutmaning Alvesson & Skoldberg ser. Tolkningen av utsagorna på föreställningsnivån byggde dels på min egen förmåga att leva mig in i situationen (se vidare under deltagande observation), dels på jämförelser mellan hur olika personer uttryckte sig kring samma teman. En svaghet i tolkningen var därför att det ofta återkommande riskerade att få företrädare framför det som var specifikt i de enskilda fallen eller för de enskilda personerna. När det gällde tolkningen på handlings- och förhållandenivån var den i de flesta fall oproblematiserad dels beroende på att den var okontroversiell, dels beroende på att förhållanden ofta kunde beläggas med hjälp av olika källor.

Mina intervjuer var kvalitativa och halvstrukturerade, vilket innebar att jag på förhand bestämde vilka teman jag skulle ta upp och vilka frågor jag ville ha svar på, men att jag i övrigt lät varje intervjusituation utvecklas på egna villkor. Jag valde alltså att inte göra intervjuer med standardiserade svarsalternativ eftersom jag ville utnyttja intervjuerna för att få nya uppslag om sådant jag inte tidigare tänkt på. Jag valde att inte heller genomföra helt fritt strukturerade intervjuer eftersom jag ville kunna jämföra hur olika intervjupersoner såg på samma fenomen. Intervjuerna var både kvantitativa och kvalitativa. De var kvantitativa i bemärkelsen att jag ställde frågor som vem?, när? eller hur ofta? De var kvalitativa i bemärkelsen att jag ställde frågor som varför? och hur? Frågorna utvecklades under arbetets gång allt eftersom jag fick nya uppslag. De flesta intervjuerna med brukare genomförde jag i brukarnas hem och de flesta intervjuerna med parkföreträdare på deras arbetsplatser. Jag spelade in merparten av intervjuerna på band och lät göra utskrifter av dessa.

I ett fall ville inte intervjupersonen att intervjun skulle bandas. Istället dokumenterades den genom anteckningar som fördes under intervjun. I några fall ringde jag telefonsamtal i avsikt att ställa några konkreta frågor kring sakförhållanden, men fann att telefonsamtalet utvecklades till en intressant intervju. Även i dessa fall dokumenterades intervjun genom anteckningar. Vid flera tillfällen inleddes intervjuerna med ”småprat” som gav värdefull information utan att detta dokumenterades med bandspelare. Det var alltså inte alltid möjligt att kontrollera intervjusituationen. Vid några tillfällen följdes en intervju upp med en vandring i området. Då fortsatte jag samtalet med intervjupersonen. Att gå runt i området gav upphov till nya diskussionsämnen både från min sida och från intervjupersonens.

Jag har inte genomfört fritt strukturerade djupintervjuer. Jag har inte heller prövat att låta någon annan tolka mina intervjuer eller observera intervjusituationen. Det finns alltså en möjlighet att fördjupa kunskapen om de specifika förhållandena i olika typer av fall eller för olika typer av brukare med ett annat tillvägagångssätt

än mitt. Likaså finns det en möjlighet att lyfta fram fler nyanser genom ett annat tillvägagångssätt än mitt.

Direkt observation

Observationer handlar om att observera det som sker när det sker. Det som observeras är framförallt hur människor handlar. Yin (1989) skiljer mellan förberedda observationer och spontana. De förberedda observationerna sker ofta utifrån ett observationsprotokoll. De spontana observationerna är sådana som forskaren inte har förberett sig för att göra, men som kan vara väl så intressanta. Förutom observationsprotokoll kan observationer också dokumenteras med fotografering eller genom filmning. Yin betraktar även miljöerna som en del av observationerna, men jag föredrar att behandla dem som fysiska artefakter.

Jag fotograferade och beskrev de platser där brukare medverkade i fallstudierna. I övrigt gjorde jag spontana observationer. Ett exempel: Jag stämde möte med en grupp brukare för att intervjua dem om deras medverkan i parkverksamheten och om synen på samverkan med parkförvaltningen. När jag kom till mötesplatsen i parken befann sig inte bara brukarna där utan också kommunens parkchef, ditbjuden av brukarna. Detta skulle kunna tolkas på två olika sätt eller som en kombination av båda. För det första skulle det kunna ses som en manifestation av samhörighet med parkförvaltningen i en situation där jag försökte hitta motsättningar. För det andra skulle det kunna tolkas som ett sätt att ge mig en mer fullständig bild av situationen genom att parkchefen deltog i intervjun.

Ett möjligt sätt att utnyttja direkt observation som metod vore att systematiskt observera platserna där brukare medverkar, något som möjligen skulle ha kunnat leda till att min bild av vad brukare gör och hur de gör det förändrades. Detta skulle emellertid ha varit oerhört tidsödande eftersom jag inte på förhand kunde veta när brukarna skulle arbeta i parken.

Deltagande observation

Deltagande observation är en metod som innebär att observatören går från att vara en passiv observatör till att ta del i den sociala verksamhet som ska observeras. Målet är att försöka se verkligheten så som de studerade aktörerna själva gör det. Ett motiv för att välja deltagande observation är att den grupp man vill studera är svårtillgänglig eller sluten för utomstående.

Henriksson & Månsson (1996) menar att det finns två principiellt olika sätt att se på deltagande observation. Å ena sidan finns det forskare som betraktar metoden som en datainsamlingsmetod bland andra. Metoden väljs utifrån de möjligheter den bedöms ge i jämförelse med andra metoder. Å andra sidan finns det forskare som anser att forskningskunskap som inte grundas på forskarens direkta erfarenheter reducerar verkligheten på ett otillfredsställande sätt. Ju närmare forskaren och de observerade står varandra socialt och kulturellt, desto större möjligheter har forskaren att förstå de observerade. En variant av deltagande observation går ut på att forskaren inte deltar själv utan använder sig av informanter.

Parallellt med mina fallstudier deltog jag i utedagar på dagis och i skolgårdsupprustningar. Jag skötte parken i anslutning till den fastighet där jag bor. Samtidigt reflekterade jag över varför jag gjorde detta och funderade på varför personer runtomkring mig också medverkade. I och med detta fick jag en viss förståelse som gjorde att jag lättare kunde tolka medverkan i mina fallstudier. Men förståelsen handlade om det som är lika mellan fallen och mina egna erfarenheter. När det gällde det som skilde hade jag inte samma beredskap att förstå brukare som medverkade. Med min utbildning som landskapsarkitekt hade jag samma eller liknande utbildningsbakgrund som parkföreträdarna. I tre av fallstudierna deltog jag i samma sfär som parkförvaltningen. I ett fall arbetade jag på parkförvaltningens uppdrag som projektledare. I två fall satt jag med i en utvärderingsgrupp. Jag hade alltså en förståelse för att tolka parkförvaltningarnas perspektiv. Men även den gällde bara till en viss gräns. I några av fallstudierna deltog jag aktivt och kunde därför göra deltagande observationer.

Fysiska artefakter

Artefakt är en term som bland annat används inom arkeologi. En artefakt är ett föremål som formats av en människa till skillnad från naturföremål. Det kan vara redskap, verktyg, vapen, smycken och konstruktioner, till exempel hus, gravar och båtar (NE, 2005). I fallstudier var artefakterna spår av mänsklig aktivitet.

De viktigaste artefakterna i avhandlingen är naturligtvis parkerna, deras utformning och skötsel samt deras omgivningar. Det är inte bara det avvikande om är intressant att notera utan även det vanliga. En park som i sin helhet sköts av brukare, men som åtminstone ytligt sett ser ut som vilken park som helst är en intressant artefakt. Frånvaron av avvikelser indikerar att här sker förvaltningen ungefär på samma sätt som om parkförvaltningen hade skött marken. Avvikelser från det förväntade säger något både om de som sköter parken och om de som besöker parken. I en park stod det till exempel en fåtölj av en typ som privatpersoner brukar ha i sina trädgårdar. Här stod också små krukor med blommor i. Jag tolkade det som att de medverkande brukarna använder parken som om den vore deras egen trädgård, att de tillåter sig att bli personliga. Jag fann det troligt att besökande brukare var varsamma och hänsynsfulla. Annars vore det knappast lönt att ställa ut saker som lätt kunde stjälas eller förstöras.

Jag noterade inte systematiskt artefakter, till exempel genom observationsprotokoll. En möjlighet som jag inte provade var att göra en besiktning av platserna för att systematiskt notera skötselnivå eller brister i skötseln. Jag försökte inte heller systematiskt notera spår efter bruk, till exempel slitage eller nedskräpning.

Sammanfattning

Min metodstrategi har sammanfattningsvis varit att analysera och förstå enskilda fall samtidigt som jag har försökt beskriva området, kommunal parkverksamhet, i sin helhet. De metoder som har använts har varit litteraturstudier, studier av visst historiskt källmaterial, två enkäter samt åtta fallstudier. Jag har beskrivit området dels genom en kvantitativ beskrivning, dels genom en analys av begrepp och fenomen. Arbetet har alltså handlat om att utforska området samtidigt som kartan över området skissades. De metoder och den möjliga empiri som jag inte har utnyttjat har av nödvändighet varit betydligt mer omfattande jämfört med det jag har utnyttjat.

2. Parker, parkförvaltning och parkförvaltningar

Människor och olika sociala miljöer är inga givna storheter. De är ständigt stadda i förändring och utveckling (Holme & Solvang 1997). Det innebär att begrepp är preliminära och tidsbundna konstruktioner. Sättet att använda ett begrepp eller att benämna ett fenomen varierar inte bara över tiden utan också med det sammanhang där det uppträder. I detta kapitel vill jag diskutera och ställa frågor kring begreppen parker, parkförvaltning och parkförvaltningar. Det handlar alltså om vad det är för typ av platser brukare medverkar på; vad det är för typ av verksamhet brukare medverkar i och vad är det för typ av organisationer brukare samverkar med? Med kapitlet vill jag också beskriva hur jag använder begreppen i avhandlingen.

Parker och parkmark – olika sätt att strukturera

I min beskrivning av parker och parkmark har jag låtit mig inspireras av Bergsjö & Nilsson som i boken *Begrepp för utemiljö* beskriver fyra principer för hur olika begreppssystem inom området är uppbyggda: formella, funktionella, geografiska och morfologiska principer (Bergsjö & Nilsson 1983). Bergsjö & Nilsson är ute efter att finna koncistenta begrepp för användning inom planering, projektering, byggande och förvaltning. Mitt syfte är däremot att försöka skissera vad parker och grönområden kan vara och hur de kan uppfattas och beskrivas.

Ett formellt perspektiv

De formella begreppen behandlar markanvändning. De beskriver vem som har ansvaret för marken och vilka regler som gäller för nyttjandet. De används i planer med rättsverkan (Bergsjö & Nilsson 1983). Markanvändningen regleras enligt Plan och bygglagen av kommunerna genom detaljplaner (tidigare stadsplaner) och i vissa fall genom områdesplaner. I detaljplanerna görs åtskillnad mellan tre typer av mark: allmänna platser, kvartersmark och vattenområden. De platser som i detaljplanen är utmärkta med beteckningen Allmän plats/PARK är ur ett formellt perspektiv odiskutabelt parker.

För de allmänna platser där kommunen ska vara huvudman, vilket är det vanligaste, ska platsens användning och utformning anges. Plan- och bygglagen ger kommunerna frihet att själva utforma detaljerade planbestämmelser utöver en uppdelning i allmänna platser, kvartersmark och vattenområden (SFS 1987:10). Redan Byggnadsstadgan (SFS 1959:612) gav möjlighet till en mer detaljerad beskrivning av parkmarkens användning, till exempel för lekplatser. I förarbetena till Plan- och bygglagen, som ersatte Byggnadslagen och Byggnadsstadgan, framhölls att det är viktigt att detaljplanerna är så detaljerade att berörda sakägare har möjlighet att förstå och påverka den tänkta användningen (prop. 1985/86). Boverket (1996) föreslår nio olika planbeteckningar för lika många användningstyper som kan associeras till parkmark.

Tabell 1. Planbeteckningar ur *Boken om detaljplan* (Boverket, 1996)

Planbeteckning	Användningstyp
PARK	Anlagd park
NATUR	Naturområde
SKYDD	Område som skyddar mot störning
LEK	Anlagd lekplats
BOLL	Anlagd bollplan
HUND	Rastplats för hundar
RID	Ridväg
GCMVÄG	Gång-, cykel- och mopedväg
FORN	Fornlämningsområde

Parkmark i detaljplanen kan alltså ges flera olika benämningar, men detta sker bara i den omfattning som planförfattaren anser att en detaljerad beskrivning är befogad. Om det saknas uppenbara motiv för en detaljering betecknas all parkmark på allmän plats PARK i detaljplanen.

Det som i detaljplan betecknas som Allmän plats/PARK (med flera beteckningar) kan vara detsamma som den kommunala parkförvaltningens ansvarsområde, men förvaltningen kan också ha ansvar för andra typer av mark. Många parkförvaltningar har ansvar för skötsel och underhåll av träd, gräs och planteringsytor på gatumark. Dessa benämns Allmän plats/GATA i detaljplanen. Det finns också parkförvaltningar som har ansvar för kvartersmark som till exempel skolgårdar.

Allmänt tillgängliga parker finns inte bara på allmän platsmark, utan ibland även på kvartersmark. Dessa parker skulle i plan kunna betecknas Kvartersmark/PARK. Allmänt tillgängliga parker på kvartersmark kan ha såväl kommunal som statlig eller privat huvudman. Det som vanliga människor betraktar som allmänna parker kan alltså vara både mer och mindre än den kommunala parkförvaltningens ansvarsområde. En betydande del av det som normalt är parkförvaltningarnas ansvar är andra typer av mark. Det kan till exempel vara rondeller, gatuträd, eller naturmark. Det som formellt sett är park eller parkmark omfattar både mer och mindre än det som upplevs som parker.

Ett funktionellt perspektiv

De funktionella begreppen, enligt Bergsjö & Nilsson (1983), beskriver marken med utgångspunkt från de aktiviteter den är avsedd för och i vissa fall även för vem marken är avsedd. Funktionella begrepp är till exempel gångbana, lekplats eller bollplan.

Holger Blom, stadsträdgårdsmästare i Stockholm 1938-1971, var troligen inte först eller mest originell, men kanske mest inflytelserik, när det gällde att beskriva kommunala parkers funktioner. Blom hävdade med eftertryck att parker inte enbart skulle vara till prydnad, ”en blomma i rockuppslaget” (Blom 1947): Parker ska inte bara vara vackra att se på. I en programförklaring för Stockholms parkverksamhet lyfter Blom fram fyra funktioner:

- Parken luckrar staden
- Parken ger plats för friluftskrekation
- Parken är samlingsplats
- Parken bevarar kultur och natur (Blom 1946, s. 36)

Bucht & Persson (1994) sammanfattar parkers funktioner under de tre rubrikerna ekologiska, sociala och kulturella funktioner. Det finns stora likheter med Bloms beskrivning även om parkens funktion som stadsbyggnadselement inte blir lika tydlig. *Stockholms parkprogram* (Stockholms stad, 2004) tar upp samma funktioner som Bucht & Persson, men lyfter också fram parkernas ekonomiska funktion, alltså att parker kan bidra till ett områdes ekonomiska utveckling genom att göra hela området runt parken attraktivt.

Parker ska alltså fylla flera olika funktioner. Ibland kan olika funktioner samspela i en och samma park. En traditionell stadspark erbjuder friyta i samhällets centrala delar; erbjuder möjlighet till uteaktiviteter; är ofta en plats för större evenemang. Är parken äldre kan den i sin helhet eller i delar vara kulturhistoriskt intressant. Inte alla parker kan fylla så många olika funktioner. En översikt över parkers funktion spelar en roll i program och målbeskrivningar för parkverksamheten. Men översikten är kanske lika viktig för att ge verksamheten och platserna legitimitet när andra offentliga verksamheter kräver resurser eller när andra verksamheter kräver mark.

Ett geografiskt perspektiv

De geografiska begreppen, enligt Bergsjö & Nilsson (1983), tar fasta på läge och storlek, till exempel bostadsnära vistelsemark, grannskapspark och centralpark. Andersson et al. (1984) använder begreppen närpark, grannskapspark och promenadområde i rapporten *Underlag till parkprogram för små och medelstora tätorter*.

De geografiska begrepp som beskriver parker bygger på tanken att det ska finnas tillräcklig yta inom ett rimligt avstånd från bostaden. Nära bostaden bör det åtminstone finnas en mindre yta för den dagliga parkanvändningen. Längre bort från bostaden kan det finnas en park med en större yta, fler funktioner, men också med ett större upptagningsområde. De geografiska begreppen används fortfarande i kommunala grönplaner. Klassificeringen enligt den modell som tillämpas i Lund säger till exempel att en gröning ska vara minst 0,2 hektar stor och finnas inom 200 meters avstånd från bostaden; en närpark ska vara minst 1 hektar stor och finnas inom 300 meters avstånd; stadsdelsparken ska vara minst 3 hektar stor och finnas inom 500 meters avstånd; närreklamationsområdet ska vara minst 15 hektar stort och finnas inom 3 kilometers avstånd (Lunds kommun, 2004).

Ett morfologiskt perspektiv

Morfologi är läran om former eller betydelsebärande enheter. Det används till exempel inom språkvetenskap och biologi. Bergsjö & Nilssons morfologiska begrepp beskriver material eller det arbete som utförts eller ska utföras. Det är till exempel anlagd mark, naturmark eller hårdgjord yta. En ofta använd typ av

morfologiska begrepp utgår från förvaltandet av grönytor. Det är de så kallade skötselprodukter som beskrivs i skötselplaner och vid upphandling av utemiljöskötsel, till exempel bruksgräsmatta, prydnadsbuskage och perennrabatt (Persson, 1998).

Begrepp som anlagd mark eller prydnadsbuskage beskriver parker ur ett projektörs- eller förvaltarperspektiv. Uppdelningen mellan anlagd mark och naturmark respektive mellan prydnadsbuskage och andra typer av buskage är gjord främst för att spegla anläggarens och förvaltarens arbete. Även brukare ser de olika typerna, men strukturerar inte med självklarhet sina upplevelser i samma kategorier. Ett av de mer etablerade sätten att systematisera kunskap om parkers användning och brukares upplevelser är de parkkaraktärer som beskrivits av Grahn (1991). Teorin bygger på en analys av vilka olika aktiviteter organiserade grupper utövade i parker och grönområden samt vilka egenskaper dessa parker hade. Med utgångspunkt i samspelet mellan egenskaper och aktiviteter delade Grahn upp parkerna i åtta karaktärer: det vilda, attrikedomen, rofylldheten, skogskänslan, festparken, prydnadsvärdet, lekvänligheten och idrotten.

Park - begreppsanvändning i avhandlingen

I avhandlingen använder jag park i första hand för att beteckna det som i detaljplan betecknas som Allmän plats/ PARK, LEK eller NATUR. Men jag använder också park för att beteckna de allmänt tillgängliga friytor som av allmänheten uppfattas som park. Park betecknar ytor som rymmer olika sorters funktioner. Parker är allmänt tillgängliga och ligger i ett överordnat system av stråk eller olika sorters parker, men de är ofta också en del av någons närmiljö. De berör alltså olika grupper av människor på olika sätt. Nyttjandet av parkerna respektive förvaltandet av parkerna ger olika perspektiv som svarar mot olika system för att beteckna parker och dessas delar. Nyttjandet svarar mot ett system som tar fasta på parkernas karaktärer och funktioner, medan förvaltandet svarar mot ett system som tar fasta på skötselprodukterna.

Behovet av samordning mellan parkförvaltningarna och andra markförvaltare har diskuterats av såväl praktiker (se Fredby, 1950) som forskare (se Hansson, 1990). De formella gränserna mellan parkförvaltningarnas ansvarsområden och andra förvaltningars ansvarsområden kan ur brukarens synvinkel många gånger vara obegripliga. Det är ju ofta miljöer som har gestaltats, betraktas och används som en helhet. De geografiska begreppen betonar att det är viktigt att parker ligger nära bostaden för att skapa goda förutsättningar för daglig parkvistelse. Ett rimligt antagande är därför att parker nära brukarens bostad är mer attraktiva för medverkan än parker längre bort.

Parkens funktion/er har betydelse för att förstå förutsättningarna för brukarmedverkan. Om parken inte fyllde eller skulle kunna fylla en funktion för brukare så skulle det inte finnas anledning att medverka. Kanske är brukarens medverkan ett sätt att ge parken en funktion som den annars inte skulle ha. Brukare och förvaltare har inte nödvändigtvis samma syn på parkens funktion, vilket kan vara ett viktigt perspektiv för att förstå relationen mellan brukare och

förvaltare. Förvaltares och brukares förhållande till parker skiljer sig åt. Förvaltare förvaltar och brukare brukar. Därför är det inte konstigt att det finns olika uppsättningar av begrepp som hanterar de olika perspektiven. Därmed inte sagt att förvaltare och brukare inte kan omfatta varandras perspektiv.

Parkförvaltning (verksamheten)

Verksamheten att förvalta parker kan beskrivas på flera sätt. En uppdelning som jag har funnit konstruktiv är att se till 1) vad kommunerna måste göra enligt lag, 2) vad de vanligtvis gör, vilket är något mer än vad de måste, samt 3) vad som görs utöver planering, anläggning, skötsel och underhåll av mark och vegetation.

Vad som måste göras

Det fanns länge normer som angav hur stor yta och vilka funktioner som skulle finnas inom ett maximalt avstånd från bostaden och vara solbelyst under ett bestämt antal timmar. Normerna kan återfinnas till exempel i skrifterna *Bostadens grannskap* (Statens planverk, 1975) eller *Bostadsbestämmelser* (Strömdahl, 1981). Bucht (1997) menar att Bostadsstyrelsens läneregler från början 1960-talet markerade starten på en period då de kvantitativa normerna dominerade friyteplaneringen. I dagens *Plan- och bygglag* finns kravet att bebyggelsemiljön ska utformas med hänsyn till behovet av parker och andra grönområden (SFS 1987:10, 2 kap. 4 §, även SFS 1998:808, *Miljöbalken* 3 Kap. 6 §). Kravet på friyteplanering finns alltså kvar, men utan de kvantitativa riktlinjerna.

Kommunerna är enligt *Plan- och bygglagen* (SFS 1987:10, 6 kap. 30 §) skyldiga att underhålla de kommunala parkerna och grönområdena. Enligt *Lag med särskilda bestämmelser om gaturenhållning och skyltning* (SFS 1998:814, 2 §) är kommunerna skyldiga att hålla parker ”i ett sådant skick att uppkomsten av olägenheter för människors hälsa hindras”. Vidare ansvarar kommunerna för att ”de krav tillgodoses som med hänsyn till förhållandena på platsen och övriga omständigheter kan ställas i fråga om trevnad, framkomlighet och trafiksäkerhet”. Kraven på kommunerna är alltså inte särskilt stora. Parkerna måste underhållas så att de inte utgör en risk för människors hälsa. De får inte heller underhållas så att de skapar direkt otrivsel eller skapar problem för kommunikationsnätet.

Vad som görs

De flesta, förmodligen alla, svenska kommuner förvaltar parker, vilket innebär dels vidmakthållande, dels utveckling av parker och parkverksamheten. Det är praktiskt svårt att enbart vidmakthålla parker eftersom det hela tiden sker förändringar. Jag ser tre olika typer av förändringar: 1) vegetationen förändras; 2) de ekonomiska, organisatoriska och administrativa förutsättningarna förändras; 3) användandet av parkerna förändras. Utveckling av parker och parkverksamhet är ett ofrånkomligt resultat av de förändringar som sker. Det tydligaste exemplet på hur vegetationen förändras är träden som växer upp, åldras och dör. När träden växer upp förändras ljusförhållanden och rumsbildningar i parkerna. Träd som dör kanske behöver ersättas. Förändringar i vegetationen innebär att även historiska

anläggningar behöver utvecklas i den meningen att det behövs en strategi för hur förändringen ska hanteras. Även när det gäller de ekonomiska, organisatoriska och administrativa förutsättningarna för den kommunala parkverksamheten sker det kontinuerliga förändringar. Många stadsträdgårdsmästare upplever hur resurserna för att sköta parkerna krymper. Det finns också flera exempel på organisationsförändringar, till exempel från egen regi till ett beställar/utförarsystem.

Användandet av parkerna ändras genom förändringar i brukargruppen. Vid en generationsväxling i ett bostadsområde byts pensionärer mot barnfamiljer, vilket inte sällan innebär nya krav på parkens innehåll. Även utan förändringar i brukargruppen kan nya användningsmönster ställa krav på förändringar. Boule och freesbee är två relativt nytillkomna aktiviteter som kan utövas i befintliga parkanläggningar, men som också kan avsätta fysiska spår i form av boulebänor och målstolpar för freesbeegolf. Samhällsförändringar kan avsätta fysiska spår i parkerna. Uppmärksammandet av att många människor upplever otrygghet i parkmiljöer leder till krav på bättre belysning eller beskärning av buskar för att göra parkerna tillgängligare under kvällstid. Förändringar i värderingar innebär att rörelsehindrade numera har större möjligheter att ställa krav på bättre tillgänglighet.

Andra typer av verksamheter

Utöver aktiviteterna att planera, anlägga, sköta och utveckla parker finns det gott om exempel på andra typer av verksamheter som drivs eller har drivits av parkförvaltningar.

Bertil Askers (1986) historik över Stockholms parker ger ett flertal exempel på aktiviteter som går utöver planering, anläggning och förvaltning av parkmark. Exempelen är inte unika för Stockholm utan kan återfinnas på andra ställen. Först och främst handlar det om plantskoleverksamhet, att dra upp växter för användning i stadens parker. Plantskolor var förr ett vanligt inslag inom de större städernas parkförvaltningar. Det finns fortfarande förvaltningar som driver plantskolor, även om verksamheten har avvecklats i många kommuner. Asker nämner vidare att Stockholms parkförvaltning under 1920-talet ordnade nödhjälpsarbeten som ett led i de offentliga ansträngningarna att lindra effekterna av dåtidens stora arbetslöshet. Många parker, i Stockholm såväl som i andra kommuner, har byggts med hjälp av arbetslösa, till exempel Pildammsparken i Malmö (Pehrsson, 1986). Arbetsmarknadsåtgärder har varit, och är fortfarande, en del av parkförvaltningarnas repertoar (se till exempel kapitel fem, fallstudie fem). Under 1930-talet började man anställa lekledarinnor i parkförvaltningen. Därmed blev parkleken ett begrepp. Verksamheten fungerade som en form av barnomsorg i parkmiljö. I dag finns det bara ett fåtal bemannade lekplatser i Sverige. Ansvaret för barnomsorgen är sedan länge överflyttad till andra delar av den kommunala förvaltningen. På 1930-talet fick parkförvaltningen i Stockholm ansvaret för musikunderhållning i parkerna. Några år senare utökades utbudet med teaterföreställningar.

För dagens parkförvaltningar har miljöfrågorna fått en allt mer framskjuten roll. Nilsson (1992) delar med hänsyftning till miljöarbetet upp parkförvaltningarna i tre grupper: 1) de som miljöanpassar parkskötseln, 2) de som därutöver också utvecklar parker och grönområden på ett sätt som bidrar till en bättre miljö, till exempel genom att anlägga våtmarker samt 3) de som därutöver också spelar en roll för policy- och planfrågor på miljöområdet. I miljöarbetet samverkar ofta parkförvaltningarna med andra förvaltningar. Det kan till exempel vara samverkan mellan VA-verksamhet och parkverksamhet när det gäller dagvattenhantering eller samverkan med skola när det gäller miljöundervisning (Göransson & Delshammar, 1998).

Under 1996 och 1997 genomfördes ett utvecklingsprojekt i samarbete mellan stadsträdgårdsmästarna i Norrköping, Malmö, Helsingborg samt Institutet för ekonomisk forskning vid Ekonomihögskolan i Lund. Slutsatsen av projektet kan lite förenklat summeras med att när parkskötseln utförs av entreprenörer bör det också vara dessa som ansvarar för kvaliteten och den tekniska utvecklingen av utförandet samt personaladministrationen. Alltså bör den organisation som återstår av parkförvaltningen efter konkurrensutsättningen – beställarfunktionen – i första hand ägna sig åt att se till så att förvaltningen svarar mot brukarnas behov (Hansson, 1997). Flera allmännyttiga bostadsföretag har genomgått en liknande utveckling, det vill säga man definierar sin uppgift utifrån brukarnas behov, inte utifrån den fysiska resursens behov av förvaltning (SABO, 2005). Utvecklingen mot B/U öppnar troligen upp för nya typer av verksamheter inom de kommunala parkförvaltningarna.

Ojämlig fördelning

Ett viktigt kännetecken på parkverksamheten är att den är ojämnt fördelad. Alla kan inte bo intill en stadspark eller ett strövområde. I *Grönstruktur- och naturvårdsprogram för Lunds kommun* (Lunds kommun, 2004) diskuteras hur olika typer av grönytor ska fördelas så att alla får en minsta acceptabel tillgång till park inom ett rimligt avstånd. En undersökning av barnunderlaget per lekplats i Staffanstorps kommun visade att antalet barn per kommunal lekplats varierade mellan 10 och 270 (Ranger, 2003). En förklaring till den ojämlika fördelningen är att uppfattningen om vad som är en rimlig parkstandard har varierat mellan olika tidsepoker, vilket har resulterat i en ojämnlik fördelning av ytor. En annan förklaring är att den skötselinsats som har tagits för givna under olika skeden har varierat, vilket har inneburit att behovet av skötselinsatser som krävs för att förvalta olika parker varierar.

Parkförvaltning - begreppsanvändning i avhandlingen

I avhandlingen använder jag parkförvaltning, ibland förtydligt verksamheten, för att beteckna aktiviteterna att planera, anlägga och förvalta parker. Att förvalta parker innebär både vidmakthållande och utveckling. De organisationer som förvaltar de kommunala parkerna har inte sällan ett bredare verksamhetsområde än så, vilket kan ha betydelse för hur man förhåller sig till brukare och brukarmedverkan. Vad förvaltningarna gör utöver att förvalta parker kan också ha

betydelse för vilka typer av kontakter man har med brukare, vilket i sin tur kan påverka förutsättningarna för brukares medverkan.

Det empiriska materialet i avhandlingen visar inte på någon kommun som konsekvent lagt sig på en miniminivå vad gäller skötsel. Men naturligtvis finns det exempel på parker som är så slitna eller illa underhållna att de bidrar till att skapa olust för de människor som bor i närheten eller som måste passera parken. Att parker inte sköts kan vara en anledning till att brukare medverkar i förvaltningen. Miniminivån anger den möjliga nedre nivån. Eftersom verksamheten i övrigt är frivillig för kommunerna måste de kommunala parkförvaltningarna kunna visa på att verksamheten är värd de resurser som den förbrukar.

Parkförvaltning handlar i stor utsträckning om att vidmakthålla och att utveckla parker. Det kan vara klokt att skilja på vidmakthållande och utveckling i en diskussion av brukarmedverkan. Det är två helt olika typer av aktiviteter. Vidmakthållande handlar om att arbeta mot på förhand givna mål. Utveckling kan, men behöver naturligtvis inte, handla om att formulera nya mål.

Parkförvaltningar (organisationerna)

En förvaltning i kommunala sammanhang kan syfta på hela den kommunala organisationen, på såväl politiker som anställda samt på de organisationer som sorterar under de kommunala nämnderna. Förvaltningen (organisationen) i min terminologi är de anställda i den organisation som sorterar under en kommunal nämnd. Jag uppehåller mig vid skillnaderna mellan olika organisationer eftersom skillnaderna innebär att det är olika typer av organisationer som möter de brukare som medverkar.

Inledningsvis kan sägas att det finns renodlade parkförvaltningar, det vill säga en kommunal organisation vars huvudsakliga uppgift är att syssla med parkfrågor och vars politiska nämnd har motsvarande huvuduppgift. Till exempel Göteborgs kommun har en Park- och naturförvaltning som sorterar under en Park- och naturnämnd vars huvudsakliga uppdrag är att ansvara för skötseln av de flesta av stadens grönområden och för planteringar inom trafikområden och gatumark. Den här typen av organisationer är ganska ovanliga.

Den vanligaste organisationsformen tycks vara att parkverksamheten är integrerad i en teknisk förvaltning eller liknande. Institutet för ekonomisk forskning vid Lunds universitet genomförde hösten 1990 en enkät riktad till landets samtliga kommunala tekniska kontor eller motsvarande (Hansson & Knutsson, 1991). 236 av dessa totalt 289 besvarade enkäten. Av de kontor som besvarat enkäten var det lite drygt 80 % som hade ansvar även för parkskötsel, underhåll och/eller parkanläggning. Det var i början av 1990-talet främst i större kommuner som parkförvaltningen låg som en egen förvaltning eller under en annan förvaltning än teknisk.

Liksom i annan kommunal verksamhet sker organisationsförändringar inom den kommunala parkverksamheten. Inom ramen för den enkät om brukarmedverkan som riktades till Sveriges parkförvaltningar (se vidare kap 4) ställdes frågor om omorganisering av parkverksamheten. I drygt hälften av de 217 kommuner som besvarade enkäten hade parkverksamheten omorganiserats de tio år som föregick enkäten (tabell 2).

Tabell 2. Omorganisationer av de kommunala parkförvaltningarna 1989-1999. Flera svarsalternativ kunde kryssas i, vilket innebär att summan av svaren inte blir 100 %.

Fråga: Har parkverksamheten i kommunen omorganiserats enligt ett eller flera av nedan angivna alternativ under de senaste 10 åren? Flera svarsalternativ möjliga.	Andel	Antal
Svarsalternativ 1: Ansvar för parkverksamheten har förts ut på kommunaldelsnämnder (geografisk indelning).	6 %	14
Svarsalternativ 2: Ansvar för parkverksamheten har delats upp på flera olika kommunala sektorsnämnder, till exempel Fritidsnämnd och Byggnadsnämnd.	7 %	15
Svarsalternativ 3: Ansvar för parkverksamheten har samlats till en nämnd från att tidigare varit uppdelad på flera olika.	14 %	30
Svarsalternativ 4: Ansvar för parkverksamheten har flyttats från en kommunal nämnd till en annan, till exempel från Park- och naturvårdsnämnd till Teknisk nämnd.	29 %	64
Har svarat nej på samtliga av ovanstående svarsalternativ.	49 %	106

Utifrån enkäten och genom samtal och intervjuer med parkföreträdare kan jag utöver olika blandformer urskilja åtminstone fyra olika former för hur parkdriften organiseras inom den kommunala förvaltningen idag.

Det finns två olika typer av integrerade förvaltningar. Antingen är parkverksamheten samlad under en egen enhetschef eller så är verksamheten organisatoriskt integrerad med övriga tekniska verksamheter. En integrering kan innebära att all projektering på förvaltningen är samlad i en enhet och att driften är samlad i en annan. Parkkontoret i Lund är ett exempel på en separat enhet inom en teknisk förvaltning. De integrerade parkförvaltningarna är vanliga i mindre kommuner, men även en stor kommun som Malmö har en parkverksamhet som är integrerad med övriga tekniska verksamheter.

Många av de kommuner som har eller har haft kommunaldelsnämnder har också valt att decentralisera parkverksamheten. Det mest påtagliga exemplet på detta är Stockholms kommun där ansvaret för vidmakthållande och i viss mån också för utveckling ligger hos de 18 stadsdelsförvaltningarna. Ansvaret för den översiktliga parkplaneringen ligger på Stadsbyggnadskontoret och ansvaret för större nyanläggnings- och upprustningsprojekt ligger på Markkontoret. Det är alltså 20 olika förvaltningar som hanterar parkfrågor i Stockholms kommun (se vidare kap. 5). Det finns fler former för att organisera parkverksamheten. I såväl Göteborg som Stockholm låg parkverksamheten tidigare under en fritidsförvaltning.

Tabell 3. Nämndstillhörighet och olika former för att organisera parkverksamheten inom den kommunala förvaltningen. Källor: Göteborgs stad (2005), Lunds kommun (2005), Malmö stad (2005), Stockholms stad (2005).

Organisationsform	Enhetlig och sammanhållen	Integrerad 1	Integrerad 2	Decentraliserad
Nämnd (exempel)	Parknämnd	Teknisk nämnd alt. annan fackn.	Teknisk nämnd alt. annan fackn.	Kommundelsnämnd
Förvaltning	Egen förvaltning	Separat enhet inom förv.	Integrerad enhet	Integrerad i respektive förv.
Exempel	Göteborg	Lund	Malmö	Stockholm

Skillnaderna i organisationsform kan tänkas ha betydelse för brukarmedverkan på så sätt att den organisation som ansvarar för parkverksamheten antingen arbetar enbart med parkverksamhet eller gör det i kombination med någon annan typ av verksamhet. Det har alltså betydelse för om verksamhetens fokus ligger på parkverksamhet eller på annan verksamhet. Det kan också ha betydelse för hur de anställda uppfattar sitt uppdrag. Den decentraliserade organisationsformen är kanske det tydligaste exemplet. Det uttryckliga syftet med att dela in kommuner i kommunalnämnder är att föra besluten närmare brukare. Alltså finns det anledning att anta att de anställda i sådana förvaltningar ser brukarmedverkan som en viktig arbetsuppgift. I de decentraliserade organisationerna liksom de av typen Integrerad 2 arbetar de anställda inte bara med parker utan även med andra typer av arbetsuppgifter. Här finns det skäl att fundera över risken för att parkverksamheten prioriteras ner eller inte hinns med, vilket i så fall skulle kunna innebära att parkförvaltningens personal har mindre tid för att arbeta med brukarmedverkan.

Nämndstillhörighet och förvaltningsorganisation är det första steget i en beskrivning av parkförvaltningarnas organisationsformer. Nästa steg är att se till hur skötseln är organiserad.

Organisation för att utföra skötsel

Under större delen av 1900-talet var parkskötsel i egen regi den absolut dominerande formen. Detta innebar att skötsel och underhåll sköttes av personer som var kommunalt anställda och som var underställda en parkchef. Det var en sammanhållen organisation där parkchefen hade möjlighet att styra och ställa i stort som i smått. Åren runt 1990 reformerades stora delar av den offentliga sektorn i riktning mot en ökad marknadsorientering. Fenomenet brukar benämnas New Public Management (NPM) eller New Public Financial Management (NPFM) (Olson et al., 1998). Ett av de mera synliga tecknen på detta var olika former av beställar/utförarmodeller och konkurrensutsättning av bland annat parkskötsel.

1992 och 1993 genomförde Movium – sekretariatet för den yttre miljön vid Sveriges lantbruksuniversitet - två mindre enkäter riktade till företrädare för den kommunala parkverksamheten (Nilsson, 1992; 1993). Enkäterna genomfördes per telefon och hade en inriktning på organisations- och budgetförändringar. Ungefär

80 kommuner besvarade enkäten. Nilsson såg en utveckling mot en alltmer splittrad verksamhet där parkverksamheten delas upp på allt fler olika aktörer.

I den enkät som jag riktade till de svenska parkförvaltningarna sommaren 1999 var det i de besvarade enkäterna en majoritet, främst de mindre kommunerna, som uppgav att parkskötseln utfördes helt eller huvudsakligen i egen regi (se tabell 4).

Tabell 4. Organisation av parkskötselns utförande i de svenska kommunerna sommaren 1999. Flera alternativ har angivits, vilket är förklaringen till att summan är mer än 100 %.

Fråga: Hur är det övergripande utförandet av parkskötseln i kommunen/ kommundelen organiserat under sommaren 1999? (Endast ett svarsalternativ.)	Andel	Antal
Svarsalternativ 1: Skötseln utförs helt eller huvudsakligen i egen regi	59 %	127
Svarsalternativ 2: Skötseln utförs helt eller huvudsakligen av kommunal utförare	18 %	40
Svarsalternativ 3: Skötseln utförs helt eller huvudsakligen av privat entreprenör	6 %	13
Svarsalternativ 4: Skötseln utförs i blandad form	17 %	36
Svar saknas	9 %	19
Summa	109 %	236

Utifrån enkäten och utifrån samtal och intervjuer med parkföreträdare kan jag utöver olika blandformer urskilja åtminstone fem olika former för hur parkdriften organiseras idag. De fem olika formerna svarar mot svarsalternativ 1-3 i den ovan redovisade enkäten. Det finns därför anledning att anta att svarsalternativen har uppfattats på olika sätt av olika respondenter.

Den ”traditionella” organisationen är en sammanhållen kommunal egen regi (1) där parkchefen också är chef över parkarbetarna (se till exempel Asker 1986). Denna form har i flera fall ersatts av en beställar/utförarmodell, något som i sin tur kan innebära att parkchefen och parkarbetarna arbetar inom samma förvaltning, men i olika enheter (2) eller att parkchef och parkarbetare arbetar i olika kommunala förvaltningar (3) eller att parkdriften utförs av ett kommunalt bolag (4) eller att parkdriften handlas upp av en privat entreprenör (5). Jag bygger min beskrivning på den begreppsanvändning som jag har sett i det empiriska materialet, enkätsvar och fallstudier. Så som jag har uppfattat det används kommunal egen regi respektive beställar-utförarmodell inte konsekvent som uteslutande kategorier. Det finns en överlappning som visas i figur 3.

-----Kommunal egen regi-----				Privat entreprenör
Sammanhållen egen regi	-----Beställar-utförarmodell-----			
1. Parkchefen är chef över parkarbetare	2. Parkchef och parkarbetare arbetar inom samma förvaltning, men i olika enheter	3. Parkchef och parkarbetare arbetar i olika förvaltningar	4. Parkchefen arbetar på en kommunal förvaltning och parkarbetarna på ett kommunalt bolag	5. Parkarbetarna arbetar hos en privat entreprenör

Figur 3. Olika organisationsmodeller för skötselns utförande.

Indelningen är inte direkt tillämpligt på de allra minsta kommunerna eftersom det här inte alltid finns någon som har det uttalade uppdraget att vara parkchef. Här kan till exempel den tekniske chefen också vara parkchef. Det finns ett flertal blandformer. Det är vanligt att kommunerna av olika anledningar behåller en egen regi-enhet som har hand om en del av den kommunala parkmarken medan resten konkurrensutsätts. En anledning till detta är att man vill behålla kompetens inom den kommunala förvaltningen. En annan är att vissa typer av arbeten anses svåra att konkurrensutsätta. Det är de små eller medelstora kommunerna som har behållit egen regi-verksamheten. Praktiskt taget samtliga större kommuner har någon form av beställar/utförarsystem, ofta med privata entreprenörer.

Parkförvaltningar - begreppsanvändning i avhandlingen

I avhandlingen använder jag parkförvaltning (organisationen) för att beteckna dem som är kommunalt anställda för att arbeta med parker, oftast syftar jag på tjänstemännen.

Bakom olika typer av organisationsmodeller kan ligga skilda uppfattningar om hur verksamheten ska bedrivas. Men det är inte orimligt att anta att de olika modellerna också påverkar vilken typ av verksamhet som bedrivs. En vanlig åsikt bland dem som förespråkar egen regi är att en egen organisation är följsammare och mer flexibel. Därmed är det lättare att hitta bra former för brukarmedverkan än om man arbetar med privata entreprenörer. En motsatt åsikt anförs av dem som argumenterar för beställar/utförarsystem (B/U): Ju mindre parkchefen (beställaren) behöver ägna sig åt att administrera parkdriftens genomförande, desto mer kan han eller hon fokusera på att utveckla verksamheten (Bryntse, 2000). Förespråkare för B/U kan alltså hävda att detta ger ett större utrymme för att utveckla former för brukarmedverkan.

Parkförvaltare - Stadsträdgårdsmästare och FSS

De svenska kommunala parkförvaltningarna är en heterogen grupp om man ser till hur de är placerade i den kommunala förvaltningen, hur de har organiserat utförandet av driften samt vilka typer av arbetsuppgifter de har. Gemensamt för alla är att de arbetar med förvaltning av parker. Ett sätt att försöka förstå kommunala parkförvaltningar är att låta dessa personifieras av stadsträdgårdsmästarna. Genom kongresshandlingar och årsmötesprotokoll har jag följt diskussionerna inom Föreningen Sveriges Stadsträdgårdsmästare (FSS) från bildandet 1920 fram till idag. Det är några få tongivande stadsträdgårdsmästare som präglar debatten, men även om de inte kan ge röst åt samtliga inom föreningen finns det ändå anledning att se deras inlägg som en reflektion av de organiserade stadsträdgårdsmästarnas syn på parkverksamheten. I de mindre kommunerna kan det vara svårt att urskilja en funktion som parkchef. Avsnittet är därför mest relevant för medelstora och större kommuner.

Föreningen Sveriges Stadsträdgårdsmästare bildas

Få städer hade under 1800-talet en egen stadsträdgårdsmästare. I takt med att antalet offentliga parker blev allt större skapades nya tjänster som stadsträdgårdsmästare i städerna. Stadsträdgårdsmästarna under det sena 1800-talet och det tidiga 1900-talet arbetade under ganska skiftande förhållanden. Inför bildandet av Föreningen Sveriges Stadsträdgårdsmästare 1920 skickade stadsträdgårdsmästarna i Halmstad och Stockholm ett brev till sin kollega i Uppsala, Pehr Boierth, där de skrev:

Vi vilja härvidlag endast påpeka nyttan av gemensamma normer för hela riket beträffande trädplantering i gator, bevattningsanläggningar, arbetstid m.m.¹

Föreningen bildades 1920. Under föreningens första tid nöjde man sig med att utbyta erfarenheter inom gruppen på årsmötena. Ett stående inslag på dessa möten var en presentation av staden som stod värd för mötet och av stadens parkförvaltning. Dessa presentationer finns i flertalet fall återgivna i årsmötesprotokoll eller kongresshandlingar. De ger en bild av vad stadsträdgårdsmästarna ansåg viktigt att framhäva i den egna verksamheten. De första stadsträdgårdsmästarna etablerade sig i en miljö där flera starka aktörer arbetade med den offentliga parkverksamheten och där olika ambitioner kom till uttryck i parkernas utformning. Från en ursprungligen ganska svag position lyckades stadsträdgårdsmästarna inte sällan skapa sig en stark ställning i städerna och senare i kommunerna.

Teman

Jag har grupperat inlägg och föredrag i kongresshandlingar och årsmötesprotokoll efter innehåll. Den gemensamma diskussionen inom föreningen - åtminstone så som den avspeglas i val av föredrags- och diskussionsteman - handlar till största delen om det dagliga arbetet med att förvalta parker. Kunskaper om växter, teknik och arbetsorganisation dominerar. Men det går också att urskilja ett antal teman som på olika sätt behandlar gränsen för parkförvaltningens verksamhet och därmed intressanta som en bakgrund till dagens diskussion om brukarmedverkan. Jag har urskilt fyra sådana teman: 1) Att hävda sig i den kommunala förvaltningen, 2) Att kontrollera hela kedjan, 3) Att kontrollera all offentlig utemiljö, 4) Gränsen mot stadsplanering.

Tema 1 - Att hävda sig i den kommunala förvaltningen

1932 höll stadsträdgårdsmästare Pehr Boierth från Uppsala ett tal vid FSS:s årsmöte. Talet behandlade ämnet *Städernas allmänna planteringar och deras organisationsformer*. I talet diskuterar han bland annat riskerna med att ha en annan tjänsteman mellan stadsträdgårdsmästaren och politikerna, särskilt en som "vill bestämma var skåpet ska stå". Den bästa organisationsformen är när stadsträdgårdsmästaren arbetar direkt under en planteringsnämnd eller planteringsstyrelse. Helst ska det i denna finnas "en eller annan kommunalpolitiker i mera framskjuten ställning med verkligt intresse för de allmänna planteringarna"

¹ Brev ur FSS:s arkiv

(Boierth 1933). Vad Boierth säger är alltså att det var viktigt att befinna sig nära makten. Det var viktigt därför att man då hade möjlighet att påverka tilldelningen av resurser till verksamheten. Det fanns (och finns) inte någon norm för vad parkverksamheten skulle få kosta. Föreningens arbete med att ställa samman statistik över anslag kan ses som ett sätt att ge argument för att de städer som satsade minst skulle höja anslagen till parkverksamheten. Det var inte i första hand allmänhetens uppskattning som bidrog till att skapa mer resurser till verksamheten, utan kontakten med anslagsgivande politiker.

Enligt matrikeln från 1935 var 12 av 35 parkförvaltningar placerade under en planteringsstyrelse eller liknande. Ytterligare 6 var placerade under drätselkammaren med dess ordförande som närmaste chef. 14 hade en annan tjänsteman som närmaste chef och övriga var organiserade på annat sätt eller hade ej lämnat uppgift till matrikeln. Den stadsträdgårdsmästare som hade den mest självständiga ställningen var förmodligen trädgårdsdirektören i Linköping som inte var anställd av staden, utan av Trädgårdsföreningen (FSS, 1935).

Av ett tal som Boierth höll nästan 40 år senare, vid föreningens 50-årsjubileum 1970, framgår det klart att det inte bara handlade om att skapa resurser till verksamheten. Det fanns för många av stadsträdgårdsmästarna ett personligt intresse av att höja verksamhetens status. Boierth ser tillbaka på en markant förändring av ämbetets status. En stadsträdgårdsmästare på 20-talet stod lägre i rang än stadens andra arbetschefer. Få stadsträdgårdsmästare hade tagit studenten. Boierth återberättar en episod från 20-talet då en kollega i en annan stad beordrades till trädgårdsarbete i stadsfullmäktigeordförandens privata trädgård, något som naturligtvis hade varit otänkbart 50 år senare (Boierth, 1970). Bucht (1997) har påpekat att många av stadsträdgårdsmästarna kom från enkla förhållanden.

Tema 2 - Att kontrollera hela kedjan

Det var inte ovanligt att de kommunala parkförvaltningarna hade egna växthusanläggningar. På FSS-kongressen 1953 berättade stadsträdgårdsmästare Gunnar Svensson om Halmstads parkförvaltning:

Vi odlar själva allt, som användes i planteringarna. Jag kan också tryggt påstå att vi tävlar med vilken stad som helst i samling av sorter. Finna vi något nytt på andra platser, så skaffa vi hem det till förökning (Svensson, 1954, s. 15).

Växthusanläggningar var inte något nödvändigt ont. Snarare var de ett led i arbetet med att expandera parkförvaltningens kompetens och ansvarsområde. Vid kongressen 1954 berättade stadsträdgårdsmästaren Walter Torsrud om den egna stadens förvaltning:

Den 1 januari 1949 var en betydelsefull dag i Kristinehamns Stads planteringars historia, då övertog nämligen staden trädgårdsmästare K.A. Karlströms stora växthusanläggning med inte mindre än 10 växthus, och vi ha nu stora möjligheter att förse stadens parker och kyrkogårdar med lämpligt växtmaterial (Torsrud 1956, s. 33).

Att ha en egen växthusanläggning innebar att förvaltningen fick kontroll över växtmaterialet. Kanske handlade det också om att många stadsträdgårdsmästare i

grunden var trädgårdsmästare. Vägen till anställning som stadsträdgårdsmästare handlade inte bara om formell utbildning, utan om praktik inom bland annat trädgårdsmästerier (Bucht, 1997). En tredje förklaring till införlivandet av växthus kan vara den att förvaltningen därigenom blev större och därmed en mer framträdande del av den kommunala förvaltningen.

Tema 3 - Att kontrollera all offentlig utemiljö

Bland de teman som avhandlades på stadsträdgårdsmästarnas årsmöten fanns det ett som i grunden handlade om en vilja att ta plats i samhället, i den offentliga förvaltningen, att vara en etablerad del av det starka samhället. I det sammanhanget är parkförvaltningen i Karlskoga ett exempel på en framgångsberättelse. Stadsträdgårdsmästare Carl Fredby i Karlskoga hade 1954 ansvaret för både park och kyrkogårdar. Hans organisation skötte utemiljön åt andra av stadens förvaltningar och han deltog i planläggningsarbetet inför utbyggnaden av nya stadsdelar. Dessutom drev parkförvaltningen en form av barnomsorg genom "ett 20-tal lekledarinnor för parkleken" (Fredby, 1956).

Stadsträdgårdsmästare Fredby diskuterade i ett föredrag med rubriken *De offentliga grönyternas anslutning till bebyggelse*, som hölls 1948, funktionalismens idéer med hus i park (Fredby, 1950). Gränsen mellan lamellhusens tomtmark och den omgivande parken skapar problem. Med olika förvaltningar som anlägger och sköter marken blir det en markerad gräns mellan det privata och det allmänna och idén med hus i park förfelas. Därför var det, enligt Fredby, önskvärt om parkförvaltningen kunde ta hand om all offentlig utemiljö.

I ett föredrag på FSS kongress 1960 om de kommunala parkförvaltningarnas utveckling, betydelse och organisation förespråkar trädgårdsdirektör Gunnar Heiman att förvaltningen av parker ska samordnas med idrotts- och badanläggningar och med kyrkogårdar. Motivet för detta är att skapa stora och därmed rationella enheter (Heiman, 1960). Nio år senare, 1969, talar Heiman om de kommunala parkförvaltningarnas stora kompetens när det gäller att ta hand om de växande områdena med tätortsnära natur (Heiman, 1969). Heimans båda föredrag spinner vidare på samma tema som tidigare Carl Fredby varit inne på - det önskvärda i att växa, att vara den organisation som handhar all den urbana offentliga och halvoffentliga utemiljön.

Tema 4 - Gränsen mot stadsplanering

Det var fram till 1937 uteslutande medlemmar i föreningen som höll tal på årsmötena. Det året talade stadsingenjör Magnus Wennström om *Grönytor i stadsplanen* (Follmer, 1938), vilket uppenbarligen var en fråga som vid den tidpunkten kändes relevant att låta någon utanför föreningen tala om. Ett år tidigare, 1936, hade Stockholms stad valt att inte tillsätta stadsträdgårdsmästartjänsten med en trädgårdsutbildad person, utan med en arkitekt - Oswald Almqvist. Visserligen hade stadsträdgårdsmästarna redan under 1920-talet på olika sätt berört stadsplanefrågor på de årliga mötena. Men båda dessa händelser är tecken på att stadsträdgårdsmästarnas kunskaper i allmänhet var

otillräckliga för att svara upp mot modernismens syn på stadsplanering. Stadsplanering och parker var ett ämne som återkom på årsmötena flera gånger under 30-, 40- och 50-talen.

Arkitekten Holger Blom efterträdde Almqvist som stadsträdgårdsmästare i Stockholm redan 1938. 1946 höll han ett föredrag som i sitt upplägg antyder att modernismen haft svårt att slå igenom i föreningen. Blom menar att

Då staden ännu var relativt liten var väl parkens förnämsta uppgift att *pryda*. Ju mer staden har vuxit, ju svårare det är att nå landet, desto större *social* och *hygienisk* betydelse har parkerna fått. (Blom, 1947, s. 9).

Bloms tal ekar av tankar som formulerats redan av föregångaren Almqvist. Det finns också likheter med resonemangen i C.Th. Sörensens *Parkpolitik i Sogn og Kjøbstad* från 1931 och den norska *Vår tids hage* (Aspesäter et al., 1939). Tankarna som Blom lade fram i föredraget 1946 var på inget sätt originella. Men de tycks inte ha varit okontroversiella i föreningen. Blom lade fram sina idéer med viss emfas och han polemiserade mot avvikande åsikter. Framförallt värjde han sig mot synen på park enbart som prydnad. Meningsskiljaktigheter lyfts inte fram i dokumentationen av årsmöten och kongresser. Men man kan av språkbruket ana att de fanns. Där Blom diskuterade i termer som "rekreation" och "grönområden" talar andra inom föreningen i termer som "prydnad" och använder det lite ålderdomligare "plantering" för att beteckna park. Det var viktigt för stadsträdgårdsmästarna att känna till stadsplanering, inte minst för att den påverkade de framtida arbetsförhållandena för parkförvaltningarna.

Diskussionen idag

Under 60- och 70-talen förändrades kongresserna genom att inbjudna föredragshållare fick ett allt större utrymme. De blev mer av utbildningstillfällen än forum för intern diskussion. Den interna diskussionen dokumenterades inte heller på samma sätt som tidigare. Under 70-talet var emellertid föredrag på temat organisationsfrågor ett vanligt inslag, något som troligen hade att göra med de tidigare genomförda kommunsammanslagningarna och de förändringar detta innebar. Från och med 80-talet blev föredrag med utgångspunkt från universitetsforskningen ett återkommande inslag. I mitten av 90-talet formulerades en strategi för föreningen där bland annat brukarmedverkan pekades ut som en viktig fråga att arbeta med i framtiden (FSS, 1996).

En sammanfattande bild av diskussionerna inom Föreningen Sveriges Stadsträdgårdsmästare är att parkförvaltningar är organisationer som är mer än bara passiva utförare av politiska direktiv. Det finns i många fall en drivkraft att påverka uppdraget och ofta tycks det ha varit så att man från förvaltningarnas sida har velat utöka ansvarsområdet. Detta motiveras med att verksamhetens kvalitet vinner på att parkförvaltningarna får ett utökat uppdrag. Ledorden är helhet, samordning och rationaliseringsfördelar. Samtidigt har det funnits andra aktörer som velat ta plats på parkförvaltningarnas bekostnad. Det har på senare år också funnits politiska önskemål om att begränsa den offentliga sektorn, vilket inte sällan har drabbat de kommunala parkförvaltningarna.

Parkförvaltningarnas omvärld

I de föregående avsnitten har jag beskrivit parker, parkförvaltning och parkförvaltningar inifrån. I detta avsnitt vänder jag på perspektivet och försöker beskriva dessa genom att beskriva något av det sammanhang dessa finns i. Utifrån brukarens perspektiv är den kommunala parkmarken bara en beståndsdel av den utemiljö han eller hon möter dagligdags. Andra typer av rekreativa miljöer spelar en viktig roll för helheten. Utemiljön på kvartersmark i anslutning till bostäder är miljöer som brukare konfronteras med dagligdags. Ur ett stadsbyggnadsperspektiv är villatomter ett exempel på en väsentlig del av tätorternas grönstruktur som inte är kommunal parkmark. Villatomterna luckrar tätorterna och innehåller en betydande del av dessas vegetation.

I det följande ska jag ge exempel på några av de större aktörer som utgör parkförvaltningarnas sammanhang. Det är dels aktörer som förvaltar allmänt tillgänglig parkmark eller viktiga beståndsdelar av den kommunala grönstrukturen. Dels är det aktörer som agerar på den kommunala parkförvaltningens traditionella arena genom att förvalta, utveckla eller finansiera kommunal parkmark eller genom att försöka påverka innehållet i parkverksamheten. Exempelen är både nutida och historiska. Det är svårt att förbise de historiska exemplen eftersom många av dagens parker har en historia som är väsentlig för att förstå deras utformning och förvaltning. De historiska exemplen kan också i vissa delar ses som en antydning om en möjlig framtida utveckling.

Trädgårdsrörelsen

I Sverige och i flera andra europeiska länder bildades under 1800-talet trädgårdsföreningar. Sveriges första trädgårdsförening, Svenska Trädgårdsföreningen i Stockholm, bildades 1832. Det fanns både föreningar som drev egna anläggningar och föreningar som verkade genom att stödja offentliga planteringar (Nolin, 1996). Föreningarna spred kunskap om trädgårdsodling och växter genom sina anläggningar och, inte minst, genom de trädgårdsutbildningar som man drev. I dagens parkverksamhet syns spåren efter trädgårdsföreningarnas verksamhet i de parker, alléer och planteringar de har bekostat. Trädgårdsföreningarnas anläggningar spelar i flera fall en framträdande roll i de städer där de har verkat. Det gäller till exempel Rosendals trädgård i Stockholm, Trädgårdsföreningen i Göteborg samt de delar av stadsparken i Lund som anlades av Parkbolaget. Nolin (1996) uppger att Svenska trädgårdsföreningen under en period skötte flera av Stockholms centrala parkanläggningar.

Det är uppenbart att trädgårdsföreningar spelade en viktig roll för uppbyggnaden av den tidiga offentliga parkverksamheten. Men det var i många fall svårt att skilja mellan offentlig och privat. Greger Paulsson skriver i *Svensk stad* om 1800-talets möte mellan den förindustriella stadens livsformer och den moderna stadens, att det ger en bild av "ett medborgarsamhälle där någon skillnad mellan 'staden' som social enhet och summan av medborgarna inte inträtt" (Paulsson, 1950). Dagens åtskillnad mellan den offentliga förvaltningen och medborgare eller brukare kan

inte direkt överföras på 1800-talets städer. När det gällde det ledande skiktet, borgerskapet, var gränsen än mer otydlig:

På samma sätt som rådhusen stundom rymde festivitetslokaler av liknande slag, blevo societetshusen ofta platsen för borgerskapets politiska sammankomster. Nöjets och politikens miljöer sammanföll delvis. (Paulsson, 1950, s.66).

Koloniträdgårdsrörelsen har flera beröringspunkter med trädgårdsföreningarna. Flera av de tidigaste koloniområdena initierades och drevs av altruistiskt inriktade trädgårdsföreningar, till exempel Malmö förskönings- och planteringsförening. Men det fanns också föreningar som startades och drevs av kolonisterna själva (Bergquist, 1996). Koloniområden har anlagts på mark i anslutning till vägar och järnvägar eller på mark som senare har exploaterats för andra ändamål. De har också anlagts i eller i direkt anslutning till offentliga parker. Koloniområden är idag i många kommuner en del av den kommunala parkverksamheten genom att de ligger i anslutning till offentliga parker. Koloniverksamheten administreras också i vissa fall av den kommunala parkförvaltningen.

Malmö förskönings- och planteringsförening

Ett exempel på dessa trädgårdsföreningar som bildades under 1800-talet är Malmö förskönings- och planteringsförening. Den bildades 1881 med syfte att

verka för förskönningar, dermed i sammanhang stående förbättringar, planteringar m.m. inom Malmö och dess närmaste omnejd, samt att för samma ändamål söka intressera såväl enskilda personer som allmänna myndigheter (ur Stadgar för Malmö Planteringsförening återgivna i Bengtsson, 1981, s. 17)

Man var inte först med att arbeta för att få till stånd offentliga parker i Malmö. Redan 1860 anlades Kungsparken på mark som tidigare hade hört till försvarsverket kring fästningen Malmöhus. Föreningen verkade på olika sätt för en utvidgning av Kungsparken på den övergivna befästningsmarken. 1897 beslöt stadsfullmäktige att en park skulle anläggas och 1900 invigdes Slottsparken som en förlängning av Kungsparken. Nolin (1999) uppger att Slottsparken initierades av stadsfullmäktige, vilket är en sanning med modifikation med tanke på att Planterings- och försköningsföreningen under flera år drivit frågan. Att dessutom flera av föreningens styrelseledamöter satt med i stadsfullmäktige gör att det inte är självklart om parken initierades offentligt (av staden) eller privat (av föreningen). Föreningen hade redan innan beslutet om parken börjat plantera marken. Man var också med om att finansiera anläggandet (Bengtsson, 1981). Föreningen firade 50-årsjubileum 1931. Man kunde då konstatera att man med de resurser man förfogade över kunde uträtta allt mindre i form av parkanläggningar. Samtidigt hade staden börjat spendera alltmer resurser på parkerna. Föreningen ändrade inriktning på sin verksamhet och valde att istället satsa främst på försköningsåtgärder i form av offentliga skulpturer.

Trädgårdsföreningen i Linköping

Trädgårdsföreningen i Linköping är tillsammans med Trädgårdsföreningen i Göteborg undantagen från regeln om att trädgårdsföreningarna tidigt spelade ut sin roll som viktiga aktörer inom den kommunala parkverksamheten. Så sent som under den första halvan av 1980-talet hade den ansvarigt för parkverksamheten i

Linköping titeln direktör för Trädgårdsföreningen. Direktören var då chef för park- och fritidsförvaltningen, en tjänst i vilket det ingick att också vara chef för Trädgårdsföreningen. Trädgårdsföreningen hade då en styrelse som bestod av park- och fritidsnämndens arbetsutskott. 1900-talets trädgårdsförening i Linköping är förmodligen ett sällsynt exempel på ett privat initiativ inom parkverksamheten som inte helt och hållets sögs upp av den kommunala parkförvaltningen.

Trädgårdsföreningen i Linköping startades 1859 och man började anlägga parken med samma namn året därpå. 1891 överläts parken till staden. Föreningen upplöstes och ersattes med en stiftelse (Nolin 1999). I Föreningen Sveriges Stadsträdgårdsmästares matrikel från 1935 uppges följande förhållanden för Linköping:

Stadsträdgårdsmästarebefattningen innehas av föreståndaren för Linköpings trädgårdsförening, utan att han därför uppbär någon lön av staden. Hans lön utgår uteslutande från Trädgårdsföreningen, vilken är en stiftelse, vars rörelse och park bedrivs och skötes helt fristående. Trädgårdsföreningen uppdrager och levererar allt växtmaterial till stadsplanteringarna och i gengäld får föreningens föreståndare sköta nämnda planteringar (FSS, 1935).

Det fanns fördelar med att behålla en del av parkförvaltningen utanför den kommunala förvaltningen. Trädgårdsföreningen var en affärsdrivande stiftelse som hade frö- och blomsterhandel, växthus och plantskola. Detta innebar att överskottet från verksamheten kunde föras över till staden genom att stiftelsen skötte och underhöll parken Trädgårdsföreningen. Dessutom finns det anledning att anta att titeln som föreningens direktör gav en högre status än att vara stadsträdgårdsmästare.

Fritidsodlarnas riksförbund

I dag organiseras en stor del av trädgårdsrörelsen i Fritidsodlarnas riksförbund (FOR), som är en samarbetsorganisation för fritidsodlarnas organisationer i Sverige. De båda största organisationerna i FOR är Riksförbundet Svensk Trädgård med ca 25000 medlemmar och Svenska Förbundet för Koloniträdgårdar och Fritidsbyar med ca 26000 medlemmar. Dagens trädgårdsrörelse är i huvudsak inriktad på att sprida kunskaper inom de egna leden. Men man har också en utåtriktad verksamhet. FOR har kontakter med forskning, myndigheter och andra organisationer. Många lokala trädgårdsföreningar samverkar med de kommunala parkförvaltningarna.

Svenska naturskyddsföreningen

Svenska naturskyddsföreningen bildades 1909. Några år senare, 1917 och 1918, skrev föreningen i ett remissvar till Stockholms stadsfullmäktige att

det måste vara en angelägenhet av allra största vikt att i tid uppgöra en detaljerad plan för tillvaratagandet av de parker och skogskomplex som förekomma inom de områden, över vilka stadsplanen kommer att utläggas, och för bevarandet av de naturminnesmärken, som lämpligen kunna bibehållas inom stadens område (Sernander, 1926, s. 9).

Bakom skrivelsen stod Rutger Sernander, som senare blev Naturskyddsföreningens ordförande. Fastighetsnämnden beslöt att ge uppdraget att göra en plan till Sernander och till Professor Gunnar Schotte. Resultatet blev boken *Stockholms natur* som kom ut 1926 med Sernander som författare. Boken innehåller inte bara en inventering över värdefull natur, utan också tankar om hur den framtida parkplaneringen borde utformas för att tillgodose behovet av rekreationsytor och natur - tankar som går att känna igen även i dagens parkplanering. Utöver de traditionella "konstparkerna" vill Sernander se en ny typ av parker, naturparker, som bygger på ett försiktigt tillvaratagande av befintlig natur. Dessutom förespråkar han tätortsnära rekreationsområden som ska ha naturvärden, men också vara slittåliga och tillräckligt stora för att rymma ett stort antal besökare. Hans sätt att ta ett grepp på all "natur" i staden förebådar grönstrukturbegreppet i Sverige 70 år senare. Det finns likheter i det att han beskriver naturen ur sociala, rekreativa, estetiska och ekologiska perspektiv. Han ser också parken som ett viktigt kulturhistoriskt element i staden. Sernander använder begreppet parkpolitik på ett sätt som påminner om dagens grönstrukturplanering.

Svenska naturskyddsföreningen arbetar sedan länge med opinionsbildning kring frågor som rör köpvanor och livsstilens miljöpåverkan. Man har också under senare år arbetat för att stimulera tillskapandet av naturmiljöer i staden. Med handlingsprogrammet *50 punkter för ett grönare Stockholm* markeras att man vill ta aktiv del i huvudstadens parkverksamhet. I programmets sägs:

Vi vill inte bara skydda vild natur och berika de parker och grönområden som redan finns utan också nyskapa mer grönska inne i stenstaden - på gator och gårdar, på parkeringar, hustak och balkonger. Genom att låta naturen återerövra plats i och kring staden blir den rikare på livsmiljöer för växter och djur. Därmed blir den också en vackrare och mer hälsosam livsmiljö för stadsmänniskan. (Naturskyddsföreningen, 2001, s. 1)

Några år senare startade Skånes naturvårdsförbund projektet *500 punkter för ett grönare Skåne*. Naturskyddsföreningen har under 1990-talet gett ut ett flertal böcker som behandlar den urbana naturen. Det finns flera exempel på att de lokala naturskyddsföreningarna samverkar med de kommunala parkförvaltningarna (se kapitel 4).

Statens Järnvägar

När det gällde att sprida idén om den offentliga parken var Statens järnvägar kanske en av de viktigaste aktörerna. I mitten av 1800-talet började järnvägsnätet i Sverige byggas ut. Järnvägen var både en symbol för moderniseringen och ett medel för att modernisera samhället. Runt stationerna växte nya verksamheter fram. Stationsanläggningarna var ofta utformade som en manifestation av de möjligheter och den framtidstro som järnvägarna symboliserade. Trädgårdsanläggningarna runt järnvägsstationerna fyllde flera funktioner. Det kanske mest framträdande syftet med planteringarna var att skapa en prydlig miljö runt stationerna. Det fanns också skyddshäckar som skulle skydda spårområdet från stormskador och inblåsande snö. Trädplanteringar i gränsen mellan stationsområdet och samhället skyddade stationen vid en eventuell brand i

samhället. På vissa ställen hade personalen tillgång till odlingsmark och SJ lät plantera fruktträd där det var möjligt. Under perioden 1858 till 1906 anlade SJ 434 planteringar i nästan lika många samhällen. Planteringarna anlades såväl i de större städerna som på mindre orter (Sundius, 1906). Samma metodiska tillvägagångssätt som präglade utbyggnaden av spår och stationer satte också sin prägel på uppbyggnaden av SJ:s trädgårdsorganisation. Sverige delades upp i distrikt som vart och ett leddes av en trädgårdsmästare. SJ byggde upp växtdepåer för att kunna förse stationerna med lokalt odlat växtmaterial. I de kallaste områdena gjorde man försök med att använda den lokala floran i anläggningen (Sundius, 1906). Ofta var anläggningarna utformade för att kunna fungera som ett led i folkbildningen för att sprida trädgårdskultur (Reuterswärd, 1952). Med planteringarna spreds kunskaper om växter och odling.

Arbetarrörelsen

Arbetarrörelsen spelade med folkparkerna en roll för uppbyggnaden av den offentliga utemiljön. 1893 invigdes Sveriges första folkpark i Malmö. Två år senare invigdes folkparker i Lund och Helsingborg. Bengt Karlsson skriver i boken *Folkets Park i Lund* att folkparkerna kom att fylla tre behov: "rekreation i god miljö, 'restauration' och underhållning till en rimlig kostnad samt en politisk och facklig samlingsplats" (Karlsson, 1995). För den tidiga arbetarrörelsen var behovet av en samlingsplats viktigt för rörelsens utveckling eftersom det kunde vara svårt att få tillstånd att hålla möten på allmänna platser.

Folkparkerna var inte offentliga i den mening vi idag lägger i ordet. Ofta tog man inträde och parkerna riktade sig naturligt till en begränsad grupp av befolkningen. Men detsamma kan sägas om många av de stadsparker som anlades under 1800-talet - man riktade in sig mot en avgränsad grupp (Nolin, 1999) och i något fall tog man inträde till anläggningarna. Folkparkerna var ursprungligen arbetarrörelsens revir, men flera folkparker har med tiden kommit att förvaltas av kommunala parkförvaltningar. Folkparkerna har i flera fall senare integrerats i den kommunala parkverksamheten. Ett exempel på detta är folkparken i Lund. Parken byggdes med hjälp av insatser från arbetarrörelsens medlemmar. I parken anordnades teater och musikunderhållning. I slutet av femtiotalet, efter drygt sextio års verksamhet, gick parken i konkurs. Marken såldes till ett bostadsföretag, men köptes senare av staden. Idag förvaltas parken av den kommunala parkförvaltningen.

Svenska kyrkan

I artonhundratalets städer var inte sällan kyrkogårdarna viktiga promenadplatser (Lundquist, 1992). De var offentliga eller halvoffentliga trädgårdsanläggningar av betydelse i det sena artonhundra- och i det tidiga nittonhundratalets städer. De bidrog också till spridning av kunskap och kompetens för att bygga upp de offentliga parkerna. De är idag en viktig del av städernas grönstruktur (Boverket, 1999). I urbana områden som saknar andra typer av offentliga grönområden kan kyrkogårdar fylla en viktig funktion som rekreationsplats. När kyrkan skildes från staten inleddes en process som innebär att Svenska kyrkans roll håller på att förändras.

Avslutning – om parkverksamhetens utveckling

Den tidiga kommunala parkverksamheten präglades av en mångfald av ideella, altruistiska, kommersiella och kommunala aktörer. I takt med att tätorterna växte och den offentliga sektorns ansvarsområde utökades blev antalet aktörer allt färre. Under 1900-talets sista decennium och början på 2000-talet har aktörerna inom parkverksamheten blivit allt fler. Framförallt är det gruppen av privata entreprenörerna som har vuxit. Men även de organisationer som under det tidiga 1900-talet aktivt försökte påverka parkpolitiken börjar idag åter intressera sig för parkverksamheten. Det gäller till exempel Svenska naturskyddsföreningen.

3. Brukare och brukarmedverkan

Att planera, bygga och förvalta offentliga parker är en form av tjänsteproduktion. I de fall då det normala är att samma person både utför och använder tjänsten talar vi inte om brukare. När vi lagar mat åt oss själva eller cyklar till jobbet är vi inte brukare av tjänsterna matlagning eller cykling. Poängen med att diskutera brukare och brukarmedverkan när det gäller tjänster är att det finns en grupp som utför tjänsten och en annan grupp som använder sig av tjänsten: brukarna. Att sätta brukarmedverkan i sitt sammanhang handlar alltså till stor del om att reflektera över idén om en uppdelning mellan dem som utför tjänster och dem som använder tjänsterna. I avhandlingen handlar det om brukare respektive parkförvaltning. Inom den offentliga sektorn i stort är det civilsamhället respektive stat och kommuner.

Statsvetaren Micheletti (1994) delar in utvecklingen av relationen mellan det civila samhället och staten i Sverige i sex faser. Avgränsningarna bygger inte på avgörande händelser markerar brott i utvecklingen. Snarare handlar det om gradvisa förskjutningar. Den första fasen i Michelettis kartläggning sträcker sig från 1850-talet till och med 1890-talet. Under denna fas formerade sig det civila samhället genom framväxten av organisationer som frikyrkorörelsen, nykterhetsrörelsen, fackföreningar, kvinno- och fredsrörelser. Dessa rörelser kämpade för politiska rättigheter och/eller ekonomisk rättvisa. Under 1900-talets första decennier demokratiserades Sverige och de stora folkrörelserna institutionaliserades. Samtidigt växte nya rörelser fram. Flera av dessa var inriktade på individens självförbättring. Det var till exempel riksidrottsförbundet och folkbildningsrörelsen.

Micheletti kallar 1930-talet "det starka samhället". Då tog regering och riksdag över civilsamhällets roll för att driva på politiska förändringar. Under 1940- och 50-talet utvecklades den "svenska modellen" som innebar en långtgående integration mellan staten och det civila samhället. Staten tog över stora delar av det civila samhällets ansvar för välfärdsproduktion. Vissa delar av detta fördes över till kommunerna. 1960- och 70-talen innebar att en generation som hade vuxit upp under välfärdssamhället började bli aktiv i samhällslivet. Välfärdssamhället ifrågasattes dels med utgångspunkt från kritik mot den socialdemokratiska hegemonin, dels mot de materialistiska värderingar som den socialdemokratiska rörelsen stod för. Nya och nygamla sammanslutningar växte fram, till exempel för jämställdhet, mot miljöförstöring eller för lokal samhörighet och självbestämmande. Michelettis beskrivning skulle kunna sammanfattas med att utvecklingen har följt en kurva med ett ursprungligt stort civilt engagemang följt av ett växande offentligt, vilket har lett till en diskussion om brukarens roll. Ska brukaren bara vara brukare eller ska brukaren också vara delaktig i tjänsteproduktionen?

1980- och 1990-talen präglades av ett fortsatt ifrågasättande av välfärdsstaten. Utgångspunkterna var att omfånget på den offentliga sektorn innebar ett alltför begränsat utrymme för den enskilde att bestämma över sitt eget liv. Den offentliga

sektorns välfärdsproduktion kritiserades också för att vara ineffektiv. Den socialdemokratiska hegemonin bröts. En växande andel av befolkningen föredrog individuellt handlande före kollektivt. Det kollektiva engagemanget handlade i stor utsträckning om ett försvar mot kränkningar som diskriminering eller miljöförstöring (Micheletti, 1994).

I januari 2000 kom SOU-rapporten *En uthållig demokrati: politik för folkstyre på 2000-talet: Demokratiutredningens betänkande* (Demokratiutredningen, 2000). Rapporten markerade inte bara slutet på drygt två års intensivt utredningsarbete. Den kan också sägas utgöra kulmen på två decenniers diskussion kring brukarmedverkan förd i offentliga utredningar. 1984 kom *Lokalt folkstyre genom brukarmedverkan* (1983 års demokratiberedning, 1984). 80-talets diskussion kring demokrati och inflytande kan i sin tur härledas från den diskussion som uppstod i samband med kommunsammanslagningarna under 50-, 60- och början av 70-talet. Det främsta motivet bakom kommunsammanslagningarna var att kommunerna hade tilldelats fler uppgifter och att många kommuner var för små för att klara av dessa. Kommunsammanslagningen innebar att antalet förtroendevalda minskade drastiskt, vilket ledde till att det politiska engagemanget blev en angelägenhet för ett fåtal personer. I rapporten *En uthållig demokrati* menar utredarna att brukarinflytande kan vara ett sätt att få fler att ta kommunala uppdrag och därmed minska avståndet mellan de förtroendevalda och medborgarna. Ju fler som är engagerade desto bättre, menar man.

Hur många som deltar i politiska beslutsprocesser och under vilka former är en aspekt av demokratidebatten. En annan aspekt är processen för deltagandet. Premfors & Roth (2004a) diskuterar formerna för deltagande. De beskriver skillnaderna mellan det de kallar en deliberativ demokratimodell och en liberal (eller icke-deliberativ) modell. Utifrån avhandlingens perspektiv ser jag två väsentliga skillnader mellan modellerna. Det är för det första att den deliberativa modellen grundar sig på övertygelsen att ett rationellt beslutsfattande sker genom öppen diskussion. Den icke-deliberativa, å andra sidan, utgår från att människor har färdigformulerade intressen och åsikter och att de därför kan gå till beslut utan diskussion. För det andra är idealet för den deliberativa modellens förespråkare ett beslutsfattande där diskussionen sker mellan fria och jämlika medborgare. Modellen har kritiserats för att det är praktiskt omöjligt att uppnå sådana förhållanden, vilket leder till att de starkare kommer att dominera beslutsprocessen. Formerna och processen ger tillsammans fyra idealtypiska demokratimodeller som visas i nedanstående figur.

		Process	
		Deliberativ	Icke-deliberativ
Deltagande	Representativt	Typ I	Typ II
	Direkt	Typ III	Typ IV

Figur 4. Process och deltagande i demokratimodeller efter Premfors & Roth, (2004b)

De fall av brukarmedverkan i beslutsprocesser som diskuteras i avhandlingen skulle kunna placeras mellan Typ I och Typ III. Det vill säga att det handlar om relativt öppna samtal, inte om omröstningar om färdiga handlingsalternativ. Det

handlar både om direkt deltagande och olika varianter av representativt deltagande.

Brukare

Det är inte självklart vem som är brukare och vem som inte är det. Begreppet brukare är oprecist och saknar en legal definition (Höök, 2000). Statsvetaren Jens Hoff (1993) anser att det saknas konsensus om hur rollen som brukare ska analyseras. Det har gjorts flera ansatser att ringa in begreppet. Statsvetaren Stig Montin (1990) anser att brukare handlar om ett "kollektiv som gemensamt använder och påverkar utformningen av en viss verksamhet". Avsikten med att lyfta fram kollektivets påverkan är att skilja ut detta från den enskildes kontakter med kommunen som klient eller konsument. Hoff (1993) beskriver brukare utifrån en jämförelse med begreppen "klient" och "konsument". De tre begreppen placeras in i en skala som beskriver personens frihet i förhållande till förvaltningen. Är personen oberoende av förvaltningen talar Hoff om "konsument" (danska: forbruger). Konsumenten är suverän och kan välja bort kommunen som serviceleverantör alternativt kan välja någon annan typ av tjänst. Med framväxten av friskolor kan till exempel föräldrar till barn i skolåldern i allt högre utsträckning agera som konsument. Det finns ett utbud och man väljer det alternativ som förefaller mest attraktivt. Är personen å andra sidan beroende av förvaltningen använder Hoff "klient". Klient är alltså någon som behöver tas om hand. Det kan till exempel vara familjer med sociala problem. "Brukare" placeras in mellan "konsument" och "klient" på skalan. Att vara brukare är alltså att vara relativt självständig gentemot kommunen utan att vara helt oberoende. Begreppen kan också användas för att belysa hur kommunen förhåller sig till dess invånare. I en avhandling om föräldrainflytande i skandinavisk grundskola sägs följande:

Något stiliserat kan sägas att den relativt liberala välfärdsstaten i Danmark betraktar de medborgare den möter som brukare, medan den relativt paternalistiska svenska välfärdsstaten betraktar dem som klienter. (Lindbom, 1995, s 216).

Överfört på ett parksammanhang så är det i stort sett bara kommunerna som tillhandahåller offentliga parker. Den som är resursstark kan välja att flytta för att bo i ett område med bättre parker eller flytta utanför tätbebyggt område. Den resurstärke kan därmed agera som konsument. Den resurssvage, däremot, har inget val. Kanske är också den offentliga parken den enda möjligheten till utevistelse.

Experter och brukare

Parkverksamhetens användare är brukare. Planerare (experter) och allmänhet (brukare) har olika perspektiv, skriver Berglund och Jergeby (1998). Planerare är professionella och allmänheten är privat. Detta behöver inte vara problematiskt om man som planerare är uppmärksam på skillnaden mellan egna och andras perspektiv. Att experter och brukare har olika roller är alltså en grundläggande skillnad. de Laval skriver om de boende i avhandlingen *Planerare och boende i dialog* att boendet är förknippat med starka känslor (de Laval, 1997). Här bör man kanske tillägga att även experter kan hysa starka känslor för resultatet av sitt professionella arbete. Expertens expertkunskap innebär inte heller en absolut

skiljelinje mellan experter och brukare. Även experterna är ju brukare i vissa sammanhang. Även brukare kan ha expertkunskap.

Brukare i olika kommunala verksamheter

I proposition 1986/87:91 (s. 13) definieras brukare som "personer som nära och personligt berörs av en kommunal verksamhet och som i regel utnyttjar den kontinuerligt under en relativt lång tid". Avsikten med beskrivningen är att lyfta fram kommunala verksamheter som har stor betydelse för en begränsad grupp människor. Det gäller till exempel skola, vård och omsorg. Det är uppenbart att vissa kommunala verksamheter mer eller mindre underförstått legat i fokus för diskussionen om brukarmedverkan inom kommunal verksamhet. Det är därför intressant att se vad det innebär att vara brukare i dessa verksamheter jämfört med att vara brukare inom parkverksamheten.

Inom framförallt skola och omsorg är gruppen brukare relativt väl definierade. Det rör sig om barn och deras föräldrar. Inom äldreomsorg rör det sig om de äldre och i vissa fall deras anhöriga. Parker fungerar däremot ungefär på samma sätt som bibliotek eller teatrar det vill säga att alla har rätt att ta del av verksamheten, men graden av utnyttjandet skiljer sig åt. En grupp av brukare besöker parken, biblioteket eller teatern ofta, en annan grupp mera sällan. Båda grupperna är brukare, men graden av närhet eller kontinuitet skiljer sig åt. Sättet att använda parken, biblioteket eller teatern kan också förändras över tiden. Det går inte att på ett självklart sätt definiera vilka som ska inkluderas i gruppen parkbrukare och vilka som inte ska vara med, inte på samma sätt som med skola eller omsorg.

Brukare - begreppsanvändning i avhandlingen

I avhandlingen används "brukare" för att beteckna de personer som parkverksamheten är avsedd för, till skillnad från de personer som arbetar yrkesmässigt med parkverksamheten. Det viktigaste kännetecknet för "brukare", så som jag använder begreppet, är därför att brukare inte är anställda, eller arbetar på uppdrag, av den för verksamheten ansvariga förvaltningen. För de personer som arbetar på, eller på uppdrag av, en kommunal parkförvaltning gäller att de är brukare på sin fritid, men inte på arbetstid.

Alla måste betraktas som parkbrukare även om parkverksamheten i praktiken förmodligen rymmer alltifrån personer som är nära och personligt berörda och som nyttjar verksamheten kontinuerligt under en relativt lång tid till personer som sällan besöker eller berörs av en kommunal park. Parkverksamheten rymmer hela spektret från konsumenter till klienter. Jag har valt att använda brukare för hela användargruppen, väl medveten om att det inom gruppen finns undergrupper med helt olika förutsättningar. Skillnaden mellan experter och brukare fungerar inte som ett sätt att definiera brukare, men det ger en fingervisning om en viktig aspekt på rollen som brukare.

Brukarmedverkan

Parallellt och ibland synonymt med begreppet brukarmedverkan används begreppen brukarinflytande, självförvaltning, brukarplanering, brukarsamverkan och brukarproduktion. De tre första är de som används flitigast. I de flesta sammanhang spelar det ingen roll vilket begrepp som används, men inom framförallt statsvetenskap har skillnaden mellan medverkan och inflytande analyserats. I det sammanhanget ligger fokus på demokrati och beslutsprocesser och då är det viktigt att skilja mellan begreppen.

Medverkan eller inflytande?

I en rapport från civildepartementet (Vidga brukarinflytandet: en väg till ökad delaktighet och bättre service, 1991) vill man göra åtskillnad mellan brukarinflytande - möjligheter att påverka tjänsternas utformning och kvalitet genom deltagande i beslutsprocessen på verkställighetsnivå - och brukarmedverkan - deltagande i verksamheten. För att förstå skillnaden mellan att delta i beslutsprocesser och att delta i verksamheten måste man föreställa sig att det finns särskilda organ som vid speciella tillfällen och under formella former fattar beslut om verksamhetens utformning och kvalitet. Inom gymnasieskolan finns skolkonferensen, ett exempel på ett lagstadgat formellt organ för inflytande. Om det saknas formella organ (under den kommunala nämnden) eller om betydelsefulla beslut fattas direkt vid genomförandet av verksamheten, då är distinktionen inte meningsfull. Inflytande måste utövas där besluten fattas.

Inflytande och makt

En ofta förekommande referens när det gäller att analysera makt är Arnstein (1969). Arnsteins inflytandestege brukar användas för att teoretisera kring makt. Stegen har tre sektioner. De två lägsta stegen - manipulation och terapi - är symboliska handlingar. De tre följande stegen - information, konsultation och eftergifter - innebär olika grader av välvilja. De tre översta stegen - medinflytande, delegerad makt och självstyre - innebär olika grader av medborgarmakt och ansvar.

Citizen control (självstyre)	Degrees of citizen power
Delegated power (delegerad makt)	
Partnership (medinflytande)	Degrees of tokenism
Placation (eftergifter)	
Consultation (konsultation)	
Informing (information)	Nonparticipation
Therapy (terapi)	
Manipulation (manipulation)	

Figur 5. Eight Rungs on a Ladder of Citizen Participation efter Arnstein (1969).

Arnsteins steg är både ett analysredskap och en retorisk figur, en metafor. Som analysredskap pekar den på hur brukarmedverkan kan användas både för att dela makten och för att koncentrera den genom att ge sken av att makten har delats. Som en retorisk figur pekar stegen på det positiva i att dela makten. Poängen med en steg är att man klättrar upp på den. En bakomliggande tanke är att det finns en motsättning mellan de grupper som har inflytande och de som inte har det.

Metoder för inflytande

Många planeringsforskare har intresserat sig för metoder för inflytande i planeringsprocessen. Tre olika aspekter av inflytande är framträdande i diskussionen: procedurfrågor, maktodelningsprinciper samt teknik för kommunikation. Procedurfrågorna handlar om när och var brukares inflytande ska utövas. Maktodelningsprinciper handlar om vilka beslut som får tas av vem. Teknik för kommunikation handlar om att hitta tekniker som överbryggar begreppsliga skillnader mellan brukare och planerare och mellan olika grupper av brukare. I praktisk handling blandas aspekterna, men det kan för tydlighets skull vara bra att dela upp dem.

Var och när brukare är delaktiga i en beslutsprocess påverkar dels möjligheten att utöva inflytande, dels möjligheten att förstå beslutens räckvidd. Lite förenklat kan man säga att stora och avgörande beslut ofta fattas tidigt i planeringsprocessen. Här är abstraktionsgraden ofta stor. Senare i planeringsprocessen handlar besluten ofta om mindre och konkretare frågor. Olivegren (1976) föreslår att planeringsprocessen delas upp i 31 förutbestämda steg. I praktiken kan en beslutsprocess röra sig fram och tillbaka mellan olika nivåer så att små beslut tas före de stora. Den som har tidigare erfarenheter av planeringsprocesser är dock bättre rustad för att se var och när de avgörande besluten tas.

Olivegren diskuterar också beslutsordning som är ett sätt att formulera principer för maktodelningen. Beslutsordningen innebär att besluten skiktas så att varje beslut tas så nära de berörda som möjligt. Representativa grupper tillskapas för att fatta beslut på de olika nivåerna (hushåll, granngrupp, områdesgrupp, stadsdelsgrupp, stads- eller kommungrupp). Ett annat sätt att dela upp makten diskuteras av Broberg (1978) i samband med projektering av villabebyggelse. Broberg arbetar med moduler. Villorna ritades med ett antal moduler som gick att kombinera. Arkitektens roll var dels att definiera systemet, det vill säga att definiera ramarna, dels att diskutera fram en lösning inom ramarna tillsammans med brukaren. Brobergs resonemang ger exempel på hur element i den fysiska miljön strukturerar uppdelningen mellan arkitekt och brukare. Broberg skiljer mellan öppna system som till exempel modulhusen och slutna system. I slutna system ges ingen möjlighet för brukares egna val.

Det kanske mest uppmärksammade problemet när det gäller brukarmedverkan i planering är att brukare och experter ofta har skilda erfarenheter och sätt att uttrycka sig. Det gäller alltså att kunna överbrygga begreppsliga skillnader och hitta sätt att dela och kommunicera erfarenheter. Även detta problem har Olivegren studerat. Han föreslår en modell som kallas för mönster, vilket innebär

att experten redovisar vanligen återkommande problem; vilket sammanhang de förekommer i och exempel på lösningar av problemen. Experter och brukare kan diskutera likheter mellan de redovisade erfarenheterna och det aktuella problemet. Här kan också nämnas Sorte (1981) som med avhandlingen *Visuellt urskiljbara egenskaper hos föremål i den byggda miljön*, undersökt ett språk som underlättade kommunikationen om den byggda miljöns visuella aspekter mellan brukare och experter.

Den mest radikala tekniken är förmodligen fullskalemetoden som innebär att miljöer byggs upp i en förändringsbar fullskalemodell. Modellen används som utgångspunkt för diskussioner om möjliga lösningar, till exempel när det gäller disposition av bostadslägenheter eller inredningar för speciella arbetsplatser. Fullskalemetoden har bland annat studerats av arkitekterna Hornyanszky Dalholm och Rydberg-Mitchell (1998). Andra mer eller mindre "realistiska" tekniker är användning av flygfotografier (Anderson et al., 1994) eller strukturdiagram (Nielsen & Nielsen, 2005).

Ovanstående handlar främst om tekniker för att hantera det som ännu inte byggts eller förändrats. de Laval (1997) har i en studie av metoder för utvärdering av befintliga bostadsområden använt sig av gåturer. Metodens kärna är att experter (planerare, förvaltare etc.) och brukare tillsammans går en förutbestämd rutt och stannar till vid platser som utvärderaren valt ut på förhand. På platserna görs observationer som sammanställs och diskuteras efter turen. Metoden har likheter med fallstudiemetodik i det att fenomen studeras i sitt sammanhang.

Självförvaltning

Självförvaltning är ett begrepp som har använts flitigt inom anarkistiska och syndikalistiska grupper. Självförvaltning står i det sammanhanget för ett samhällsskick där den centralstyrda staten ersatts av mindre enheter där beslut som rör den egna gruppen också fattas av gruppen. De självstyrande enheterna samverkar enligt en federalistisk princip. Beslut ska alltså tas på så låg nivå som möjligt. Inom en bredare fåra av svensk politik står självförvaltning framför allt för de kommunala självförvaltningsorganen. Ett självförvaltningsorgan är en grupp brukare och anställda inom en kommunal verksamhet som har fått i uppdrag att sköta driften av en viss anläggning eller en viss institution. Det skulle kunna vara en park. Uppdraget innebär att den politiska nämnden som har ansvaret för verksamheten har delegerat ansvaret till självförvaltningsorganet. Möjligheten att inrätta sådana infördes med ändringen av *Kommunallagen* 1994 (SFS 1994:690). En tredje användning av begreppet självförvaltning är bostadsbolagens delegering av förvaltningsuppgifter till de boende, enligt *Inkomstskattelagen* (SFS 1999:1229). Som boende kan man få ta ansvar för trappstädning eller skötsel av den gemensamma utemiljön (MKB, 2005; Berglund et al., 1995).

Brukarmedverkan - begreppsanvändning i avhandlingen

I avhandlingen används brukarmedverkan för att beteckna både medverkan i beslutsprocesser och medverkan i verksamheten. Med beslutsprocesser avses de beslut som fattas av de anställda inom den kommunala parkförvaltningen, allt ifrån stora strategiska beslut till beslut om enskilda detaljer i det löpande arbetet. Medverkan i verksamheten är alltså medverkan i planering, anläggning och förvaltning. Den skarpa gräns mellan inflytande och medverkan som betonas inom statsvetenskap är inte motiverad för att förstå brukarmedverkan i den kommunala parkverksamheten. Om brukare genom att medverka i verksamheten kan påverka viktiga beslut så har de faktiskt inflytande. En mer intressant fråga är under vilka former de får ett inflytande.

4. Två enkäter

1999 genomfördes en postenkät som riktades till samtliga företrädare för kommunala parkförvaltningar i Sverige. Syftet med enkäten var i första hand att undersöka hur vanligt det var att kommunerna hade någon form av brukarmedverkan inom parkverksamheten. I andra hand var syftet att få en orientering om parkförvaltarnas attityder till brukarmedverkan. Tre år senare, 2002, genomfördes en telefonenkät som riktades till samtliga företrädare för parkverksamheten i Stockholms stads stadsdelar. Syftet med denna enkät var att undersöka hur många brukaravtal som fanns i varje stadsdel, vilka typer av ytor de var belägna på, hur de genomfördes samt vilka erfarenheter parkföreträdarna hade av att arbeta med brukaravtal.

Enkät ett - Postenkät till samtliga parkföreträdare i Sverige

Parkförvaltningarna i Sverige var inte enhetligt organiserade, vilket innebar att det inte var självklart hur en enkät till parkförvaltningar skulle adresseras. Många, men inte alla, sorterade under en teknisk förvaltning. Men att ställa en enkät till de tekniska förvaltningarna innebar en risk för att enkäten inte kom fram till dem som arbetade med parkverksamheten eller att enkäten besvarades på fel nivå. Därför användes ett kommersiellt adressdataregister från FritidsTele (ByggTele Örnköldsvik AB, 1999) vid utskicket av enkäter. Adressregistret innehöll namn på kontaktpersoner på de kommunala parkförvaltningarna och i förekommande fall även på kommunalförvaltningar. I några fall innehöll registret namn på kontaktpersoner inom såväl beställarenhet som utförarenhet. Adressregistret användes normalt för reklamutskick, men det bedömdes som den mest framkomliga vägen för att nå rätt personer inom den kommunala parkverksamheten. 366 enkäter skickades ut till kontaktpersoner i 289 kommuner.

Kommunerna delades upp enligt Svenska kommunförbundets kommungruppsindelning för åren 1999-2004 (Svenska kommunförbundet, 2005). Andelen kommuner som svarade på enkäten i varje grupp redovisas i tabellen nedan. Tabellen visar att enkäten var minst representativ när det gällde industrikommuner, glesbygdskommuner och övriga mindre kommuner. En möjlig förklaring till att dessa kommuner svarade i mindre utsträckning var att parkverksamheten i små kommuner var av begränsad omfattning. Den tjänsteman på kommunen som ansvarade för parkfrågor hade möjligen också hand om gatufrågor och VA-frågor och var därför inte tillräckligt insatt i parkfrågor för att kunna svara på enkäten. En annan möjlig förklaring var att enkäten inte kom till rätt person i dessa kommuner. Parkförvaltningens organisationsform var kopplad till kommunens storlek och bland de mindre kommunerna var bortfallet störst. Därför har organisationsformen inte använts för att analysera brukarmedverkan i enkäten.

Tabell 5. Andel kommuner som svarat på enkäten.

Kommungrupp	Andel svar	Antal
Storstad	100 %	3
Förortskommun	83 %	30
Större stad	92 %	24
Medelstor stad	95 %	38
Industrikommun	66 %	35
Landsbygdskommun	73 %	22
Glesbygdskommun	59 %	17
Övrig större kommun	84 %	26
Övrig mindre kommun	57 %	24

Enkäten skickades till och besvarades av såväl centrala (kommungemensamma) parkförvaltningar som decentraliserade (kommundelsförvaltningar med ansvar för parkdrift). 210 svar kom in från kommuner där enbart en central parkförvaltning svarat på enkäten, 16 svar kom från 3 kommuner där enbart decentraliserade parkförvaltningar svarat på enkäten och 22 svar kom från 4 kommuner där både centrala och decentraliserade parkförvaltningar svarat på enkäten. I de fall flera svar kom från en kommun har svaren sammanställts på så sätt att om någon svarat ”ja” på en fråga har detta räknats som ett ”ja” för kommunens räkning. Enkäten visade att parkförvaltningarna i 199 kommuner, av totalt 217 svarande, arbetade med en eller flera former av brukarmedverkan.

Enkäten bestod av tre delar: frågor om deltagande i skötsel och anläggning; frågor om inflytande samt frågor om verksamhetens organisation. Frågorna om verksamhetens organisation redovisas i kapitel 2.

Respondenterna uppmanades i enkäten att kommentera de olika delarna. I svaren från de centrala parkförvaltningarna var det ungefär en tredjedel som gjorde skriftliga kommentarer. Bland de decentraliserade parkförvaltningarna var det knappt hälften. Vissa av kommentarerna var kortfattade och närmast ett förtydligande, andra var mera utredande. Kommentarererna stod inte för ett representativt urval av respondenterna, men de har använts som ett underlag för att tolka och diskutera de statistiska resultaten. Enkäten redovisas i bilaga 1, sammanställningen av svaren på frågorna i bilaga 2 och enkätcommentarerna i bilaga 3.

Skötsel- eller anläggningsarbete på kommunal parkmark

Den mest spridda formen av medverkan var att brukare medverkade i skötsel och underhåll av olika typer av aktivitetsytor, som spolning av isbanor utomhus (59%), skötsel och underhåll av lekplatser (43%) och bollplaner (36%). Sist kom skötsel och underhåll av planteringsytor, som perenner, annueller etc. (13%).

Tabell 6. Brukares medverkan i praktiskt skötsel- eller anläggningsarbete på kommunal parkmark 1997-1999.

Fråga: Har kommuninnevånare vid något tillfälle under de senaste tre åren deltagit i praktiskt skötsel- eller anläggningsarbete på kommunal parkmark i någon av följande former?	Andel som svarat ja	Antal kommuner
Skötsel och underhåll av lekplatser	43 %	94
Skötsel och underhåll av bollplaner	36 %	78
Spolning av isbanor	59 %	128
Skötsel och underhåll av planteringsytor som perenner, annueller etc.	13 %	28
Skötsel och underhåll av park eller del av park	20 %	43
Skötsel och underhåll av naturmarksområde	34 %	74
I form av markupplåtelseavtal	47 %	101
I form av evenemang som t.ex. planteringsdagar eller slättergillen	21 %	45
Annan form	10 %	22

Under vilka förutsättningar medverkade brukare i kommunal parkverksamhet? Att aktivitetsytorna var de ytor där det var vanligast att det förekom brukarmedverkan kan tolkas som att det handlade om självhjälp från brukarnas sida. Om inte ytan underhölls gick den inte att använda. Flera parkförvaltningar försökte på olika sätt hitta strategier för att spara på verksamheten eftersom resurserna för att driva parkverksamheten minskade. Ett sätt var att minimera skötseln eller till och med lägga ner aktivitetsytor som bollplaner, uteisbanor och lekplatser. Eftersom dessa ytor var förhållandevis dyra att sköta var det ett självklart alternativ när det gällde möjliga besparingar. En fördel med att välja aktivitetsytor var att det ofta fanns en tydlig grupp brukare som kunde tänkas ta över ansvaret. Villaföreningar i områden med många barnfamiljer kunde ta över lekplatser. Idrottsföreningar kunde ta över bollplaner. Så här kommenterade en av parkföreträdarna:

Skötseln av lekplatser har kommit igång under -99 och intresset till att ta ansvar för "sin" lekpark verkar bli stort. En förklaring kan vara att alternativet är att lekplatsen tas bort.

Brukarmedverkan kunde vara en möjlighet att höja standarden på parkytorna. Att brukare intresserade sig kunde vara en följd av att parkförvaltningen hade dragit ner på skötselstandard, men behövde inte vara det. När fastighetsägare skötte park- eller naturmark i anslutning till den egna fastigheten var det ett enskilt intresse som tillgodosågs. En kommentar:

Många boende sköter själva "sina" naturmarksområden i anslutning till tomterna. Naturskyddsföreningen samt Trädgårdsföreningen sköter vissa områden där dom har sin verksamhet.

Skötsel av parkytor skulle också kunna tänkas vara en form av symbolhandling, till exempel i de fall då den lokala naturskyddsföreningen eller hembygdsföreningen skötte mark med höga natur- eller kulturvärden.

Påverkade brukarmedverkan andra brukares utbyte av parker och grönområden? Risken för privatisering togs upp i ett enkätsvar som i övrigt uttryckte en positiv attityd till brukarmedverkan. Privatisering kunde, enligt enkätsvaret, ske både

genom en medveten revirmarkering och mindre medvetet genom en högre skötselstandard:

När boende sköter en parkyta tenderar de att privatisera den. Ibland med trädgårdsmöbler, planteringar och oftast genom intensiv skötsel. Intensiv skötsel tolkas av allmänheten som "privat".

De ytor som kunde tänkas vara lätta att privatisera var kanske i första hand ytor i direkt anslutning till villafastigheter där det för en utomstående kunde uppfattas som att villatomten sträcker sig ut i parken eller naturmarken. Även aktivitetsytor kunde privatiseras genom mer eller mindre medvetna revirmarkeringar. I en enkätkommentar hävdades det att brukarmedverkan i skötseln av en lekplats hade lett till att gemenskapen i ett område ökat och man hade ordnat gemensamma aktiviteter som grillaftnar. Brukarmedverkan kunde alltså vara positivt för dem som inte medverkade.

Påverkades förutsättningarna för parkverksamheten av brukarmedverkan? Bland de ofta ganska kortfattade enkätkommentarerna och förtydligandena går det att urskilja situationer där medverkan hade ett värde utöver det fysiska resultatet av brukarnas arbete. För parkförvaltningen kunde brukarmedverkan vara en möjlighet att svara på ett initiativ från brukare. Medverkan kunde också innebära att brukare blev mer delaktiga och kände ett större ansvar för parkverksamheten. Genom att brukare medverkade fick de en större förståelse för de villkor som gällde och den kompetens som parkförvaltningen hade.

Det fungerar under några år, men sedan tar intresset från brukarna slut, hävdade åtta respondenter. Brukarmedverkan innebar en risk för bristande kontinuitet, vilket lyftes fram som ett problem. Även om det fungerade så innebar brukarmedverkan ett ökat administrativt arbete, något som inte alla hade resurser till eller intresse av.

Så länge "eldsjälarna" bor kvar i grannskapet brukar avtalen uppfyllas. Vår erfarenhet är att efter några år får vi ta över underhållet igen.

Formerna för brukarmedverkan skilde sig ofta från fall till fall. Medverkan föll utanför parkförvaltningarnas rutiner. Därför ställde ett ökat inslag av medverkan krav på ändrade rutiner. Brukarmedverkan kunde innebära ett ifrågasättande av rollen som planerare genom att brukare inte agerade som professionella. Ett konkret problem som förknippades med brukarmedverkan rörde säkerhet och ansvar. Framst gällde detta lekplatser där lekutrustningen måste vara i gott skick. Även arbeten som till exempel trädfällning var förenat med risker.

Påverkades parker och grönområden av brukarmedverkan? Kommentarererna behandlade dels anläggningsprojekt, dels skötsel. Dessa kunde delas upp i medverkan som hade initierats av brukare och av förvaltningen. De anläggningsprojekt som förvaltningen hade tagit initiativ till var främst pedagogiska projekt, till exempel att skolklasser planterade skog på parkmark. Resultatet blev en nyanlagd plantering, men syftet var kanske främst att göra barn delaktiga i parkverksamheten och att visa på hur en skog kan anläggas. En Japaninspirerad trädgård i stadsparken var ett exempel på ett anläggningsprojekt som

brukare (en trädgårdsförening) hade tagit initiativ till. Brukarmedverkan i skötsel tycks av kommentarerna att döma ha inneburit en högre skötselintensitet. När brukare tog initiativet skedde den ökade skötseln oftast på platser som parkförvaltningen annars inte skulle ha prioriterat, till exempel i direkt anslutning till villatomter. De exempel på medverkan som parkförvaltningen initierade handlade av kommentarerna att döma oftast om städprojekt, till exempel i samarbete med skolklasser. I de fall som projekten var beroende av att brukare medverkade blev effekten att parkerna städades mer än vad som skulle ha skett annars. Men i fyra kommentarer sades att resultatet blev sämre om brukare medverkade än om arbetet hade utförts av anställd personal.

Inflytande

De mest spridda formerna för att ge brukare inflytande över verksamheten var samråd med organiserade grupper inför en upprustning eller förändring av en park (64%) och enkäter (43%). I båda fallen gällde att brukare inte automatiskt fick ett inflytande över verksamheten, utan att inflytandet var beroende av att förvaltningen tog hänsyn till de åsikter om verksamheten som kom till uttryck. När det gällde enkäter så fanns det dels enkäter som initierades och genomfördes av kommunförbundet, dels sådana som initierades och genomfördes av den egna kommunen. Kommunförbundens enkäter handlade i huvudsak om att kommuninvånarna fick ge synpunkter eller betygsätta verksamheten, inte om vad som skulle prioriteras vid ombyggnaden av en enskild park.

Mindre spritt var det att förvaltningarna inför en upprustning eller förändring av en park använde sig av offentliga öppna möten (30%) eller planeringsgrupper med kommuninvånare (24%). I få fall förekom det att förvaltningen hade delegerat hela eller delar av ansvaret för beslut om skötsel och förvaltning av en park eller ett parkområde till en grupp av kommuninvånare (16%).

Tabell 7. Olika former av brukarinflytande i de svenska kommunerna 1997-1999.

Fråga: Har förvaltningen under de senaste tre åren	Andel kommuner som svarat ja	Antal
Använt sig av en enkät om kommuninvånarnas åsikter om parker och parkskötsel?	43 %	93
Använt sig av offentliga öppna möten inför en upprustning eller förändring av en park?	30 %	65
Haft samråd med organiserade grupper (t.ex. samfälligheter, hyresgästföreningar, idrottsföreningar) inför en upprustning eller förändring av en park?	64 %	139
Använt sig av planeringsgrupper med kommuninvånare inför en upprustning eller förändring av en park?	24 %	52
Delegerat hela eller delar av ansvaret för beslut om skötsel och förvaltning av en park eller ett parkområde till en grupp av kommuninvånare?	16 %	34
Använt sig av annan form för inflytande?	18 %	39

Under vilka förutsättningar medverkade brukare i kommunal parkverksamhet? När det gällde inflytande gav svaren på frågorna i enkäten en bild och enkätkommentarerna en annan, något som troligen berodde på de frågor som

ställdes. I enkäten efterfrågades exempel på brukarinflytande under formella former eller på parkförvaltningens initiativ. Några respondenter lyfte istället fram den informella dialogen på brukarnas initiativ. Så här skrev en parkföreträdare:

Genom telefonkontakter pågår en ständig påverkan från våra kommuninnevånare.

Lyhördhet betonades av tre av respondenterna. Det handlade om att vara noga med att informera inför planerade förändringar och att vara lyhörd inför de reaktioner detta gav upphov till. Men det handlade också om att brukare hörde av sig och hade åsikter om stort och smått. Genom den dagliga dialogen med de brukare som hörde av sig kunde parktjänstemännen bilda sig en uppfattning om vad som var viktigt, rätt eller fel, bra eller dåligt. Om de brukare som hörde av sig till parkförvaltningarna var representativa är naturligtvis en annan fråga. När tjänstemännen själva sökte kontakt med brukare var det ofta föreningar, samfälligheter eller andra organiserade grupper man vände sig till. De organiserade grupperna kunde vara mer eller mindre representativa, beroende på vilka typer av intressen de representerar.

Påverkade brukarmedverkan andra brukares utbyte av parker och grönområden? En respondent tog upp problemet med att vissa brukare kunde få ett större inflytande än andra. Brukarinflytande handlade därför inte bara om att skapa utrymme för brukares inflytande, utan också om att ta ansvar för att egenintresset balanseras av ett allmänintresse. Så här uttrycktes det:

[Inför] en planerad större omdaning av extensivt skött parkmark mellan radhusområde och strandlinje hölls stormöten och idégruppsarbeten. Resultat: Ingen förbättring alls av rädsla för att platsen skulle bli för populär.

Påverkades förutsättningarna för parkverksamheten av brukarmedverkan? Av enkätkommentarerna att döma var det snarare tvärt om. Förutsättningarna för parkverksamheten påverkade hur man arbetade med brukarmedverkan. Så här skrev en respondent:

I en liten kommun som Västervik jobbar man alltid nära allmänhet och politiker tar vara på signaler som ges och försöker balansera för att nå ett slutmål där "alla" är i princip nöjda. Med snäva ekonomiska ramar gäller det att prioritera rätt.

Att arbeta nära brukare var i många fall inte en strategi. Snarare var det ett resultat av att man arbetade i en liten kommun eller på en kommundelsförvaltning där avståndet mellan förvaltning och brukare var litet. I en enkätkommentar diskuterades hur brukarinflytandet påverkade parkverksamheten. Enligt respondenten var inflytande ett tidskrävande projekt som krävde kunskap och erfarenhet:

[D]et krävs mycket tid och ett mer långvarigt projekterings-/ planeringsskede. Det är inte heller lätt eller självklart hur arbetet ska läggas upp. Under vilka former kommer synpunkter fram bäst? Vilka vänder man sig till? Hur får man ett reellt inflytande där deltagarna verkligen varit med och påverkat och styrt?

Samarbete med brukare i ett tidigt skede ledde till att förvaltningarna kunde undvika konflikter i senare skeden.

Påverkades parker och grönområden av brukarmedverkan? Av enkätsvaren att döma ledde brukares inflytande till beslut om förändrad utformning i anläggningsprojekt. Det ledde också till förändrade prioriteringar av verksamheten. Men det är svårt att läsa ut ur enkätsvaren vilken omfattning detta har haft och vilka konkreta uttryck det har tagit sig. En del av det som omtalades som brukarinflytande kan ha handlat om att parkförvaltningens tjänstemän fått sina åsikter bekräftade genom att diskutera med brukare, vilket alltså inte skulle ha inneburit någon förändring jämfört med om brukare inte hade medverkat.

Enkät två - Enkät om brukaravtal till parkföreträdare i Stockholm

Enkäten genomfördes med två undantag per telefon med företrädare för parkverksamheten i Stockholms stadsdelar. Formen för enkäten var 15-30 minuter långa halvstrukturerade intervjuer. De frågor jag ville ha svar på var hur många brukaravtal det fanns i stadsdelen, i vilka sammanhang de förekom samt vilka erfarenheter parkföreträdarna hade av att arbeta med brukaravtal. Jag inledde med att göra två intervjuer på plats. Därefter ringde jag upp parkföreträdare på 15 av de övriga 16 stadsdelarna. Samtalen sammanfattades med anteckningar och parkföreträdarna fick möjlighet att korrigera och kommentera mina sammanfattningar.

Parkföreträdarnas erfarenheter av brukaravtal

Under vilka förutsättningar medverkade brukare i kommunal parkverksamhet? Den dominerande bilden var att det framförallt rörde sig om människor som reagerade mot det bristande underhållet av parkerna i närmiljön. Intervjuerna med parkföreträdare i stadsdelarna gav bilden av att det oftast rörde sig om ytor som låg i nära eller i omedelbar anslutning till bostadsfastigheter. Det var gräsrensor, buskytor, naturmark eller lekplatser. Det kunde också vara ytor som låg nära någon form av verksamhet, till exempel koloniträdgårdar eller skolor. Mera sällan var det ytor som låg en bit bort från bostäder eller verksamheter, till exempel naturområden eller andra ytor vars särskilda kvalitéer utgjorde en drivkraft för brukares medverkan.

Åtta parkföreträdare såg avtalen som ett sätt att kompensera standardsänkningar av parkskötseln. Två stadsdelar saknade brukaravtal. Företrädare för dessa förvaltningar menade att de hade en god standard på parkerna och få klagomål vad gällde parkskötseln, vilket de såg som en förklaring till att stadsdelarna saknade brukaravtal.

Påverkade brukarmedverkan andra brukares utbyte av parker och grönområden? I de flesta fall var parkförvaltningarna medvetna om risken för att de ytor där brukare medverkade i skötseln kunde privatiseras. I de kontrakt som användes fanns därför ofta en skrivning om att platserna inte fick hägnas in och att de skulle vara tillgängliga för alla.

Påverkades förutsättningarna för parkverksamheten av brukarmedverkan? De intervjuade parkföreträdare som resonerade om effekterna på ekonomin menade att brukaravtalen inte innebar att förvaltningen kunde spara genom att dra ner på entreprenörens engagemang. En parkföreträdare menade att allmänheten blev mer aktsam om de ytor som sköttes av brukare. En påpekade att det var viktigt att inte överlåta ett alltför stort ansvar på brukare. Erfarenheten av att låta brukare ta över betydande delar av entreprenörens arbete var att det blev en alltför stor börda för brukarna. Ofta valde man att behålla entreprenören för att garantera en grundstandard på parkdriften som brukarna sedan kunde höja med sina egna insatser. Stadsdelsförvaltningarna brukade bistå med material och borttransport av avfall.

Brukaravtalen innebar mycket administration för att hantera små ytor, menade en parkföreträdare. Det fanns avtal som hade fungerat i över tio år, men en vanlig erfarenhet bland parkföreträdarna var att avtalen blev ganska kortlivade. När eldsjälarna försvann avtog brukarnas engagemang. Bristen på kontinuitet upplevdes av en parkföreträdare som ett problem, medan andra menade att brukaravtalen alltid var positiva oavsett hur länge de fungerade. Så här uttryckte sig en företrädare för den senare åsikten:

Det är kryddan i det här jobbet - det här mötet med medborgarna. Att tillsammans med dom skapa och förändra. Det tycker jag är viktigt. Det är en viktig del i mitt arbete.

När det gällde politikernas roll fanns det olika erfarenheter. Nio respondenter ansåg att politikerna i stadsdelen var positivt inställda till brukaravtal eller till och med att det fanns ett politiskt tryck för att få till stånd nya avtal. Två respondenter ansåg att politikernas intresse för brukaravtal var svagt. Brukaravtalen tycktes fylla en roll för att vinna allmänhetens gillande. Sex parkföreträdare betonade att brukaravtalen ledde till både en större delaktighet och ett större engagemang för parkfrågor. Det var sannolikt att parkföreträdarna genom att visa på ett folkligt engagemang för parkverksamheten fick starkare argument för att bevara parkmark från exploatering.

Påverkades parker och grönområden av brukarmedverkan? Parkföreträdarna försökte förebygga negativ påverkan genom att skriva i avtalen vad brukarna fick lov att göra och vad som inte fick göras. I övrigt innebar brukaravtalen att parkerna i de flesta fall sköttes mer än vad som skulle ha skett utan brukaravtal.

Skillnader mellan stadsdelarna

Det var stora skillnader mellan antalet brukaravtal i de olika stadsdelarna. Två stadsdelar saknade brukaravtal. En stadsdel hade 53 avtal. Antalet brukaravtal per 10000 invånare varierade mellan 0 och 9,0. Genomsnittet låg på 2,7 avtal per 10000 invånare i stadsdelen.

Tabell 8. Antalet brukaravtal i Stockholms stadsdelar 2002.

Stadsdel	Brukaravtal	Avtal / 10000 inv.
Bromma	53	9,0
Älvsjö	14	6,8
Spånga-Tensta	16	4,7
Hässelby-Vällingby	26	4,5
Skärholmen	14	4,5
Hägersten	12	4,0
Katarina-Sofia	12	3,1
Skarpnäck	11	2,8
Farsta	9	2,0
Liljeholmen	6	2,0
Maria-Gamla stan	12	1,9
Enskede-Årsta	7	1,5
Kungsholmen	5	1,0
Norrmalm	4	0,7
Vantör	2	0,6
Östermalm	2	0,3
Rinkeby	0	0,0
Kista	0	0,0

Den vanligaste förklaringen till skillnaderna mellan stadsdelar från parkföreträdarnas sida rörde stadens struktur eller boendeformen. Två parkföreträdare förknippade villaboende med brukarmedverkan. I innerstaden fanns det relativt sett färre parkytor. De parkytor som fanns var ofta av "finparkskaraktär". Det var hårt utnyttjade ytor, "offentliga" ytor, väl avgränsade ytor. Detta innebar sämre förutsättningar för brukaravtal. I ytterområdena var parkarealerna större och parkerna sköttes mer extensivt, vilket innebar bättre förutsättningar för brukaravtal.

Det fanns ett samband mellan stadens struktur och boendeformerna. Innerstaden, med få parkytor, hade merparten av bostäderna i flerbostadshus. I ytterområdena fanns gott om park- och naturmark samtidigt som det fanns en högre andel boende i småhus.

5. Fallstudier

De två enkäter som redovisades i det föregående kapitlet gav en bild av brukarmedverkan på en översiktlig nivå, dels nationellt, dels med ett Stockholmsperspektiv. I båda enkäterna var det enbart företrädare för parkförvaltningarna som kom till tals. Brukarna och platserna beskrevs utifrån parkförvaltningarnas perspektiv. I detta kapitel är det enskilda fall som står i fokus. Här har såväl företrädare för parkförvaltningarna som brukare intervjuats.

Enligt den nationella enkäten var de mest spridda formerna av brukarmedverkan 1) att brukare medverkade i skötsel och underhåll av aktivitetsytor och 2) samverkan mellan parkförvaltningen och organiserade grupper inför en upprustning eller förändring av en park. Enligt den enkät som riktades till parkföreträdare på Stockholms stadsdelsförvaltningar var brukaravtal vanligast när det gällde ytor som låg nära eller i omedelbar anslutning till bostadsfastigheter, framförallt villafastigheter. De fallstudier som redovisas i detta kapitel ska ses mot bakgrund av enkäternas resultat. Urvalet av fall gjordes inte med ambitionen att få med de vanligaste fallen eller att få med ett representativt urval. Fallen valdes ut efter två kriterier som antogs vara relevanta: typ av medverkan och initiativ. Det var både fall som handlade om medverkan i skötsel och förvaltning och fall som handlade om inflytande. Det var vidare både fall som var initierade av brukare och fall som var initierade av parkförvaltningen. Med detta urval följde även en variation i fallens tidsutsträckning så som visas i tabellen nedan. Urvalsprincipen motsvarade Flyvbjergs fallstudietyp 2, maximal variation (Flyvbjerg, 1991).

Tabell 9. Sammanställning över fallstudier.

	Fallstudie	Typ av medv.	Initiativ	Tidsutsträckning
1	Slottsträdgården, Malmö	Skötsel, anl.	Brukare	Pågående
2	Slättängsparken, Lomma	Skötsel	Brukare	Pågående
3	Referensområde f. biologisk. mångf., Lund	Inflytande	Förvaltning	Projektform
4	Parkförnyelseprojektet/Folkparken. Lund	Inflytande	Förvaltning	Projektform
5	Ungdomens plats, Helsingborg	Inflytande	Förvaltning	Projektform
6	Trädgården Kattfot o. Blå viol, Stockholm	Skötsel	Brukare	Pågående
7	Solrosparken, Stockholm	Skötsel	Brukare	Avslutat
8	Eriksdalslunden, Stockholm	Skötsel	Brukare	Pågående

Fallempiri och deltagande

I tre av fallstudierna (3-5) hade jag en mera aktiv roll. I två av dessa satt jag med i en referensgrupp och kunde följa fallen inifrån. I ett av fallen arbetade jag som projektledare (5), vilket innebar att jag hade såväl större insyn som större påverkansmöjligheter. I de tre fallen bad jag representanter från förvaltning och brukare att reflektera över brukarmedverkan. Reflektionerna har dels gjorts enskilt (skriftligt) och dels i grupp (muntligt).

I övrigt var intervjuer den viktigaste metoden. Intervjuerna var i samtliga fall halvstrukturerade. Sammanlagt genomfördes 25 intervjuer. Intervjuerna var mellan 30 minuter och två timmar långa. Representanter för brukare och representanter för förvaltningarna intervjuades, men bara i undantagsfall politiker. Det är de brukare som varit mest aktiva i fallen som har intervjuats

Samtliga fallrapporter har i sin helhet eller i relevanta delar lämnats ut för genomläsning och kommentarer till några representanter för brukare respektive förvaltning. Detta har inneburit att mindre felaktigheter har kunnat korrigeras. Det har också inneburit att nya aspekter har tillförts fallstudierna.

Bearbetning och återgivning

Fallrapporterna har i stora drag en likartad struktur, men är disponerade olika i vissa delar beroende på fallens karaktär. Den standardiserade formen kan till exempel innebära att rubrikerna är de samma i alla fallrapporter och att rapporterna har ett likartat innehåll och omfång. Fördelen med en standardiserad form är att det är enkelt att göra jämförelser fallen sinsemellan och med andra fall. Problemet med den standardiserade formen är att fallen är olika. Varje rapport inleds med "snabbintroduktion" till studien i form av ett eller flera citat från tidningsartiklar eller webbsidor. Snabbintroduktionen är i sig en berättelse och ett syfte med dessa är att de ska komplettera min berättelse med en berättelse av en annan författare (till exempel en journalist) för en annan målgrupp. Framställningen blir inte med automatik "sannare" ju fler som presenteras, men möjligheten för läsaren att hitta egna referenser i fallrapporterna ökar.

I fallrapporterna användes citat i varierande utsträckning. I flera fall fanns det korta och innehållsrika citat. I andra fall behandlade intervjupersonerna viktiga frågor vid flera tillfällen under intervjuerna. Citaten har kortats ner och i vissa fall redigerats för att inte den röda tråden ska gå förlorad i redogörelsen (Holme & Solvang, 1997).

Starrin & Renck (1996) betonar att den kvalitativa intervjun är en språklig händelse, vilket innebär att till exempel gester, ansiktsuttryck, icke lexikala uttryck och pauser har betydelse för hur intervjun ska förstås. Svaren på intervjuarens frågor är inte bara svar utan en del av interaktionen mellan intervjuaren och intervjupersonen. Sekvensen av frågor och svar är betydelsefull för att förstå svaren. Att korta ner och redigera citat innebär därför en risk att viktig information går förlorad. Mot detta kan man invända att praktiskt taget samtliga intervjupersoner har haft lätt för att uttrycka sig och gärna berättat. Jag lät i stora drag intervjupersonerna styra intervjuerna. Min bedömning är därför att redigering och det som utelämnats (mina frågor, pauser, gester etc.) inte har haft någon avgörande betydelse för hur utsagorna ska tolkas.

För att läsaren ska få en bättre uppfattning om empiri och avgränsningar har jag i inledningen av varje fallbeskrivning redovisat vilka källor jag har använt.

De åtta fallstudierna har i vissa delar likheter som gör det möjligt att göra jämförelser mellan fallen, men det finns också aspekter som gör varje fall unikt. I den första fallstudien har brukarmedverkan utvecklats till ett tätt samarbete mellan brukare och parkförvaltning. Samarbetet är så tätt att gränsen mellan vem som är brukare och vem som representerar förvaltningen i vissa avseenden är flytande. I den andra studien har brukarna inte bara tagit initiativet till medverkan. De har också i många avseenden formulerat villkoren för medverkan och tagit på sig ett omfattande ansvar för skötseln av en flera hektar stor park. Den tredje och den fjärde fallstudien illustrerar hur en aktör utanför parkförvaltningen och brukarna kan sätta upp förutsättningarna för brukares inflytande. Även den femte fallstudien ger exempel på att en aktör utanför påverkar förutsättningarna för brukares medverkan. De tre sista fallstudierna illustrerar brukarmedverkan i mötet mellan å ena sidan politiska beslut och en kärv ekonomisk verklighet och å andra sidan brukares personliga behov av och önskemål om vardagsmiljön.

1. Malmö - Slottsträdgården

Sol mellan skurarna, en vindpust och ännu en skur. Trampet av stövlar är intensivt runt växthusen och blomsterbäddarna i Slottsträdgården.

– Uteserveringen blir dubbelt så stor i sommar och den lilla kolonistugan ska byggas om så att vi även kan erbjuda lunchrätter. En trädgård är ingenting utan människor, säger trädgårdsmästare John Taylor, i väntan på värmen och besökarna. Långa rabatter gapar tomma men John Taylor och kollegorna jobbar med säsongens förberedelser.

Tisdagar blir kulturkvällar hela sommaren. För medlemmar planeras kurser i tomatodling, frökunskap, konsten att bygga en kompost, klippa rosor, ta sticklingar och fläta pil.

– Om ett par veckor planterar vi tre tusen förgätmigej. Tomater och gul lök är på gång och alla plantor är till salu. Folk kommer hit, lånar en sax och klipper egna snittblommor. En bukett kostar mellan 20 och 30 kronor, säger John Taylor.

Han vill att trädgården ska fungera som en folklig och tillgänglig mötesplats och att även arbetslösa ska ha råd med blommor i fönstret.

- Kålträdgården kan verka lite trist, men vänta bara säger han, för här kommer ett hav av gula blommor att lysa upp i månadsskiftet april och maj. I rosenträdgården finns 70 gammaldags rosor som blommar till midsommar.

Slottsträdgårdens stödförening har funnits i ett par år. Ordförande Cornelia Røjner berättar att medlemsantalet i Slottsträdgårdens vänner ökat explosionsartat - till 432 personer. Medlemsavgifter, kafé och försäljning av växter och frö finansierar verksamheten. (Rockler, 2000)

Fallstudien

Slottsträdgården i Malmö anlades strax söder om slottet Malmöhus ett par minuters promenad från Malmö centrum.

Fallstudien avgränsades så att fokus låg på medverkan av de personer som tillhörde gruppen av de mest aktiva (se vidare nedan). Fallstudien genomfördes till största delen under åren 1999 och 2000. Studien byggde på:

* Intervjuer och samtal med aktiva medlemmar i föreningen Slottsträdgårdens vänner - projektets initiativtagare, samverkansföreningens ordförande, vänföreningens ordförande och kassör samt en person i marknadsföringsgruppen.

* Intervjuer och samtal med trädgårdens trädgårdsmästare.

* Intervjuer och samtal med personer på Gatukontoret som var inblandade i arbetet med Slottsträdgården - avdelningschefen för Stadsmiljöavdelningen vid Gatukontoret (stadsträdgårdsmästaren), vice avdelningschefen samt en landskapsarkitekt. Stadsmiljöavdelningen vid Gatukontoret var den enhet som hade ansvar för beställning och upphandling av anläggning, drift och underhåll av kommunal park. (Stadsmiljöavdelningen kallas i det följande för Parkförvaltningen.)

* Ett flertal besök i trädgården, tidningsartiklar om trädgården och tryckt material som vänföreningen har gett ut.

Brukarna

Gruppen av de mest aktiva bestod av män och kvinnor mellan 30 och 50 år. Några bodde i lägenhet och några bodde i hus med egen trädgård. De flesta arbetade till

vardags med arbetsuppgifter med stora likheter med de arbetsuppgifter de utförde ideellt för Slottsträdgården. Flera var anställda inom den offentliga sektorn eller arbetade i offentligt finansierade organisationer.

Figur 6. Kaféet i Slottsträdgården, Malmö.

Parkförvaltningen

Parkförvaltningen i Malmö var en del av Gatukontoret. 1992 införde man en beställar/utförarorganisation som innebar att delar av kommunens parkskötsel handlades upp av privata entreprenörer medan den resterande delen sköttes av den kommunala utförarenheten, Kommunteknik. Under 1990-talet omorganiserades parkverksamheten på Gatukontoret ett flertal gånger. Detta innebar en ökad integrering mellan gatu- och parkverksamheterna. Ett syfte med detta var att samordna verksamheterna och att få till stånd ekonomiskt mer fördelaktiga entreprenadavtal.

Under 1990-talet införde kommunen kommunalförvaltningar. Ett av syftena med kommunalsreformen var att krympa avståndet mellan den kommunala förvaltningen och brukarna. Till skillnad från många andra kommuner som införde en decentraliserad förvaltning valde man i Malmö att låta Parkförvaltningen vara integrerad i den tekniska förvaltningen.

Malmö Parkförvaltning hade vid tiden för fallstudien arbetat aktivt med att förnya verksamheten - och att marknadsföra detta. Arbetet omfattade formerna för verksamheten, till exempel hur man gick till väga för att rusta upp stadsdelsparker och lekplatser. Förnyelsearbetet omfattade den strategiska planeringen i form av

grönplanearbete. Det omfattade nya typer av verksamheter som till exempel "barnens vasalopp" på Gustav Adolfs torg, projektet "barnens skog" och samverkan med näringsidkare genom "citysamverkan".

Bakgrund

Platsen för trädgården användes fram till 1985 som plantskola av Parkförvaltningen. Platsen var i stadsplanen betecknad som Specialområde för kulturresevat. Kommunen utlyste 1988 en idéävling, Park -90, om hur området skulle gestaltas. I programmet som låg till grund för tävlingen fanns önskemål om inslag som trädgårdskonst, odlingspark och en anknytning till intilliggande museer. Ett danskt förslag vann tävlingen, men i brist på resurser genomfördes aldrig det vinnande förslaget.

1994 började en grupp privatpersoner med en eldsjäl i spetsen (i det följande kallad initiativtagaren) att engagera sig för att skapa en trädgård på platsen. Tanken med trädgården var att den skulle vara en ekologisk trädgård som alla intresserade kunde få vara med om att odla. Gruppen lyckades intressera Parkförvaltningen för projektet. Tillsammans med förvaltningen höll man ett idémöte dit man hade bjudit en stor mängd personer som skulle kunna tänkas vara intresserade av projektet. Vid mötet bildades föreningen Slottsträdgårdens vänner (i det följande kallad vänföreningen). Föreningen samlades kring idén om att skapa en öppen ekologisk trädgård.

Utveckling

Av idéerna från idémötet växte det fram en trädgård med blomsterrabatter, odlingsland och en äng med fruktträd. Ett karakteristiskt inslag i trädgården var idegranshäcken som formade ett antal rum. Häcken var en rest från tiden då platsen användes som plantskola. Rummen mellan idegranshäckarna har bland annat använts för tillfälliga trädgårdar, till exempel tv-trädgården som visades i tv-programmet *Gröna rum* under 1999. Idegranshäckarna har också inrymt idéträdgårdar av olika slag.

Trädgårdens centrum var en om- och tillbyggd före detta kolonistuga som fungerade som kök och försäljningslokal för kaféverksamheten. Det fanns några få sittplatser i stugan, men merparten av sittplatserna fanns på uteserveringen. I anslutning till uteserveringen fanns ett växthus byggt av återvunnet material.

Det formella ansvaret för trädgården hade den ideella föreningen Slottsträdgården (i det följande kallad samverkansföreningen). Samverkansföreningen bestod enbart av en styrelse. I styrelsen satt trädgårdsmästaren, representanter för Parkförvaltningen och representanter för vänföreningen. Trädgårdsmästaren var anställd av samverkansföreningen.

Med trädgården som ram arrangerade samverkansföreningen en lång rad aktiviteter, bland annat en årlig skördefestival. Sommartid var det musik och teater. För medlemmar i vänföreningen ordnades kurser med anknytning till

trädgård. De brukare som medverkade fick alltså tack vare sin medverkan en möjlighet att delta i ett antal aktiviteter.

Typ av deltagande

Brukarmedverkan i Slottsträdgården var ganska tydligt skiktat efter graden av engagemang. En handfull personer var mycket aktiva. För dessa varierade aktiviteten mellan några timmars aktivitet i månaden till upp emot 20 timmar i veckan. Det gällde framförallt styrelsemedlemmarna i vänföreningen och samverkansföreningen.

I en större grupp varierade graden av engagemang mycket, från att ställa upp vid olika arrangemang till att gå på vänföreningens årsmöte. 10-20 personer ställde ofta upp på olika arrangemang. Årsmötena besöktes av ungefär femtio personer. En stor grupp deltog i någon mening formellt genom att de var medlemmar i vänföreningen. Genom medlemskapet gav de ett ekonomiskt bidrag och ett stöd till verksamheten. 1999 hade föreningen ungefär 600 medlemmar. Av dessa var det, enligt föreningens kassör, ungefär 100 som hade varit medlemmar flera år i rad.

Figur 7. Trädgårdsmästaren visar komposten för en besökare.

Tidningsartiklar, intervjuer och egna intryck gav en samstämmig bild av att trädgårdens utformning - ett mellanting mellan offentligt och privat - och de personer som var verksamma i trädgården, främst trädgårdsmästaren, skapade en mängd kontaktytor mellan brukare och trädgård. Även aktiviteter och arrangemang av olika slag stärkte banden mellan trädgården och dess besökare. Några av aktiviteterna innebar att även personer utanför vänföreningen bokstavligt

talat påverkade trädgårdens utformning. Det handlade om allt ifrån konstnärliga installationer till de odlingsrutor som uppläts till daghem i närheten. Samtal mellan besökare och trädgårdsmästaren och spontana reaktioner på trädgården gav kunskaper och uppslag om hur trädgården skulle kunna utvecklas. Flera av de kulturella aktiviteterna initierades genom att utövarna själva hade kontaktat samverkansföreningen. Det fanns alltså ett betydande informellt deltagande.

Sammanfattningsvis fanns det en stor spännvidd mellan en hög grad av deltagande och en låg, mellan kontinuerligt deltagande och mera tillfälligt samt mellan formellt deltagande och informellt. De brukare som enbart var medlemmar i vänföreningen och som medverkade vid tillfälliga evenemang eller deltog i aktiviteter, kan kanske bättre beskrivas som konsumenter än som brukare (Hoff, 1993). De valde att ta del av de möjligheter som bjöds, men var i de flesta fall inte "nära och personligt" berörda av verksamheten på platsen (jmf. proposition 1986/87:91).

Initiativ underifrån - hot eller möjlighet?

När förslaget om en öppen ekologisk trädgård lades fram fanns det inom Parkförvaltningen varken procedurer eller koncept för att bygga vidare på sådana initiativ. Snarare fanns det en skepsis mot brukarinitiativ eftersom dessa förknippades med bristande kontinuitet. Så här uttryckte vice avdelningschefen på Parkförvaltningen det:

vA: ...Problemet i såna här propåer - som ju kommer rätt .. kanske inte ofta, men dom kommer lite då och då från privata initiativ och man vill göra olika saker med den offentliga platsen - det är ju det att det finns ofta en eller ett par eldsjälur och när luften går ut dom eldsjälarna, så brukar dom här projekten alltid rinna ut i sanden.

Intervjuare: Ni har provat på sånt tidigare?

vA: Jaa ..

Intervjuare: Ni har dålig erfarenhet av det?

vA: Nja, dåliga erfarenheter .. men rent generellt, om man tittar på .. inte bara vår verksamhet utan när man drar igång såna här projekt av olika slag, så att när den där nyttiga eldsjälentusiasmen börjar flagna, då kanske det inte finns riktigt den backupen.

Vänföreningen skötte 1995 och 1996 det praktiska arbetet med att anlägga trädgården. Samtidigt arbetade föreningen med att marknadsföra idén på Parkförvaltningen, som förhöll sig avvaktande. Tveksamheten berodde inte bara på riskerna med eldsjälur. Ledningen för Parkförvaltningen var också osäker på om vänföreningen hade kapacitet nog att driva en verksamhet med tillräckligt hög kvalitet. Platsens centrala läge, ansågs det, krävde en professionellt planerad, anlagd och skött anläggning.

I början av 1997 lyckades vänföreningen och Parkförvaltningen tillsammans formulera en lösning som förvaltningen kunde acceptera. Den innebar att förvaltningen fick både insyn i och inflytande över driften av trädgården genom att Föreningen Slottsträdgården (samverkansföreningen) fick ansvaret för driften. Genom arrangemanget med en samverkansförening fick Parkförvaltningen information och en möjlighet att påverka beslut om verksamheten samtidigt som

man inte var formellt ansvarig. Kommunen ägde marken, men den disponerades av samverkansföreningen. Parkförvaltningen gjorde under åren 1997-2001 investeringar på drygt en miljon kronor i trädgården. Det rörde sig om bland annat el, vatten och gångvägar. Även Malmö förskönings- och planteringsförening bidrog med medel för investeringar. 1998 invigdes trädgården officiellt. Samma år fick samverkansföreningen Malmö stads miljöpris.

Delade meningar

Redan från början fanns det delade meningar om vilken inriktning trädgården skulle ha. Initiativtagaren betonade möjligheten till brukares delaktighet i första hand. Men samverkansföreningen hade vid tiden för fallstudien lämnat tanken på att det skulle vara möjligt för alla intresserade att komma och arbeta i trädgården. Istället satsade man på att trädgården skulle drivas professionellt, men med en pedagogisk inriktning. Det ideella inslaget inskränkte sig till vänföreningens stödjande verksamhet. Från Parkförvaltningens sida ville man redan från början ha en professionellt skött trädgård. Meningsskiljaktigheterna ledde emellertid inte till någon öppen konflikt förrän 1998. Kanske berodde detta på att trädgården fram till dess befann sig i en uppbyggnadsfas. Sommaren 1998 hoppade initiativtagaren av projektet. Bakom beslutet att hoppa av låg en frustration över det ojämlika samarbetet med Parkförvaltningen. Förvaltningen ställde mycket höga krav på vänföreningens insatser samtidigt som föreningen fick allt mindre att säga till om.

Samverkansföreningen innebar inte bara att Parkförvaltningen fick ett stort inflytande över trädgården. Den ideella sidan av verksamheten, vänföreningen, gav också en annan bättre att söka sponsring. Modellens baksida var att det var svårt för den som stod utanför samverkansföreningen att utöva inflytande över trädgården. Eftersom Parkförvaltningen var en viktig finansiär hade förvaltningens representanter ett avgörande inflytande i samverkansföreningen. Alla viktigare beslut om förändringar eller nya inslag i trädgården togs i styrelsen för samverkansföreningen. Den övervägande majoriteten av medlemmar i vänföreningen hade praktiskt taget inget inflytande alls över verksamheten. Som medlem kunde man välja att ge sitt gillande till verksamheten genom att kvarstå i föreningen eller att uttrycka sitt missnöje genom att gå ur.

Arbetsförmedlingen spelade en viktig roll

Under de första åren arbetade vänföreningens medlemmar i stor utsträckning med det praktiska arbetet, att så, rensa ogräs och skörda. Även trädgårdsmästaren arbetade under två år ideellt med trädgården innan han blev anställd 1997. Inledningsvis finansierades trädgårdsmästarens lön genom att samverkansföreningen arrangerade arbetsmarknadsåtgärder i form av trädgårdsarbete. Till stora delar byggdes trädgården upp genom arbetsmarknadsåtgärder. Samarbetet med arbetsförmedlingen var inte någon isolerad företeelse. Det fanns inom parkverksamheten en lång tradition av att samverka med arbetsförmedlingen. Ett exempel på detta är Pildammsparken i Malmö som till stora delar anlagts med hjälp av nödhjälpsarbeten under 1920-talet (Pehrsson, 1986).

Efter 1997 förändrades vänföreningens roll mot att allt mer fungera som ett stöd för verksamheten, inte att driva den. Föreningen hjälpte till med kaféverksamheten och vid större arrangemang, som till exempel skördefesten. Kaféverksamhet och arrangemang bidrog tillsammans med medel från arbetsförmedlingen till trädgårdsmästarens lön.

Trädgårdsmästaren ansåg att det var ett problem att hantera de olika målsättningar som fanns med i arbetet med Slottsträdgården. Som handledare för arbetslösa hade han ansvar för utbildning och för att se till att det fanns bra arbetsuppgifter för dem som deltog i trädgårdens arbetsmarknadsutbildning. Samtidigt ville vänföreningens medlemmar delta i arbetet på sina villkor. Som trädgårdsmästare hade han ansvar gentemot Parkförvaltningen för att allt arbete, oavsett vem som utförde det, skulle präglas av den professionalitet som man kunde förvänta sig på offentlig mark.

Idealism, självförverkligande och professionalitet

Slottsträdgården innebar att det skapades möjligheter för medverkan. Vänföreningens verksamhet innebar att det var möjligt, för den som så ville, att delta i arbetet med att bygga upp trädgården. Det gällde arbetet med att stå i kaféet och att delta som funktionär vid större arrangemang.

De mest aktiva medverkade för att det var kul och inspirerande. Kännetecknande för denna grupp - kärngruppen - var att man medverkade utifrån sin profession. Arbetet med Slottsträdgården var en slags glidande övergång mellan betalt arbete och ideellt. De flesta i den mest aktiva gruppen var redan när fallstudien genomfördes, eller hade som en följd av engagemanget i Slottsträdgården, blivit en del av den offentliga förvaltningen i kommunen. Men även för dessa låg det ett stort mått av personligt engagemang och ideellt arbete bakom deras insatser. Trädgårdsmästaren och landskapsarkitekten anställdes av samverkansföreningen respektive Parkförvaltningen. Båda två var ursprungligen ideellt engagerade. Så här berättar trädgårdens landskapsarkitekt:

Landskapsarkitekten: Hittills har jag ritat på fritiden och så har jag gjort en del annat arbete på jobbet, som att beställa växter. Och när man skall ha externa kontakter, så har jag gjort det på jobbet. Men annars har jag ritat på fritiden.

Intervjuare: Är det en överenskommelse att du skall rita på fritiden?

Landskapsarkitekten: Nu har vi kommit överens om att jag kan göra mer på jobbet fast det känns fortfarande som om det är hälften/hälften på fritiden, därför att det känns som det finns andra arbetsuppgifter som jag måste göra på arbetet, som kanske är viktigare, som jag inte har lust att sitta med hemma. Därför tar jag med mig Slottsträdgården hem.

Intervjuare: Det kanske är viktigt att Slottsträdgården är lite privat?

Landskapsarkitekten: Det är möjligt, eller också är det bara gammal vana att det flyter ihop. Jag gör det ju inte som ett jobb, känns det som, utan jag gör det ju mycket för att jag tycker det är roligt.

Samverkansföreningens ordförande arbetade på Folkuniversitetets projektverkstad, en verksamhet som stöddes av kommunen. Vänföreningens kassör arbetade med administration på en kommunal skola. Hon hade en egen

trädgård och såg sitt engagemang som ett sätt att inspireras och lära sig mer om trädgård. Vänföreningens ordförande arbetade på Aktiv ungdom, en ideell förening som bland annat arrangerade fritidsaktiviteter för ungdom på uppdrag av kommunen. Så här beskrev hon sitt engagemang:

Intervjuare: Vad betyder det för dig att vara med i föreningen? Att vara aktiv?

Ordf: Jo det betyder att jag på något sätt .. vad skall vi säga .. Jag markerar också mitt intresse för odling och natur och bevarande av miljö och bevarande av gamla växter och närheten till naturen helt enkelt. Att göra det inne här hos oss. Vi har ju ... det finns ju inget sånt här i Malmö. Om man besöker andra stora städer runtom så finns det ju botaniska trädgårdar. Vi har ju inget sånt i Malmö alls. Och det var ju min tanke liksom ..

Ordförandens engagemang handlade om resultatet, trädgården. Det var viktigt att hjälpa till i arbetet med att bygga upp en ny attraktion i staden. Att arbeta i trädgården med trädgårdsarbete var mindre viktigt, vilket framgår av följande citat:

Ordf: ... Jag har själv en stor gammal trädgård och jag har inte tid att gå dit och gräva .. Om jag har en ledig lördag-söndag, så gräver jag hos mig själv. Det är inte därför jag är vän och stöder det här, för att jag skulle behöva gräva där. Och jag har inte tid att gå dit och sätta lökar eller plantera eller .. alla dom här bitarna, som många hemskt gärna vill och ville, som bodde i omgivningen, som tog det som sin .. hade haft villa kanske eller trädgård .. koloni, men inte hade det längre och ville vara där och hjälpa till aktivt och så.

För de mest aktiva var medverkan ett uttryck för ett personligt intresse och samtidigt en professionell identitet. Slottsträdgården öppnade möjligheter för självförverkligande även om detta skedde på Parkförvaltningens villkor. Det var förvaltningen som satte ramarna för verksamheten.

Även om Slottsträdgården innebar stora möjligheter för de mest engagerade var det inte detta som man från förvaltningens sida lade mest vikt vid. Istället betonade man den professionella kompetens som dessa personer bidragit med. Framförallt handlade det om trädgårdsmästaren som sågs som en nyckelfigur i arbetet med att skapa trädgården. Men även de andra personernas kunskap var väsentlig för att driva arbetet. De mest engagerade brukarna var alltså både brukare och experter.

Vänföreningens roll

Vid intervjun med trädgårdsmästaren återkom han till förhållandet med vänföreningen flera gånger. Det var en känslig balansgång mellan olika ambitioner. Å ena sidan ansåg han att trädgården under alla omständigheter skulle vara professionellt skött. Å andra sidan var det viktigt att öppna för vänföreningens medlemmar och andra så att de kunde vara mer delaktiga i trädgården. Problemet låg i att hitta former som gör detta möjligt.

Vänföreningens ordförande betraktade föreningen som en utpräglad stödorganisation. Dess uppgift var i första hand att stödja uppbyggnaden och driften av trädgården. De förmåner och arrangemang som var kopplade till ett

medlemskap hade inget egenvärde. De fanns för att locka nya medlemmar till vänföreningen.

Tack vare vänföreningens insatser i kaféet eller på evenemang kunde samverkansföreningen få intäkter som i sin tur kunde finansiera trädgårdsmästarens lön. Stadsträdgårdsmästaren i Malmö menade också att det var viktigt att lyfta fram vänföreningen när det gällde relationen med de närboende och dem som på ett eller annat sätt var djupare engagerade i trädgården. Genom att vänföreningen fungerade som ansikte utåt skapades öppningar för att knyta nya grupper till trädgården och inte minst för att kunna rekrytera ideell arbetskraft.

Stadsträdgårdsmästaren: [Vänföreningens engagemang] innebar också att vi fick ett ansikte utåt som var mer kopplat mot vänföreningen än mot Malmö stad. Och det var viktigt för uppbyggnaden av identiteten. ... Vi tror att det gav en annan möjlighet för rekrytering av ideell och spontan kraft till trädgården än om Malmö stad såg ut att vara huvudmannen.

Det handlade både om att rekrytera människor som aktivt arbetade för trädgården och att fördjupa användningen av trädgården. Genom att den personifierades av trädgårdsmästaren och vänföreningen, inte av den kommunala förvaltningen, hade människor lättare att identifiera sig. Det ideella inslaget var viktigt för trädgårdens identitet, menar stadsträdgårdsmästaren:

Stadsträdgårdsmästaren: Det som upplevs som själ och identitet som det här får ju inte gå förlorat i en fortsatt uppbyggnad. ... Trots att vi ibland har diskuterat att vi skulle behöva en kafébyggnad som var rätt rejäl och stor och modern - så finns det faktiskt en signal i den här lilla kolonistugan. ... [En stor kafébyggnad] skulle kunna ge en mycket mera institutionaliserad signal.

I de tidningsartiklar som publicerades om slottsträdgården var det framförallt trädgårdsmästaren och representanter för vänföreningen som fick framträda. I betydligt mindre utsträckning förekom representanter för Parkförvaltningen. Åtminstone i det avseendet hade ambitionen att ge trädgården en ideell prägel uppnåtts. På ett skickligt sätt balanserades det professionella mot de ideella inslagen så att verksamheten kunde byta skepnad beroende på i vilket sammanhang den presenterades.

Behovet av professionalism

Arbetet med att bygga upp Slottsträdgården hade motsägelsefulla inslag. Uppbyggnaden och driften av trädgården byggde på ett stort mått av ideellt engagemang. Som kontrast mot detta fanns en tydlig linje från Parkförvaltningens sida om att trädgården skulle vara professionellt utformad och skött. Det skulle vara en besöksanläggning av hög klass. Detta, menade man från förvaltningens sida, var viktigt eftersom trädgården låg centralt.

Stadsträdgårdsmästaren: När vi startade det här så var det så att från stans sida så visste vi att det blir också en turistattraktion i Malmö. Och i början i diskussionerna så betonade väl vänföreningen mer det sociala perspektivet. Då sa vi från Malmö stads sida att det är i och för sig viktigt, men bygger man upp en sån här trädgård på sån här exklusiv mark och ett sånt här exklusivt läge så blir det en besöksanläggning.

Parkförvaltningen fick i stora drag den typ av anläggning som man redan i slutet av 1980-talet hade bestämt sig för. Intentionerna från tävlingsprogrammet från 1988 stämde väl överens med den anläggning som växte fram. Å ena sidan ett ideellt engagemang som var nödvändigt för att bygga upp trädgården och å andra sidan tydliga krav från Parkförvaltningens sida om att anläggningen skulle vara professionell. Det fanns olika åsikter om hur detta gick att förena.

Vänföreningens ordförande liksom samverkansföreningens ordförande och trädgårdsmästaren var samtliga eniga när det gällde huvudmålet med trädgården, att den skulle var professionellt utformad och skött. Vänföreningens kassör var något mera kritisk. Framförallt när det gällde det interna arbetet. Vänföreningen hade, menade hon, alltför mycket fått agera resurs när det gäller stora engagemang istället för att ägna sig åt att arrangera verksamheter för medlemmarna.

Den mest kritiska rösten kom från trädgårdens initiativtagare som menade att kommunen hade tagit över verksamheten från vänföreningen och att trädgårdens ideologiska kärna hade gått förlorad. Istället för en mötesplats hade man fått en plats som "bara var yta". Den ursprungliga tanken, menade initiativtagaren, byggde på delaktighet, inte på resultat:

Initiativtagaren: Som jämförelse till koloniträdgårdar - då behövde folk potatis, nu behöver folk gemenskap.

Vidare ansåg initiativtagaren att Parkförvaltningen utnyttjade vänföreningen. Det ställdes höga krav på föreningen - man blev "kommunens springpojkar" - samtidigt som förvaltningen inte ville satsa tillräckligt med resurser på trädgården. Meningsskiljaktigheten om målsättningen med trädgården och en känsla av att förvaltningen utnyttjade vänföreningen ledde till att initiativtagaren hoppade av arbetet med trädgården.

Två bilder och två visioner

Det fanns således två helt skilda bilder av hur Slottsträdgården hade vuxit fram. En bild beskrev det framgångsrika samarbetet mellan Parkförvaltningen och en ideell organisation (vänföreningen). Den andra bilden handlade "projektet som blev kapat". Den beskrev hur förvaltningen på ett skickligt sätt utnyttjade arbetsförmedling och ideella insatser för att förverkliga förvaltningens mål. Oavsett vilket perspektiv som anlades så blev bilden att Parkförvaltningen hade skaffat sig ett större handlingsutrymme genom att arbeta tillsammans med brukare. Det fanns också två olika visioner av vad Slottsträdgården skulle vara. Gemensamt för båda var tanken på en i någon mening öppen trädgård med ekologisk inriktning. Båda betonade trädgårdens roll som mötesplats. Det som kanske framförallt skilde dem åt var synen på hur mötesplatsen skulle fungera. I den segrande visionen var det Parkförvaltningen som regisserade mötet, om än i det fördolda. Den senare visionen byggde på en större delaktighet, något som också skulle ha inneburit ett större ansvar för dem som var delaktiga.

2. Lomma – Slättängsparken

På båda sidor Västkustvägen breder Slättängsparken ut sig. En park som var på väg att förvandlas till en igenväxt djungel av vass och nässlor men räddades och idag har blivit ett populärt utflyktsmål för så väl söndagspromenader som dagisaktiviteter.

De som gjort det möjligt att åter kunna njuta av miljön och de gamla lergravarna var Slättängsparkens nystartade intresseförening. Den består av sex personer som på eget initiativ jobbar på sin fritid för att de ska få en trivsamt park.

De är till fem sjättedelar pensionärer och bor i det intilliggande bostadsområdet Kraften. Deras frivilliga insatser har gjort att det blivit fint och rent både runt dammarna och på de öppna ytorna.

Museiföreningen i Lomma har uppmärksammat föreningens insatser och utvecklingen av det gamla tegelbruksområdet. När man på torsdagen höll årsmöte belönade man intresseföreningen med Silvermedaljen. En medalj som varje år delas ut för insatser som bevarat det historiska kulturlivet i kommunen.

De flitiga parkarbetarna är väldigt glada över att deras arbete uppskattas.

- Det är jättetrevligt att vi blivit tilldelade Silvermedaljen men vi gläds mest åt att folk kommer hit och njuter av naturen, säger Ingvar Andersson som kallar parken livskvalité.

I mer än tre år har de bedrivit vad som kan kallas miljövård. Det hela startades i begränsad skala av Ingvar. När han sedan fick sällskap av vännerna i bostadsområdet blev områdena allt större, för att slutligen täcka hela parken. De större områdena krävde maskiner som till exempel åkgräsklippare och motorsågar. Men även detta lyckades man skaffa.

- Kostnaderna för maskiner och redskap har finansierats genom att vi skickat ut flygblad och därigenom fått in bidrag, säger Bo Fredin som är ordförande i parkens intresseförening.

Några ekonomiska bidrag får de inte från kommunen, men Bo påpekar att de utvecklat ett fungerande samspel med kommunen, som bidragit med bland annat blomlökar samt singel och flis att lägga i stigarna.

- De har även varit till stor hjälp med transporter och schaktningen av stigar, tillägger han.

För Ingvar är det viktigt att komma ut i naturen. Han kallar sig själv "naturmänniska" och berättar att aktiviteterna ger honom både god hälsa och en dos motion.

- - Men det bästa är den gemenskap vi skapat, säger han och välkomnar alla som vill hjälpa till. (Forsell, 1997)

Fallstudien

Slättängsparken i utkanten av villasamhället Lomma anlades på mark som tidigare använts som lertäkt av tegelbruket på orten. området delades i två delar av infarten till samhället. Närmast parken låg bostadsrättsföreningen Kraften med 200 lägenheter.

Slättängsparken var vid tiden för fallstudien en park som hade såväl parkkaraktär som naturkaraktär. Parkens södra del hade parkkaraktär med kortklippt gräs, solitära träd och blommande lökväxter planterade i grupper. Den del av parken som låg norr om infartsvägen hade karaktären av naturmarksområde där skötseln huvudsakligen gick ut på att hålla gångvägarna i bra skick. Ett viktigt mål för skötseln i hela området var att hålla dammarna öppna och att skapa bra förutsättningar för områdets fauna genom vattenvård. I det arbetet gjorde

Parkförvaltningen den största insatsen genom att man slog vassen på vintrarna. Parken fyllde när fallstudien gjordes tre viktiga funktioner: Den fungerade som närpark för de boende i bostadsrättsföreningen; den var ett utflykts- och rekreationsområde för hela tätorten; den var, slutligen, en framträdande del av tätortens infartsled.

Till största delen utfördes parkens skötsel ideellt av Slättängsparkens intresseförening. Men, som framgår av inledningen, bidrog kommunen med tyngre arbeten. Fallstudien genomfördes till största delen under 1999. Studien byggde på:

- * Intervjuer och samtal med medlemmar i Slättängsparkens intresseförening.
- * Intervjuer med chefen för Tekniska förvaltningen i Lomma, gatuchefen och den parkansvarige på Tekniska förvaltningen.
- * Ett flertal besök i parken.
- * Tidningsartiklar samt kopior på korrespondens mellan intresseföreningen och Tekniska förvaltningen.

Figur 8. Besökare i Slättängsparken.

Brukarna

Samtliga medlemmar i Slättängsparkens intresseförening bodde i bostadsrättsföreningen Kraften, men intresseföreningen var fristående från bostadsrättsföreningen. Alla var män och alla utom en var pensionärer. Några av medlemmarna hade före pensionen arbetat med arbetsuppgifter som påminde om det arbete som föreningen utförde. Det var trädgårdsarbete och fastighetsskötsel. Det fanns inga lägenhetsträdgårdar eller odlingslotter i bostadsområdet.

Parkförvaltningen

Lomma kommun skötte sina parker i egen regi, vilket var den vanligaste förvaltningsformen bland små och medelstora kommuner. Med cirka 18 000 invånare var Lomma en medelstor kommun. Parkförvaltningen bestod av en tjänsteman - en parkingenjör (trädgårdstekniker) - som sorterade under gatuchefen på Tekniska kontoret. Parkförvaltningen hade 2 arbetslag med sammanlagt 15 helårsanställda. Skötseln av parker sorterade under Gatu- och parkavdelningen som i sin tur var en del av Tekniska förvaltningen.

Bakgrund

1990 förvärvade kommunen marken genom ett markbyte. Marken var i stadsplanen betecknad som Naturpark, dock ej som Allmän platsmark/Naturpark. Eftersom Parkförvaltningen saknade resurser för att sköta området lät man det ligga som naturmark. Områdets tidigare ägare hade skött det sporadiskt, men efter kommunens övertagande fick det växa mer eller mindre fritt. Igenväxningen innebar att dammarnas vattenspeglar, som satt prägel på området, syntes allt mindre. Med högt gräs och sly som växte till sig blev området allt mindre tillgängligt.

Bostadsrättsföreningen Kraften hade under en lång tid utnyttjat delar av den kommunala marken i anslutning till föreningens mark. Tillsammans med kommunen hade man anlagt en fotbollsplan. En av områdets vaktmästare hade under flera decennier gjort punktinsatser för att städa upp på kommunal mark och den mark som tidigare tillhörde tegelbruket. Vaktmästaren bodde på området.

Efter pensionen, 1992, började vaktmästaren röja sly och högvuxet gräs i de delar av området som angränsade till bostadsrättsföreningens mark. Ganska snart fick han sällskap av ytterligare några äldre män från bostadsrättsföreningen. Tillsammans började gruppen utvidga det skötta området.

Hösten 1995 bildade gruppen en förening, Slättängsparkens intresseförening. I första hand var det för att sköta kontakterna med kommunen. Man sökte medel från Lions och från Tekniska förvaltningen för att köpa utrustning för att sköta området. Den parkansvarige förklarade att parkförvaltningen i stort sett var välvilligt inställd till föreningens arbete, men att man inte kunde bidra med pengar till föreningen. Däremot kunde man hjälpa till med vissa arbeten, till exempel att ta hand om parkavfallet från parken.

Under 1996 fortsatta intresseföreningen att trycka på för att kommunen skulle skjuta till resurser, vilket kommunen återigen svarade att man inte hade möjlighet till. Föreningen vände sig då till den egna bostadsrättsföreningen, till andra närboende och till företag i området och bad om medel för driften. Gensvaret blev stort, vilket kan ses som ett tecken på att föreningens insatser uppskattades av såväl närboende som företag. Föreningen skickade därefter årligen ut inbetalningskort med en förfrågan om bidrag för att sköta parken. Med hjälp av bidragen kunde föreningen köpa in maskiner och drivmedel. Utan bidragen hade föreningen inte klarat av uppgifter som gräsklippning och slyröjning.

Förutom kontakterna med tjänstemän inom gatukontoret hade intresseföreningen också kontaktat politiker i Tekniska nämnden och i Bygg- och miljönämnden. Intresseföreningen ordnade en uppskattad visning av området för politiker. Även lokalpressen bjöds in. Genom kontakterna med politiker och press förankrade föreningen sitt arbete i en betydligt bredare krets än om man enbart hade haft kontakter med parkförvaltningen.

Miljöarbete

Redan från början engagerade intresseföreningen sig för att förbättra förhållandena för fågellivet och för fisken i dammarna. Vissa av de insatser som krävdes för att förbättra förhållandena för fisk var av den omfattningen att föreningen inte hade möjlighet att utföra arbetena själva. Det handlade om att förbättra cirkulationen så att vattnet syresattes. För att få till stånd sådana åtgärder kontaktade föreningen Tekniska förvaltning. Ett resultat av detta var att det kommunala VA-verket beslöt att göra åtgärder för att öka genomströmningen av vatten genom dammarna för att på så sätt förbättra vattenkvalitén.

Flera gånger uppmärksammades intresseföreningens arbete i lokalpress. Föreningen fick förutom museiföreningen silvermedalj också kommunens miljöpris. Pengarna använde man till en pump för att öka vattnets cirkulation.

Typ av medverkan

Föreningen utförde merparten av arbetet med att sköta och underhålla parken. Medlemmarna klippte gräs, rensade ogräs, underhöll gångvägar med flis, röjde i naturmarken och planterade. Arbetet var löst organiserat, vilket innebar att man planerade och samordnade vissa moment, men att en stor del av arbetet skedde på de enskilda individernas eget initiativ. Kommunens personal utförde de arbetsuppgifter som krävde tillgång till särskilda maskiner eller särskild kompetens, till exempel att fälla träd och att transportera bort parkavfall.

Parkförvaltningens syn på brukarmedverkan

Chefen för Tekniska förvaltningen var positiv till det som intresseföreningen hade åstadkommit. Han menade att det uppskattades av både politiker och allmänhet. När inte kommunen hade resurser för att själva klara av att hålla en sådan standard var det bra om det kunde göras på ideell basis. Intresseföreningen fungerade på ett sätt som ett slags förlängning av eller komplement till den kommunala parkförvaltningen.

De övriga tjänstemännen inom Tekniska förvaltningen var inte lika odelat positiva. Gatuchefen var orolig för vad den här typen av projekt kunde föra med sig. Han trodde att det kunde leda till att tekniska förvaltningen efter en upprustning av parken kunde komma att bli tvungna att ta ansvar för skötseln utan få särskilda medel för detta. Föreningens arbete var beroende av eldsjälars arbete. Om dom inte orkade fanns risken att organisationen var allt för lösligt sammansatt.

Om föreningen plötsligt inte klarade av att sköta parken kunde det bli problem för Tekniska förvaltningen. Det kunde ta flera år innan förvaltningen eventuellt kunde få nya medel för att sköta parken. Och det var osäkert om de överhuvudtaget skulle få det, menade gatuchefen.

Brukarmedverkan innebar således inte bara att parkverksamheten fick ett tillskott genom ideellt arbete. Det innebar också en risk för förvaltningens trovärdighet. Trots att det var brukare som hade skapat parken genom att bokstavligt talat röja fram den ur resterna av det tidigare tegelbruksområdet, stod parkförvaltningen som en ofrivillig garant för kontinuitet, enligt gatuchefen. Det fanns inget som direkt motsade gatuchefens tolkning. Det gick inte att se att parken var ett resultat av ideellt arbete. Varken parkens form, läge eller skötselnivå gjorde att det var möjligt att skilja den från andra kommunala parker. Det var därför inte otroligt att en icke insatt besökare skulle tolka det som en kommunal park och därför förvänta sig att den kommunala parkförvaltningen skulle stå för skötseln.

Varför brukarmedverkan? - Brukarna

Vaktmästaren - den som först engagerade sig med att rusta upp parken - tog avstamp redan på 60-talet när han förklarade varför han hade engagerat sig. Det handlade om att själv ta ansvar för sin närmiljö, att inte bara förlita sig på kommunen. För vaktmästaren var det självklart att själv ta tag i problem. Vaktmästaren berättade:

[J]ag såg ju hur det blev mer och mer skräpigt. Folk kom ju ner från samhället och bara tippa av kartonger med tidningar och allt annat. Till och med när de hade slaktat slängde de grisavfall på hörnan där nere. Jag tänkte så kan det inte gå. Jag kontakta hälsovårdsnämnden: Vi ska sätta upp en skylt - förbjudet att slänga skräp. Men det hjälpte inte. Ja, tänkte jag, då får jag väl själv hitta på nånting. Så brukar det hjälpa att man plockar väck så det inte ser inbjudande ut att slänga mer.

Vaktmästaren gav flera exempel på hur han hade städat och ordnat i området runt bostadsrättsföreningen, ibland på egen hand och ibland tillsammans med andra boende på området. Vid något tillfälle hade kommunen hjälpt till, men ofta hade arbetet utförts helt ideellt och utan kommunens vetskap. Engagemanget i närmiljön ledde till att han blev erbjuden arbete som vaktmästare på området. Som vaktmästare fortsatte han att engagera sig även utanför bostadsrättsföreningens mark.

Intresseföreningens ordförande menade att arbetet med utemiljön hade bidragit till att höja områdets status. Innan bostadsrättsområdet byggdes låg det statarbostäder på platsen. Statarbostädernas dåliga rykte hängde kvar länge, men bostadsrättsföreningens goda ekonomi och den fina utemiljön ledde till att statusen höjdes.

En anledning att komma ut

Även efter pensioneringen fortsatte vaktmästaren att sköta den närliggande kommunala marken. Det var viktigt att ha en anledning att komma ut och röra sig, ansåg han:

Just nu tror jag nästan att det är viktigast att jag har något att syssla med. För att röra kroppen. Kommer jag bara ut så liksom: Jag drar in och ... När man rör kroppen då blir man helt annan människa.

Varken vaktmästaren eller någon av de andra i gruppen hade tillgång till en egen trädgård i direkt anslutning till lägenheten. Bostadsrättsområdet saknade uteplatser i anslutning till lägenheterna. Det fanns inte heller några odlingslotter på området. De flesta i föreningen hade bott på området en längre tid. En av medlemmarna flyttade till området efter att tidigare bott i villa. Den fina utemiljön var en viktig anledning till att han valde just detta område.

Flera av medlemmarna hade tidigare arbetat med kroppsarbete, till exempel som fastighetsskötare. Arbetet med parken innebar således både att man fick en slags ersättning för en egen trädgård och, för flera i gruppen, att man kunde fortsätta vara fysiskt aktiv efter pensioneringen. Föreningens ordförande menade att arbetet med parkskötsel var roligare än att arbeta med en privatträdgård, eftersom det var mera av grovarbete.

Naturkontakt

Arbetet gav också en möjlighet till naturkontakt, något som flera i gruppen betonade. Vaktmästaren berättade:

Vi får ut så mycket av naturen här ute. Jag skulle inte kunna sitta här inne hela dan. Måste ut. Det är fägelliv och djurliv. Där är så mycket man ser. Och var årstid har sitt. Det blommar ju så grant mitt på sommaren med allt. Och på våren har vi nu fått in påskliljor och pingstliljor.

Att arbeta med parken innebar att föreningen skapade bättre förutsättningar för ett rikt djur- och växtliv. Genom att variera skötseln och genom att på ett medvetet sätt försöka förbättra livsbetingelserna för vissa arter skapades goda förutsättningar för en biologisk mångfald. Men det handlade inte bara om vad som gjordes, utan också om att det var man själv som gjorde det. Att arbeta med naturen var ett sätt att ta in intryck. Att arbeta med naturen innebar en annan möjlighet till naturkontakt jämfört med ett mera passivt besök i parken.

Gemenskap

I och med att det blev en grupp som arbetade med parken förändrade arbetet delvis karaktär. Arbetet med parken var både ett medel och ett mål. Det var ett sätt att förbättra närområdet samtidigt som arbetet och samvaron med de andra i gruppen hade ett värde i sig. Arbetet i gruppen innebar att man var delaktig i en opretentiös social gemenskap.

Intresseföreningens ordförande: "Vi var ju ett trevligt gäng. Vi hade skoj när vi träffades. Vi började ju ha lite möten och sånt. Det är ju folk som har arbetat med sådant tidigare. Dom har haft hus och jobbat i trädgård och sånt, och dom tycker det känns skönt liksom. Här är det ju inte frågan om att ligga och luka i rabatter och sånt, utan här arbetar man med grova maskiner, så att det är ju inget finlir utan det är rakt upp och ner. Och det uppskattar dom."

Relationen mellan föreningen och parkförvaltningen

I det inledande skedet ställde föreningen krav på att parkförvaltningen (Tekniska förvaltningen) skulle bidra med medel för det löpande arbetet. Förvaltningen ville emellertid inte ställa upp på alla de krav som föreningen kom med. Genom att gå förbi förvaltningen och kontakta andra förvaltningar, politiker och lokalpress, kunde föreningen skapa en opinion för sin verksamhet. Det var oklart hur stor betydelse detta hade för hur samarbetet utvecklades. Föreningens krav på parkförvaltningen tonades i intervjuerna ner och föreningens ordförande sa att han var nöjd med samarbetet. Han hade också förståelse för att förvaltningen inte kunde ställa upp med allt som föreningen önskade. Ordföranden menade att föreningen kanske hade varit lite för "gåpåaktiga", ville för mycket och ställde för höga krav på förvaltningen, och att det därför inte var så förvånande att förvaltningen hade reagerat negativt.

I inledningsskedet av fallstudien gjordes intervjuer med enskilda medlemmar av föreningen. Därefter gjordes vid ett par tillfällen intervjuer med flera ur föreningen samtidigt ute i parken. Vid varje tillfälle valde föreningen att bjuda in den ansvariga parktjänstemannen på kommunen. Mitt intryck från dessa möten var dels att det rådde samstämmighet mellan föreningen och parktjänstemannen, dels att man från föreningens sida ville markera att det inte fanns några konflikter mellan kommunen och föreningen.

Figur 9. Möte mellan parkansvarig och brukare i parken.

Kontraktet

1999 ville parkförvaltningen skriva ett avtal med föreningen. Med avtalet ville förvaltningen att föreningen skulle förbinda sig att sköta parken. Från föreningens sida vägrade man att skriva på avtalet. Grunden för engagemanget, menade man, var att det var av frivillig karaktär. Parkförvaltningen backade och ett nytt avtal upprättades. Det nya avtalet hade karaktären av en gemensam avsiktsförklaring. Det innehöll inte några bindande åtaganden från intresseföreningens sida.

Föreningens medlemmar ansåg att det inte fick vara något tvång att vara med. Det skulle vara roligt. Var och en gjorde det han ville göra. Det var ingen som bestämde utan man samlades och talade om vad som skulle göras. Det var viktigt att det inte blev för stort, att gruppen inte tog på sig för mycket arbete så att man inte hann med. Det fanns lite olika viljor och ambitionsnivåer i gruppen. Men det fungerade genom att var och en fick arbeta så mycket han hade ork eller lust med. Därför var det självklart att föreningen vägrade skriva på det kontraktförslag som parkförvaltningen lade fram.

En förklaring till att Parkförvaltningen lade fram kontraktet var att förvaltningen ville försäkra sig om en kontinuitet i verksamheten. En annan förklaring var att förvaltningen av gammal vana använde en typ av formulering som man normalt använde i kontakterna med entreprenörer. I båda fallen var det uppenbart att förvaltningen hade misslyckats med att förstå verksamheten ur intresseföreningens perspektiv. Till skillnad från fallet Slottsträdgården var det i Slättängsparken brukarna själva som bestämde spelreglerna. Arbetet med parken var en form av självförverkligande samtidigt som det var ett uttryck för ett lokalt engagemang. Man skötte sin närmiljö, men man gjorde det på sina egna villkor.

Framtiden

Föreningens verksamhet byggde på att det fanns en eller ett par eldsjäljar som ville driva verksamheten. Det var viktigt med eldsjäljar, sade vaktmästaren. Men vad händer när eldsjälarna inte orkar engagera sig längre? Vem tar över då? Fem av sex i gruppen var pensionärer. Någon gång tar orken slut. Hur föreningen skulle göra för att se till så att det fanns andra som tog över när medlemmarna inte orkade längre, det visste man inte. Man hade försökt att få in nya medlemmar, men inte särskilt aktivt. Barnfamiljerna i området var positiva till föreningens arbete, men föräldrarna hade inte tid att ställa upp och arbeta med parken, trodde vaktmästaren.

Skulle föreningen ta på sig ansvaret för att se till så att skötseln av parken fick en långsiktig lösning? Det var inte självklart. Frivillighet var grunden för medlemmarnas engagemang. Verksamheten handlade om att gruppens medlemmar hade ett personligt utbyte av att arbeta med parken. Arbetet innebar gemenskap, naturkontakt och ett enkelt sätt att komma ut och röra sig. Att ta ett långsiktigt ansvar för parken var något helt annat. Föreningen var en spontant framvuxen grupp med det gemensamma målet att arbeta med parken just för tillfället, inte för all framtid.

3-4. Lund - introduktion till LIP-projekten

Beskedet att fem av Lunds parker skulle få en ansiktslyftning med hjälp av statliga bidrag togs emot med entusiasm. På öppna möten fick närboende säga sitt om vad som behövde göras i Folkets park, Tunaparken och Sofielundsparken. Men nu har glädjen bytts i besvikelse sedan utökad belysning, förbättrade gångar och annat som stod högst upp på de närboendes önskelista, bantades bort ur parkförnyelseprojektet. Miljödepartementet vill att de 6,9 miljoner kronor som det rör sig om endast satsas på den ekologiska mångfalden, som till exempel nyplanteringar och nya dammar.

Det är inte bara de som deltog i de öppna mötena som känner sig lurade. Inblandade tjänstemän inom parkförvaltningen och kommunalnämnderna är uppgivna och politikerna besvikna.

Jörgen Jörgenssen, fp, är ordförande i Tekniska nämnden som beslutade att ta bort bättre belysning och gångar ur förnyelseprojektet i enlighet med Park- och naturkontorets förslag.

- Det är inte helt kört ännu. Vi diskuterar med miljöstrategiska enheten. Om man ska förnya en gammal park så behövs den här typen av förbättring. Jag tycker också att det finns en gräns för i vilken grad man kan strunta i vad som sagts på öppna möten. Det är möjligt att vi försöker komma till tals med kommunstyrelsen om att göra detta i vilket fall som helst.

Kommunen bidrar med hälften av de 6,9 miljoner kronor som ska satsas i projektet. Känns det inte lite konstigt att satsa över tre miljoner kronor på nya planteringar och dammar om ni inte har tillräckligt med pengar till att underhålla parkerna som de ser ut idag?

- Generellt är det så på Tekniska förvaltningen att man har väldigt mycket projekt och projektpengar, medan underhållsanslagen är mycket låga. Om vi inte passat på nu så hade pengarna förmodligen inte funnits alls, konstaterar Jörgenssen.

Stadsträdgårdsmästaren Lars Jacobsson berättar att park- och naturkontoret under åren 1991-1998 tappat 40 procent av sina anslag. De har fått minska antalet gräsklippningar, beskäringstillfällen och på hur ofta beläggningen repareras på gång- och cykelvägar. En fjärdedel av alla lekplatser har lagts ner-

- Det finns mycket som vi anser ingår i normal parkskötsel, men som inte blir gjort. Att komplettera belysningen hör dock inte till det, utan är en ren investering. Det är klart att vi skulle önska att vi först och främst fick resurser till underhåll av parkerna, men verkligheten fungerar inte så, förklarar han. (Hallencrutz, 1999)

Fallstudierna

1996 beslutade regeringen om att genomföra lokala investeringsprogram (LIP) för att skapa bättre förutsättningar för en hållbar utveckling. Kommunerna uppmanades att tillsammans med andra lokala aktörer komma med projektansökningar med kommunerna som huvudansvariga. I miljödepartementets beskrivning av reglerna för de lokala investeringsbidragen lades stor vikt vid att de lokala investeringsprogrammen skulle ha en lokal förankring (Miljödepartementet, 1997).

Fallstudierna behandlade två projekt som genomfördes inom ramen för Lunds kommuns lokala investeringsprogram 1997-2000. De båda projekten hade det gemensamt att de handlade om ombyggnad och förnyelse av stadsdelsparker. Ett av projekten, Referensområde för biologisk mångfald, S:t Hans backar (Fallstudie 3), initierades i ett samarbete mellan kommunalförvaltningen och brukare. Det

andra projektet, Parkförnyelseprojektet (Fallstudie 4), initierades av parkförvaltningen. Detta projekt refereras i det inledande citatet. Det omfattade upprustning av fem stadsdelsparker. Fallstudie 4 avgränsades till planeringsprocessen inför upprustningen av en av dessa fem parker, Folkparken.

En stadsdelspark var enligt den terminologi som användes i Grönplan för Lund en i stadsdelen centralt belägen park som var tillräckligt stor för att rymma ett större utbud av aktiviteter än närparken. En stadsdelspark skulle vara minst 5 hektar stor och helst skulle kommuninnevånarna ha tillgång till en stadsdelspark på högst 500 meters avstånd från bostaden (Parkförvaltningen, 1990).

Projekten skilde sig delvis vad gäller målsättning - I projekt Referensområde för biologisk mångfald, S:t Hans backar, fanns en tydlig pedagogisk målsättning som var mindre uttalad i projekt Parkförnyelse/Folkparken. S:t Hans backar skulle efter ombyggnad kunna fungera som ett referensområde för hur "en stagnerande, förvuxen 60-tals park kan utvecklas till ett attraktivt rekreationsområde samtidigt som den biologiska mångfalden gynnas" (Lunds kommun, 1998a). Fallstudierna genomfördes till största delen under år 1999. De byggde på:

- * Medverkan i möten med parkförnyelseprojektets referensgrupp
- * Intervjuer, samtal och korrespondens med projektledaren
- * Intervjuer med nyckelpersoner i delprojekt S:t Hans: stadsdelsförvaltningens miljöansvarige, parkansvarig, miljögruppens ordförande samt ordförande i villaföreningen St. Hans
- * Intervjuer med nyckelpersoner i delprojekt Folkparken: konsulten, fritidshemmets föreståndare, en representant för föreningen Aktiv Folkpark, skötselentreprenören
- * Ansökningshandlingar, mötesprotokoll, tidningsartiklar samt rapporter från agenda 21-arbetet i Kommunalsnämnd Norr.

Brukarna

I båda projekten var ett mindre antal brukare mer aktiva och följde planeringsprocessen under en längre tid. Samtidigt medverkade en större grupp mer sporadiskt genom att delta i öppna möten.

Parkförvaltningen

1993 övergick parkverksamheten i Lund från drift i egen regi till ett beställar/utförarsystem. En ny förvaltning - Markentreprenad - bildades för att sköta bland annat gator och parker. Vissa delar av parkverksamheten konkurrerades ut. Fram till 1995 fanns det en Park- och naturförvaltning med en egen nämnd. I samband med att kommunalsnämnder infördes i kommunen 1996 omorganiserades parkverksamheten. Kommunalsnämnderna fick ansvar för drift, Byggnadsnämnden fick ansvaret för strategisk planering och det nyinrättade Parkkontoret vid Tekniska nämnden fick ansvar för investeringar. Flera av de nya kommunalsnämnderna valde att låta Parkkontoret sköta upphandling av parkskötseln. När kommunalsnämnderna avskaffades 2000 återfördes ansvaret

för att beställa parkskötsel i hela kommunen till Parkkontoret vid Tekniska förvaltningen.

De lokala investeringsbidragen

Förutsättningarna för att få investeringsbidrag var att det handlade om investeringar, inte underhåll. Det måste också vara projekt som ännu inte hade påbörjats. En begränsad summa delades ut varje år, vilket innebar att kommunerna fick tävla om att få bidrag. Ansökningarna bedömdes efter tio kriterier som annonserats på förhand. Det var:

- * Minskad miljöbelastning
 - * Effektivare energianvändning
 - * Effektivare användning av naturresurser
 - * Gynna användning av förnybara råvaror
 - * Öka återbruk och återvinning
 - * Bevara och stärker den biologiska mångfalden
 - * Förbättra cirkulationen av växtnärsämnen
 - * Minska användningen av farliga kemikalier
 - * Skapa nya jobb
 - * Uppmuntra och underlätta människors engagemang i omställningen till en hållbar utveckling
- (Miljödepartementet, 1997)

Ju bättre kommunerna anpassade sina ansökningar efter bedömningskriterierna, desto större var chanserna att få bidrag.

Brukarmedverkan och de lokala investeringsbidragen

I de båda projekten var brukarmedverkan formulerat som ett sätt att söka nya besluts- och kunskapsformer, vilket inte var förvånande med tanke på att de lokala investeringsbidragen var en del av det nationella arbetet med agenda 21. Riodeklarationen om miljö och utveckling (agenda 21) betonade i flera punkter vikten av ett underifrånperspektiv i beslutsfattande (Förenta nationerna, 1992). Miljöfrågor skulle lösas genom att de berörda fick delta i beslutsprocessen (princip 10). Betydelsen av att kvinnor deltog lyftes fram (princip 20), liksom betydelsen av ungdomars deltagande (princip 21). Agenda 21-arbetet handlade således om att finna former som gjorde fler delaktiga i miljöarbetet. Social hållbarhet var ett av de tre "ben" som agenda 21-filosofin byggde på.

Båda projekten finansierades av staten genom det lokala investeringsprogrammet, vilket betydde att de förutsättningar som gällde för investeringsprogrammen hade en avgörande påverkan på projektens innehåll. Det innebar å ena sidan att det fanns ett visst stöd för att arbeta med brukarmedverkan. De projekt som beviljades anslag skulle vara lokalt förankrade. Projekten skulle "uppmuntra och underlätta människors engagemang i omställningen till en hållbar utveckling" (Miljödepartementet, 1997). Å andra sidan innebar de lokala investeringsbidragen att vissa typer av önskemål och värderingar prioriterades, vilket innebar att brukarnas inflytande var begränsat till sådana åtgärder som hade stöd i anvisningarna för de investeringsbidragen.

Lunds kommun lämnade i början av 1998 in en ansökan med 29 föreslagna projekt som skulle kunna genomföras under 1998, 1999 och 2000 (Lunds kommun, 1998a). Lund var en av de kommuner som beviljades bidrag till ett lokalt investeringsprogram 1998.

En väsentlig skillnad mellan de båda fallstudierna var att brukarmedverkan i fallstudie 3 handlade om att medverka i en process som pågick under en längre tid medan medverkan i fallstudie 4 var i ett projekt som var väl avgränsat i tiden. När Lunds kommun lämnade in ansökan om lokala investeringsmedel hade brukare redan medverkat en länge tid i det första fallet. I det andra medverkade brukare först efter det att ansökan hade beviljats.

3. Lund - Referensområde för biologisk mångfald, S:t Hans backar

Kommundel Norr i Lunds kommun var en av två kommundelar som infördes på försök 1989. Kommunalsnämnderna fick ansvar för drift av kommundelens parker. I kommundel Norr valde man att driva parkskötsel i förvaltningens egen regi.

Såväl politiker som tjänstemän i kommundelen hade höga ambitioner när det gällde miljöfrågor. Miljöarbetet initierades av kommunalsförvaltningen och inleddes med ett antal seminarier. Vid seminarierna knöt förvaltningen kontakter med enskilda personer som var intresserade av miljöfrågor. Ur detta kontaktnät växte miljögrupp Norr fram, en grupp som var fristående från kommunalsförvaltningen, men som förvaltningen arbetade tillsammans med.

För att engagera en större grupp av de boende i kommundelen använde kommunalsförvaltningen och miljögruppen arbetsboksmodellen. Modellen innebar att kommundelens cirka 4000 hushåll fick tre arbetsböcker. I den första arbetsboken ställdes ett antal frågor som berörde miljön. Frågorna var grupperade i tre områden, varav "Natur" var ett. Hushållen svarade på frågorna genom att fylla i skriftliga svar i arbetsboken. De ca 600 besvarade arbetsböckerna samlades in och svaren på frågorna sammanställdes till Arbetsbok 2, som även den delades ut till samtliga hushåll. I arbetet med att dela ut och samla in arbetsböcker deltog inte bara miljögruppens medlemmar utan även politiker i kommundelen och ett tiotal blivande miljöinformatörer som gick på en utbildning i Studieförbundets regi. Svaren i Arbetsbok två bearbetades i arbetsgrupper och studiecirkel, genom seminarier och framtidsverkstäder. Studieförbundet bidrog också till arbetet genom att arrangera ett antal seminarier. (Arbetsboksmodellen har beskrivits av Mårtensson & Orrskog, 1986)

Vid ett av dessa seminarier deltog representanter för Centrum för biologisk mångfald vid SLU. Ett av deras bidrag till utvecklingen av förslaget var att föreslå att stadsdelsparken St. Hans backar skulle kunna utvecklas till ett referensområde för biologisk mångfald i urban miljö, ett förslag som senare utvecklades till projekt Referensområde för biologisk mångfald. (Parken var i stadsplanen

betecknad Allmän plats/PARK.) Ungefär två hundra personer deltog i större eller mindre utsträckning i arbetet med att formulera konkreta åtgärdsförslag med utgångspunkt från förslagen i Arbetsbok 2.

Det var många hushåll som uttryckte en önskan om mer natur i stadsdelen. Det kunde till exempel uttryckas så här:

Härliga! S:t Hans backar med träd och buskar är fantastiska, men borde användas mer av förskolor och skolor. Bra med stora gräsytor nedanför.

Men det var ungefär lika många som uttryckte tillfredsställelse med hur parkerna såg ut och fungerade, vilket kunde uttryckas så här:

För mycket välansade gräsmattor - för lite natur.

En slutsats av detta var att de naturintresserade hade fått tolkningsföreträde. De konkretiserade förslagen sammanställdes i arbetsbok 3. I och med detta hade förslagen i arbetsböckerna formulerats till projekt som kunde bearbetas och läggas till kommunens LIP-ansökan. Hela arbetet med agenda 21 och utvecklingen av förslaget till upprustning drevs av Miljögrupp Norr tillsammans med kommundelsförvaltningen. Parkkontoret vid Tekniska förvaltningen var inte inblandade. Hela processen kunde beskrivas som en deliberativ beslutsprocess (Premfors & Roth, 2004a).

Efter det att kommunen hade beviljats lokala investeringsmedel lämnades ansvaret för att utveckla och konkretisera förslaget över till Parkkontoret. När kontoret fick ansvaret för att genomföra projektet var förslaget till förnyelse av parken redan färdigt i grova drag. Kontorets projektledare formulerade i samråd med kommundelsförvaltningen ett mer detaljerat förslag till upprustning av parken.

Vid två öppna möten presenterade och diskuterade projektledaren förslaget med kommundelens invånare. Information om projektet gick ut genom lokalpress och kommundelstidningen. Synpunkter på förslaget förmedlades till Parkkontoret genom miljögruppen och kommundelens parkansvarige, men också genom direkta kontakter med de boende i området. I förslaget ingick nyanläggning av en bäck. Bäckens dragning kritiserades av villaföreningen i området eftersom den hamnade i vägen för barnen när de skulle åka pulka.

Ombyggnaden av parken innebar att ett antal olika naturtyper anlades. En faunadepå skapades genom att grova stammar från träd som vindfällts lades ut i parken. Fågel- och fladdermusholkar sattes upp i parken. Inom ramen för projektet anställdes en naturguide som tog hand om skol- och förskolebarn som besökte området (Ritzell, 2000)

4. Lund - Parkförnyelseprojektet

Parkförnyelseprojektet var ett resultat av flera års utredningsarbete kring den kommunala parkmarken i Lund. Kommunens grönplan från 1990 tog upp behovet av ett samlat grepp för utvecklingen av kommunens parker (Parkförvaltningen, 1990). Rapporten Biologisk mångfald i Lunds kommun (Lunds kommun, 1996)

pekade på behovet av att bevara den biologiska mångfalden i de äldre parkerna genom en successiv förnyring. I rapporten pekades Folkparken ut som ett område med högsta värde för den biologiska mångfalden. I rapporten Utveckling av stadsdelsparker i Lund diskuterades ett förslag till en strategi för förnyelse av stadsdelsparkerna (Lunds kommun, 1997). Förslaget innebar i korthet:

- * Att arbeta för att stärka parkernas identitet;
- * Att öka den biologiska mångfalden;
- * Att kretsloppsanpassa anläggning och drift;
- * Att arbeta med parkernas utveckling i ett längre och i ett kortare tidsperspektiv;
- * Att effektivisera och omprioritera skötselinsatser;
- * Att öka brukarinflytandet

Förnyelsen av parkerna diskuterades med utgångspunkt från tre olika kategorier av parker: kulturparker, 60-70-talsparker i villaområden samt 60-70-talsparker i områden med flerbostadshus. Förnyelsearbetet skulle ske utifrån aspekter som parkernas identitet och funktion, ökad biologisk mångfald och kretslopp, till exempel genom recirkulering av näringsämnen i parkerna. Betydelsen av ett stort brukarinflytande över förnyelsearbetet lyftes fram i rapporten.

Med de lokala investeringsmedlen fick Parkkontoret en möjlighet att genomföra delar av det förslag som började ta form redan med Grönplanen från 1990. De parker som skulle förnyas inom ramen för projektet valdes ut i samråd med respektive kommunalnämnd. En förutsättning för upprustningen var att driftskostnaderna för parken bara kunde ökas marginellt. Ökade driftskostnader för parkerna innebar att driftskostnaderna måste omfördelas inom kommunalerna.

Parkkontoret valde att genomföra parkförnyelseprojektet i två etapper. I den första etappen började man med tre parker. För var och en av dessa tre parker knöts en extern konsult till projektet. Syftet med detta var att tillföra projektet fler idéer och att skapa kontakter med nya konsulter. Projektledarens roll var i denna fas att koordinera arbetet samt att fånga upp synpunkter på utvecklingsarbetet från olika parter. Konsultens kontakter med enskilda brukare och andra intressenter omfattade efter överenskommelse med parkkontoret bara deltagande i två öppna möten. Övriga brukarkontakter förmedlades via projektledaren. I den andra etappen av parkförnyelseprojektet arbetade man utan externa konsulter. Konsultens arbete övertogs då av projektledaren.

Folkparken

Folkparken klassificerades som en kulturpark och den var en av de tre stadsdelsparker som bearbetades i den första etappen av Parkförnyelseprojektet. Kommunalnämnden beslutade att Folkparken var den av kommunalernas parker som det var mest angeläget att satsa på. Folkparken ansågs som en naturlig mötesplats för kommundelen. Man ansåg att den var förfallen och igenvuxen. Från kommunalnämndens sida fanns en önskan om att satsa på Folkparken för att få mer liv och aktivitet i parken.

Parken anlades av arbetarrörelsen i slutet av 1800-talet. Under första halvan av 1900-talet anordnades teater och musikunderhållning i parken. I slutet på femtiotalet, efter drygt sextio års verksamhet, gick parken i konkurs. Marken såldes till ett bostadsföretag, men köptes senare av staden (Karlsson, 1995). Vid tiden för fallstudien förvaltas parken av den kommunala parkförvaltningen. Parken fungerade som en offentlig park. En del av parken betecknades i stadsplanen som Allmän plats/PARK. Den andra delen betecknades som Specialområde för folkparksändamål.

Figur 10. Folkparken i Lund.

I parken låg folkparksbyggnaden, som var byggd för att husera danstillställningar, teater och andra evenemang. Byggnaden hade emellertid sedan den byggdes på 70-talet stått oanvänd under långa perioder. När fallstudien genomfördes var en fritidsgård inhytt i en mindre del. Fritidsgården använde parken till olika aktiviteter, till exempel fri lek, brännboll, superstartävlingar, frisbeegolf, fotboll och basket. Fritidsgården använde framförallt parken som en aktivitetsyta. Parkens inslag av flora och fauna användes bara i liten utsträckning i de organiserade aktiviteterna. Fritidshemmet hade köpt in fotbollsmål och låtit sätta upp basketkorgar. Förändringarna i parken hade man gjort utan samråd med Parkkontoret .

Den resterande delen av byggnaden, som inrymde scen och dansgolv, användes bland annat för teaterföreställningar. Folkparksbyggnaden ägdes av kommunala Lundafastigheter och hyrdes av kultur- och fritidsförvaltningen som i sin tur hyrde ut delar av byggnaden till arrangemang och verksamheter. Driften av byggnaden

gick med förlust och beslut om byggnadens framtida användning var inte fattat när Parkkontoret formulerade parkförnyelseprojektet. Det hade vid flera tillfällen diskuterats om parken skulle bebyggas med bostäder (Karlsson, 1995). Detta mötte stort motstånd bland de närboende.

När parkförnyelseprojektet startade var fyra kommunala förvaltningar engagerade i parken. Det var Parkkontoret vid Tekniska förvaltningen, som initierat parkförnyelseprojektet och som på uppdrag av kommunalnämnden ansvarade för upphandling av skötsel och underhåll; kommunalnämnden som kommit med förslaget att välja parken för parkförnyelseprojektet; Lundafastigheter som ägde mark och byggnader samt Kultur- och fritidsförvaltningen som hyrde byggnaden och drev fritidsverksamhet i delar av byggnaden. En femte viktig aktör var Föreningen folkparkens vänner som verkade för att skapa liv i parken. Föreningen arrangerade under flera år i slutet på 1990-talet Valborgsmässaofirande.

Upprustningen av Folkparken marknadsfördes genom artiklar i dagspress och genom artiklar i kommunalförvaltningens egen tidning. Parkkontoret arrangerade två öppna möten där närboende och andra intressenter kunde föra fram synpunkter. Det var också möjligt att föra fram synpunkter, antingen direkt till projektledaren eller genom kommunalförvaltningen. Ett flertal berörda institutioner - daghem, fritidsgården, äldreboende - kontaktades direkt.

Vid det första öppna mötet presenterade konsulten sin analys av problem och möjligheter med parken. Därefter fick mötesdeltagarna komma med kommentarer och önskemål om innehåll och utformning. Vid det andra mötet fick deltagarna komma med synpunkter på projektörens förslag till utformning av parken. Ett av de förslag som fördes fram vid de öppna mötena var en boulebana. Bland brukarna som helhet fanns det delade meningar om den täta vegetationen i delar av parken. De pedagoger som besökte parken med barngrupper under dagtid ville behålla vegetationen eftersom den erbjöd en bra lekmiljö. En grupp äldre som passerade förbi parken kvällstid ansåg att den täta vegetationen kändes obehaglig. Man kände sig otrygg.

Efter det att samråd hade hållits med de närboende och förslag till förnyelse av Folkparken lagts fram visade det sig att handläggarna på Miljödepartementet hade en annan uppfattning än Parkkontoret om vilka åtgärder som kunde få statliga bidrag. Detta innebar att det saknades finansiering för stora delar av det förslag som utarbetats genom samråd med boende och andra intressenter. Dessa delar kunde därför inte genomföras inom ramen för parkförnyelseprojektet. Om planeringsprocessen inför projekt Referensområde för biologisk mångfald kunde beskrivas som en deliberativ process eller ”delegerad makt” handlade planeringsprocessen inför upprustningen av Folkparken snarast om ”konsultation” (Arnstein, 1969).

5. Helsingborg - Ungdomens plats

Lagom till boutställningen 1999 får ungdomar i Helsingborg sin egen park söder om Kallis i Helsingborg. 785 000 kronor får det kosta. Jobbet ska skötas av en halvtidsanställd projektledare, en heltidsanställd assistent och 15 arbetslösa ungdomar. Ungdomarna ska delta i ett årslångt projekt kallat Ungdomens plats. De kommer att få utbildning i bland annat datorkunskap, projektering och anläggningskunskap. Under året ska de praktisera hos Entek, parkkontoret och stadsbyggnadskontoret.

Gemensamt ska ungdomarna jobba med att planera för ungdomens plats vid Kallis. Var och en kommer dessutom att få jobba med individuella projekt med annan inriktning.

Lönen till de 15 ungdomarna blir sammanlagt 360 000 kronor för hela året. Pengarna räknar arbetsmarknadsnämnden med att kunna få från de så kallade otraditionella medlen - de pengar till arbetsmarknadsinsatser som Skåne på försök får använda på ett friare sätt än vad som tidigare har varit möjligt. Syftet med hela projektet är dels att det ska bli en annorlunda park att visa upp vid bomässan, dels att de 15 ungdomarna ska lära sig saker som gör dem mer attraktiva på arbetsmarknaden. (Pengar till arbetslösa bekostar park, 1998)

Fallstudien

Projekt Ungdomens plats hade projektet tre "projektägare", vilket innebar att det fanns tre olika grupper av mål för projektet. Projektet var ett arbetsmarknadsprojekt för ungdomar i åldrarna 19-25. Det genomfördes som ett samarbete mellan Arbetsförmedlingen i Helsingborg, Parkkontoret vid Tekniska förvaltningen i Helsingborg samt Movium vid SLU.

Bråkarna

Nio ungdomar i åldern 19-22 år medverkade i projektet. Ungdomarna medverkade mellan två veckor och fyra månader. Flertalet kom direkt från gymnasiet. Gemensamt för projektets deltagare var ett intresse för estetiska frågor som till exempel foto, formgivning eller drama. De flesta hade en klar uppfattning om vad de ville göra i framtiden.

David deltog i projektet under de två första veckorna. Motivet för att söka sig till projektet var att slippa bli placerad i något projekt som var ännu mindre attraktivt. Jan och Erik började samtidigt som David. Båda hade aktivt sökt sig till projektet eftersom de tyckte att det verkade intressant. Jan ville utnyttja tillfället att fördjupa sig inom data, främst HTML-programmering. Erik var intresserad av foto och ville fördjupa sig inom det området. Jan avslutade projektet efter 12 veckor eftersom han då blivit erbjuden arbete inom programsupport. Erik fullföljde projektet. Båda två kom direkt från gymnasiet.

Sam och Sanna började på projektet efter ungefär en månad. Båda två hade arbetat några år efter gymnasiet. Sanna var inriktad på en framtida karriär som skådespelerska. För henne var projektet främst ett sätt att göra något meningsfullt innan hon påbörjade sina studier. Sam var mindre målinriktad, men var mera allmänt intresserad av vad det kunde ge att delta i projektet.

En kort tid efter det att Sam och Sanna påbörjat projektet anslöt Karin, Åsa, Ella och Lisa. Samtliga kom direkt från gymnasiet. Karin planerade att söka till högskola till våren och ville liksom Sanna fylla tiden fram till dess med något meningsfullt. Åsa ville egentligen praktisera på resebyrå, men kunde inte få en plats förrän hon fyllt 21. Att hon påbörjade projektet berodde på att handläggaren på arbetsförmedlingen tryckte på. Ella ville liksom Sanna arbeta som skådespelerska. Hon hade inte planerat för någon framtida utbildning, utan hoppades kunna komma in genom sina erfarenheter från gymnasiets estetiska linje. Lisas mål med att delta i projektet var mera oklart, men hon var intresserad av att teckna och måla.

Parkförvaltningen

Vid årsskiftet 1993/94 övergick Helsingborgs parkförvaltning från att vara en självständig förvaltning med en egen politisk nämnd till att bli en del av Tekniska förvaltningen. Samtidigt samordnades parkförvaltningens utföraravdelning med övriga utföraravdelningar inom Tekniska förvaltningen och bildade Entek, som är en självständig förvaltning. Parkskötseln i delar av staden handlades upp på anbud. I andra delar, där kommunen hade valt att inte lägga ut skötseln på entreprenad, skötte Entek parken.

Platsen

Det som skulle bli en "ungdomens plats" var en nedlagd parkering vid kallbadhuset samt delar av en intilliggande park vid havet i centrala Helsingborg. Parkeringsplatsen fredades från bilar i början av sommaren 1998. Bakgrunden till beslutet att stänga parkeringen var en lång debatt om problemet med att få bilister att samsas med fotgängare och cyklister på tillfarten till badhuset. För att skapa bättre förutsättningar för ett promenadstråk stängde Tekniska förvaltningen 1998 av tillfarten. En ny parkeringsplats anlades vid sidan om promenadstråket, 200 meter från den gamla.

Intill parkeringsplatsen låg parken Gröningen. Parken hade anlagts med små medel som en provisorisk park i början av 1990-talet när rangerbangården på platsen togs ur bruk. Avsikten var då att marken skulle bebyggas. Efter att stadens innevånare hade tagit parken i anspråk förändrades planerna för platsen och avsikten var att parken skulle permanentas. En detaljplan där marken planlades som Allmän plats/PARK tog av kommunfullmäktige våren 1998.

På och i anslutning till parkeringsplatsen och parken fanns flera starka intressenter. Parken användes av ungdomar för brännboll och spontana fester vid skolavslutningar. Kanotklubben hade en klubblokal som hade legat på platsen sedan sekelskiftet. Klubben använde klubblokalen mest som omklädningsrum och för att förvara material. I kanten av parkeringsplatsen låg två sommarrestauranger. Kallbadhuset drevs av en privat entreprenör på uppdrag av kommunen. Stadens bouleklubb hade boulebanor i parkens södra del. Bebyggelsen runt parken bestod av relativt dyra bostadsrätter. Parken låg i ett av stadens "finare" områden, ett

område där bostäderna har närkontakt med havet. I andra delar av staden låg industrier och hamnanläggningar som en barriär mellan bostadsbebyggelsen och havet.

Projektets bakgrund

Parkkontoret hade under flera år haft planer på att bearbeta Gröningen. Delar av gräsmattan var dåligt dränerad, vilket medförde att ytorna var obrukbara under perioder med mycket nederbörd. Trots att parken låg vid vattnet var möjligheterna att komma ner till vattnet mycket begränsade. Den provisoriska parken hade alltså både tekniska och funktionella brister som var angelägna att åtgärda. Avstängningen av kallbadhusets parkering var ytterligare en anledning, liksom det planerade bostadsområdet som skulle byggas till Bomässan 1999.

En idé från Parkkontorets sida var att lyfta fram ungdomars behov vid gestaltningen av platsen. Eftersom platsen i stor utsträckning användes av ungdomar låg det nära till hands att ge platsen en prägel av en "ungdomens plats". Stadsträdgårdsmästaren kontaktade Movium för att diskutera hur en ungdomens plats skulle kunna genomföras. I diskussionerna föddes idén om att ungdomar skulle vara med om att utforma platsen. För att skapa en organisation som kunde sköta detta praktiskt kontaktade parkkontoret arbetsförmedlingen. Genom att parkkontoret samarbetade med arbetsförmedlingen kunde ungdomar medverka i form av ett arbetsmarknadsprojekt, vilket innebar att de medverkande ungdomarna skulle få ersättning för att medverka och att de kunde förväntas medverka under en längre tidsperiod.

Moviums intresse av projektet handlade i första hand om att ta vara på möjligheten att studera brukarmedverkan och ungdomars inflytande i stadsplanering. Movium deltog aktivt i arbetet med att utforma projektet. Genom att forskare fanns med redan i planeringsstadiet fanns det en möjlighet att forma projektet så att det skulle ge ett intressant resultat.

Arbetsförmedlingens medverkan i projektet var naturlig av två anledningar. För det första fanns det en tradition av samarbete mellan arbetsförmedlingen och parkkontoret. Tidigare samarbete hade handlat om såväl rehabilitering och arbetsträning som fortbildning av akademiker. För det andra hade arbetsförmedlingen vid det tillfället relativt nyligen börjat arbetet med den så kallade ungdomsgarantin som innebar att förmedlingen förväntades erbjuda arbetslösa ungdomar en plats i någon form av arbetsmarknadsåtgärd.

Projekt Ungdomens plats tog sålunda form mot en bakgrund av:

- * en plats med många starka intressenter i behov av upprustning;
- * forskare med ambitionen att studera brukarmedverkan och ungdomars inflytande;
- * arbetsförmedlingen med ett starkt behov av att hitta nya möjligheter att få ut arbetslösa ungdomar i någon form av åtgärd

Projektet drogs i gång med Parkkontoret som huvudman. De enda som inte hade fått vara med om att forma projektet var de berörda själva - ungdomarna.

Genomförande

Under två möten i april och maj 1998 drogs riktlinjerna för projektet upp och under början på sommaren planerades projektet mer i detalj. De tidsmässiga ramarna för projektet innebar att det skulle starta i september 1998 och avslutas ett år senare. Kostnaderna skulle fördelas så att Parkkontoret stod för kostnaden för projektledaren, Movium för dokumentation och uppföljning och arbetsförmedlingen för övriga kostnader. Parkkontoret köpte in projektledningen från Movium.

Målen var formulerade på följande sätt:

Arbetsförmedlingen: Att placera 15 ungdomar i kompetenshöjande verksamhet med inriktning på ökad anställbarhet, ökad självkänsla och ökat eget ansvar.

Parkkontoret: Att med ungdomars insatser få till stånd en "Ungdomens plats" Att få ökad kunskap om ungdomars användning av - och önskemål om - parker och allmänna platser. Att få ökad kunskap om att arbeta med förvaltning i nära samarbete med brukare

Movium: Att öka kunskapen om brukardeltagande i kommunal parkverksamhet. Att öka kunskapen om ungdomars användning av parker²

Utifrån målen formulerade styrgruppen en plan för genomförande av projektet som innebar

* Att projektets deltagare skulle gå en utbildning i det kommunala datortekets regi (Datorteket var en projektorganisation som fungerade som en resurs i ett flertal arbetsmarknadsprojekt. Datorteket erbjöd inte bara datautbildning, utan även handledarresurser.)

* Att deltagarna skulle arbeta med att söka kunskap om ungdomars användning och behov av offentlig utemiljö samt omsätta denna kunskap i ett skissförslag till en "ungdomens plats"

* Att deltagarna skulle få praktisera inom den kommunala förvaltningen, i första hand inom den kommunala parkverksamheten.

Under planeringsmötena drogs slutsatsen att projektet måste bemannas med motiverade ungdomar. För att få med så motiverade ungdomar som möjligt bestämdes att ungdomarna skulle få ansöka skriftligt om att vara med i projektet. De mest motiverade skulle sedan väljas ut. Förutom att ungdomarna skulle vara väl motiverade borde de även ha någon anknytning till platsen. Därför marknadsfördes projektet redan under sommaren genom ett anslag vid Kallbadhuset.

Rekryteringen av deltagare till projektet inleddes i augusti då 40 arbetslösa ungdomar kallades till ett informationsmöte om projektet. Bara två ungdomar lämnade in ansökan om att få vara med, vilket var en första tecken på att projektet

² Ur projektbeskrivningen för projekt Ungdomens plats

inte skulle gå att genomföra som planerat. Två veckor senare hölls ett nytt informationsmöte. Inför detta möte hade kraven för att få delta i projektet sänkts. Det räckte vid detta tillfälle med en muntlig intresseanmälan. Ytterligare tre ungdomar anmälde under det andra mötet intresse för att delta i projektet. Någon vecka efter den planerade projektstarten var det sålunda bara två ungdomar som aktivt sökte sig till projektet. De övriga tre hade bara signalerat ett intresse.

En förklaring till att intresset för att delta i projektet var svagt kan ha varit att informationen om projektet hade svårt att nå ut till arbetsförmedlingens handläggare. Det innebar att ungdomar som kunde ha varit motiverade för att delta i projektet inte fick information. Flera av deltagarna på informationsmötena hade tillsagda av sina handläggare att gå på mötet, men var egentligen inte särskilt intresserade. Det innebar att "fel" ungdomar deltog i informationsmötena. Det var till exempel ungdomar som redan hade gått en datautbildning och därför inte var särskilt intresserade av den som erbjöds i projektet. Det var också ungdomar som hade en annan målbild än projektets. Det mest påtagliga exemplet var en mötesdeltagare som var utbildad plåtslagare och som sökte arbete inom byggsektorn. En annan förklaring kan ha varit att arbetsmarknaden hade förändrats till det bättre från våren då projektet planerades till hösten då det skulle genomföras. Det fanns därför färre möjliga sökande.

Arbetsförmedlingen beslöt emellertid att projektet skulle sättas igång trots att bara fem ungdomar anmält sig. Förhoppningen var att dessa skulle kunna medverka till att rekrytera fler deltagare till projektet. Tre av de fem påbörjade projektet den 14 september 1998, två veckor senare än planerat. Två veckor efter projektets start meddelade arbetsförmedlingen att projektet inte skulle få fortsätta om inte gruppen utökades. Under ytterligare två veckor - fram till mitten av oktober - arbetade projektet under nedlägningshot innan det beslutades att projektet skulle få fortsätta fram till årsskiftet. Under denna period hoppade en av deltagarna av projektet. Två återstod.

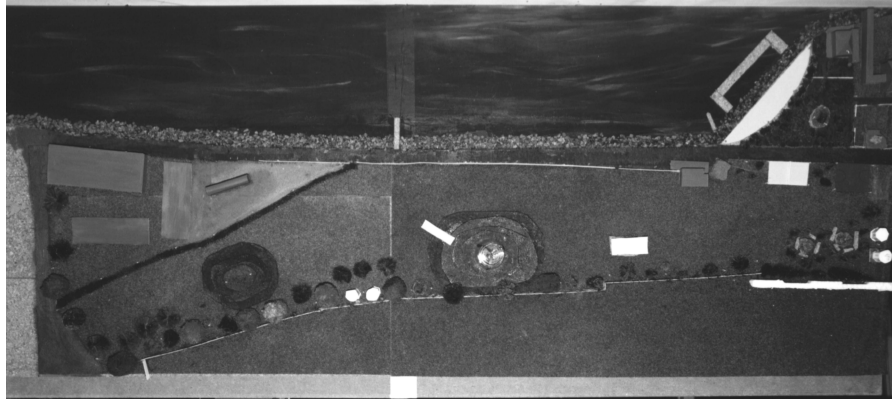
Inför hotet om att projektet skulle behövas läggas ner höjde arbetsförmedlingen aktiviteten för att rekrytera fler deltagare till projektet. Under några veckors tid utökades gruppen från två till åtta deltagare. Det var med dessa åtta deltagare som det i det följande beskrivna arbetet genomfördes.

Typ av medverkan - Det reviderade projektet

Från det första informationsmötet på arbetsförmedlingen i augusti till mitten av oktober då det beslöts att projektet skulle få fortsätta fram till årsskiftet förändrades projektet avsevärt. Den ursprungliga ambitionen att få 15 högt motiverade deltagare förändrades till målsättningen att få tillräckligt många deltagare för att överhuvudtaget motivera projektets existens. Den planerade datautbildningen ströks och istället fick de deltagare som var intresserade en möjlighet att utnyttja datortekets resurser i viss utsträckning.

Huvudaktiviteterna var:

- * Att samla information om platsen.
- * Att upprätta en dialog om platsen med andra ungdomar.
- * Att sammanställa och presentera ett förslag till utformning av platsen

Figur 11. Gruppens modell som visar förslag till utformning av platsen.

Åsa arbetade tillsammans med Jan på projektets hemsida. Sam och Sanna besökte tillsammans med Karin skolor i staden för att diskutera ungdomens plats med ungdomar i högstadie- och gymnasieålder. Ella och Lisa skissade på förslag till utformning av ungdomens plats och gjorde illustrationer. Erik fotograferade och byggde modell över förslaget. Brukarna i projektet kunde närmast beskrivas som ”klienter”, dels i relation till arbetsförmedlingen, dels i relation till Parkförvaltningen (Hoff, 1993).

Varför brukarmedverkan? - Brukarna

Ungdomarna som deltog gjorde det utifrån en kombination av de möjligheter till personlig utveckling som arbetsförmedlingen lockade med och de påtryckningar som handläggarna på arbetsförmedlingen använde för att få dem in i något arbetsmarknadsprojekt. Så här uttryckte Åsa det:

Intervjuare: Vad hade du för förhoppningar när du började?

Åsa: Jag hade inga förhoppningar, faktiskt. För att dom... Jag fick inte så mycket val. Dom sa att... Jag ville inte för det första.

Intervjuare: Ville du inte?

Åsa: Nej, men så sa dom då på arbetsförmedlingen att jo, men det är klart att du ska testa detta. Det är stor chans för dig och bla, bla, bla. Så tänkte jag att då kan jag väl testa det. Sen så kom jag upp så var det trevliga människor. Så tänkte jag: jaha säkert jättebra här och sen så stannade jag.

Medverkan ”på riktigt” eller bara som sysselsättning?

Projektgruppen pendlade mellan en hängivenhet inför uppgiften och en misstro mot hela projektet och de som låg bakom. Deltagarna var osäkra på vilka förutsättningar som egentligen gällde för gruppens arbete, framförallt tvivlade man

på om det fanns något uppriktigt intresse för de förslag som gruppen arbetade med.

Naturligtvis förstod jag från början att det inte skulle bli exakt som vi har ritat och vill ha det men jag trodde faktiskt att vårt förslag skulle få presenteras på ett seriöst vis som det seriösa förslag det faktiskt är och att sedan "experter inom området" skulle rita vidare på det. Detta känner jag dock varken att det har hänt eller kommer att hända. Kanske är det därför att ni bara förväntade er att vi skulle kläcka fram några halvt igenom tänkta idéer, som ni har bemött oss så långt under vad jag förväntade mig, men i så fall tycker jag att ni har undervärderat oss grovt och dessutom hade det varit orimligt att arbeta med en så fjuttig uppgift från nio till fem i tre månader. (Sanna i skriftlig utvärdering)

En anledning till att målet med projektet upplevdes som oklart av projektdeltagarna var att platsen som gruppen arbetade med är en plats som flera intressegrupper gör anspråk på. Från parkförvaltningens sida insåg man efterhand att det var ett misstag att låta gruppen arbeta med den valda platsen. Förvaltningen hade inte tillräckligt stort inflytande för att kunna garantera gruppen något inflytande. Det enda man kunde göra var att låta sig inspireras av gruppens idéer för att sedan se vilka möjligheter det fanns för ett förverkligande.

Val av plats - har jag ju förstått nu i efterhand, att det var fel att ta och jobba med den Av egna erfarenheter när det gäller Gröningen, så är det så många som har synpunkter på det. Skulle man vilja genomföra saker och ting där, så är det oerhört många som petar i det. Det kan jag tycka är lite tråkigt, när man liksom inger förhoppningar att man skall göra vissa saker. (Parkförvaltningens projektör)

Arbetsförmedlingens handläggning av projektet bidrog också till den tvetydighet som projektet drogs med. Var det "på riktigt" eller bara "sysselsättning"? Trots att det redan i planeringsskedet var klart att de ungdomar som frivilligt sökte sig till projektet skulle vara med var det många handläggare som utövade starka påtryckningar för att ungdomar skulle ansluta sig till projektet. Detta gav uppenbart fel signaler om projektets till ungdomarna.

Det känns som att vi sitter där just för att vi inte ska vara arbetslösa. Bara. Och det vi gör - visst, dom tar väl med i sina .. Men jag känner inte att man får någon uppskattning för vad man gör. Utan man sitter där bara för att det inte ska stå arbetslös på papperet. Känns det som. (Åsa)

Man hade också från arbetsförmedlingens sida svårt att hantera att antalet sökande till projektet blev betydligt färre än vad som var avsett. Men trots att deltagarna tidvis var irriterade på parkkontoret och arbetsförmedlingen, var deltagarna inte enbart kritiska:

Jag tycker ändå att arbetet periodvis har varit väldigt intressant och jag har fått möjlighet att arbeta med alla de idéer jag har haft, vilket jag ser som mycket positivt. Jag tycker bara att det är otroligt synd att det känns som om allt arbete rinner ut i sanden nu, för även om jag personligen har och kommer att få nytta av de erfarenheter jag har plockat på mig så vill jag faktiskt att arbetet skall tillvaratas också. (Sanna i skriftlig utvärdering)

Projektet gav deltagarna en ökad kunskap om hur den offentliga miljön är uppbyggd, samt om hur och var besluten om miljön fattas. Däremot ansåg inte projektets deltagare att projektet innebar möjligheter till faktiskt inflytande.

6-8. Stockholm – introduktion till brukaravtalen

Om du som boende vill ha en högre standard på skötseln än vad förvaltningen har ekonomiska möjligheter till, kan du genom ett brukaravtal sköta och underhålla kommunens mark. För mer information om brukaravtal, kontakta förvaltningens gatu- och parkenhet, telefon 508 14 000 eller via E-post (Stockholms kommun, Enskede-Årsta SDN, 2005)

Brukaravtal: Det finns möjlighet för intresserade att sluta avtal med staden om att sköta om en bit kommunal mark. Man kan få hjälp med växter och redskap. Sprid kännedom om detta. (Ur Femtio punkter för ett grönare Stockholm - handlingsplan för en grönare huvudstad, Naturskyddsföreningen 2001)

Fallstudierna

Ett brukaravtal var ett avtal som innebar att brukare fick lov att utföra arbete på kommunal parkmark (se exempel i Bilaga 6). År 2002 fanns det ungefär 200 brukaravtal i Stockholm. Antalet brukaravtal varierade från noll till 53 mellan stadsdelsförvaltningarna. Förutom brukaravtalen fanns avtal med företag om att de fick lov att utföra arbete på parkmark i företagets närområde samt avtal med bostadsrättsföreningar om att dessa mot ersättning tog över skötseln i närområdet. Fallstudierna behandlade tre skriftliga brukaravtal mellan kommunen och privatpersoner eller ideella organisationer. Studierna genomfördes under åren 2001 och 2002 och omfattade:

- * Intervjuer med stadsträdgårdsmästaren på Stadsbyggnadskontoret i Stockholm samt stadsträdgårdsmästarna för ytterstad respektive innerstad på Gatu- och fastighetskontoret.
- * Intervju på plats med den parkansvarige i den berörda stadsdelen.
- * Intervjuer och samtal med tre personer som var eller hade varit aktiva i olika brukaravtal.
- * Besök på platser med brukaravtal, tidningsartiklar om brukaravtal, kopior på brukaravtal från merparten av stadsdelarna samt tryckt och elektroniskt publicerat informationsmaterial om brukaravtal från Gatu- och fastighetskontoret och stadsdelsförvaltningarna.
- * Kopior på mötesprotokoll och tryckt material från stiftelsen Stockholmsparkens vänner.
- * Sociotopkarteringen - ett underlag till Grönkartan

Brukarna

Brukaravtal hade slutits med såväl enskilda privatpersoner som med löst organiserade grupper och föreningar.

Parkförvaltningen

Under större delen av 1900-talet fram till 1970 var Stockholms parkförvaltning en del av Gatukontoret. 1970 bröts parkverksamheten ut ur Gatu- och fastighetskontoret för att bilda en egen förvaltning under Park- och idrottsnämnden. 1979 fördes ansvaret för parkverksamheten till

Fritidsförvaltningen som därmed omfattade parkverksamhet, social fritidsverksamhet och idrottsverksamhet. Ansvaret för den övergripande parkplaneringen fördes 1993 till Stadsbyggnadskontoret. Samtidigt fördes ansvaret för investeringar och drift till Gatu- och fastighetskontoret. Verksamheten delades således mellan två förvaltningar. 1997 fördes ansvaret för driften från Gatu- och fastighetskontoret över till stadsdelsförvaltningarna. Därmed var parkverksamheten uppdelad på ett stort antal förvaltningar. Med en senare sammanslagning av ett antal stadsdelsförvaltningar krympte antalet till 20. Men ansvaret för driften fick stadsdelsförvaltningarna också ett huvudansvar för att sköta de dagliga kontakterna med parkernas brukare. Det är stadsdelsförvaltningarna som tecknar brukaravtal.

Stockholms parkverksamhet var 2002 uppdelad på 20-24 olika förvaltningar, beroende på hur parkverksamheten definierades. Stadsbyggnadskontoret ledde den strategiska planeringen av Stockholms grönstruktur i samarbete med Gatu- och fastighetskontoret och stadsdelsförvaltningarna. Gatu- och fastighetskontoret hade ansvar för investeringar och större upprustningar av parker. De 18 stadsdelsförvaltningarna hade ansvar för drift och underhåll av parkmark. Utöver dessa 20 förvaltningar som arbetade med de traditionella arbetsuppgifterna planering, byggande och förvaltning fanns ytterligare fyra förvaltningar som hade anknytning till parkverksamheten. Miljöförvaltning hade tillsynsansvar när det gällde naturvårdsfrågor i stadens naturområden. Förvaltningen arbetade också med biologisk mångfald i staden. Idrottsförvaltningen skötte sportfält och motionsslingor på parkmark samt vissa andra parkytor som användes för skolidrott. Stadsmuseet hade ansvar för kulturmiljöfrågor även när det gällde parkerna. Kulturförvaltningen skötte parkteatern och konstnärlig utsmyckning i parker, något som tidigare hade skötts av parkförvaltningen. Som en jämförelse kan konstateras att Malmökommun vid samma tid hade en förvaltning som hade ansvar för praktiskt taget all parkverksamhet. Detsamma gällde sedan 2000 även Göteborgs kommun

Anläggning, drift och underhåll utfördes sedan 1993 av den kommunala utföraren Stockholm Entreprenad och privata entreprenörer. Stockholm Entreprenad såldes 2000 till byggbolaget PEAB.

Stiftelsen Stockholmsparkens Vänner

Stiftelsen Stockholmsparkens Vänner stiftades 1991 när parkverksamheten sorterades under Fritidsförvaltningen. Stiftelsens ändamål var

att slå vakt om stadens parker och grönområden, stimulera till bildandet av vänföreningar samt utdela stimulansbidrag och stipendier till vänföreningar/personer vilka utför ett förtjänstfullt arbete inom ramen för Stiftelsens målsättning (ur Verksamhetsberättelse 1991-1992 för Stiftelsen Stockholmsparkens Vänner).

En bakgrund till bildandet av stiftelsen var att parkföreträdarna inom fritidsförvaltningen ansåg att parkverksamheten missgynnades till förmån för föreningslivet och idrottsverksamheten. Till skillnad från parkverksamheten hade idrottsverksamhet och föreningsliv en organisationsform som innebar fördelar då

olika verksamheter skulle konkurrera om krympande resurser. Med ett underifrånperspektiv, med politiker och andra inflytelserika personer i föreningsstyrelser, kunde idrottsverksamhet och föreningsliv framgångsrikt konkurrera om resurser med parkverksamheten. Ett motiv från parkföreträdarnas sida var därför att man med stiftelsens hjälp ville lyfta fram det folkliga engagemanget för parkverksamheten och därmed få mer resurser. Stiftelsen Stockholmsparkens Vänner ersattes 1995 av en kommitté med samma målsättning som stiftelsen. Kommittén verkade ytterligare några år, i huvudsak genom att dela ut stipendier till brukare som gjort framträdande insatser för parkverksamheten. Några exempel på belönade insatser hämtade från de årliga sammanställningarna:

Skötsel av skogsområde: Föreningen Farsta Strands Naturvårn sköter sedan några år tillbaka ett skogsområde vid Högerudsbacken. Området utgörs till stor del av ekskog med fin vårflora medan en del är förvildad trädgård. Föreningen har röjt sly och gallrat lövträd." Premie: 5000:- (Stiftelsen Stockholmsparkens vänner, 1993)

Gubbängen centrum med omnejd. Leif Nilsson har på egen hand utfört omfattande städinsatser i och intill Gubbängens centrum. Arbetet har, förutom städning, omfattat beskärning av buskar, slyrensning m.m. av större områden." Premie: 8000:- (Kommittén Stockholmsparkens vänner, 1994)

Skötsel av stort parkområde i Högdalen. Matti Persson har sedan 5 år tillbaka skött ett parkområde runt parkleken Önskeringen i Högdalen." "Efter pensioneringen för tre år sedan har han arbetat i parken nästan varje dag. Han klipper gräs, städar bort skräp, klipper rosor och buskar, rensar ogräs och tar bort klotter i gångtunneln mot Högdalens centrum. Premie: 8000:- (Stockholmsparkens vänner, 1995)

Stockholms parkprogram och sociotopkartan

Stockholms parkprogram var ett policydokument som antogs av Gatu- och fastighetsnämnden 2004. Programmet togs mot bakgrund av ett allt hårdare tryck på att exploatera Stockholms grönområden. Programmets huvudsyfte var att skapa samordning, samförstånd och samspel mellan förvaltningar och konsulter genom generella mål, program, råd och riktlinjer (Stockholms stad, 2004). Programmet speglade alltså den aktuella situationen med parkverksamheten uppdelad på många olika aktörer inom och utanför kommunen.

Ett av de dokument som låg till grund för parkprogrammet var Sociotopkartan. En sociotopkartering innebar bland annat att grönytor och friytor beskrevs och värderades utifrån de berörda brukarnas erfarenheter. Flera olika metoder användes för att göra detta, till exempel platsobservation, enkäter, intervjuer och öppna möten (Stockholms stad, 2003). Det som skilde sociotopkarteringen från liknande kommunala plandokument var ambitionen att ge brukares kunskap om de egna miljöerna en framträdande roll i planeringen.

Sociotopkartan var också ett underlagsdokument till Grönkartan, som var ett instrument för bevarande och utvecklande av värdefulla grönytor och friytor. Genom att arbetet med att utforma kartan byggde på brukares aktiva medverkan fick Grönkartan en ökad legitimitet. I en mening kunde arbete med grönkartan sägas vara en fortsättning på det arbete som inleddes med de första brukaravtalen och Stiftelsen Stockholmsparkens vänner, det vill säga att stärka

parkverksamheten genom att dra nytta av den legitimitet som brukares medverkan ger.

Brukaravtalens genomförande och typ av medverkan

Ett brukaravtal innebar att brukare deltog i skötsel, underhåll och visst anläggningsarbete på kommunal parkmark. Huvudsakligen handlade det om insatser utöver de som stadsdelens entreprenör annars skulle ha utfört. Typiska exempel på insatser var städning, ogräsrensning och plantering av blomsterlökar. Ofta innebar kontakterna med de parkansvariga att brukarna fick en bättre möjlighet att påverka beslut som rör parkverksamheten i närområdet.

Ett brukaravtal kunde komma till på olika sätt. Det hände att brukare kontaktade stadsdelsförvaltningarna för att teckna ett brukaravtal. Men det vanligaste tycktes vara att kontakten inleddes med att brukare kontaktade förvaltningen för att de var missnöjda med standarden på parkunderhållet. Om den parkansvarige trodde att det var en framkomlig väg erbjöds brukarna att teckna ett brukaravtal som innebar att de själva fick utföra arbete på parkmark .

Brukaravtalen var inte tvingande, det vill säga att brukare förband sig inte att utföra arbete. Avtalet gav möjlighet till att utföra arbete. Vad som fick göras reglerades i en skötselbeskrivning som bifogades avtalet. Ofta friskrev sig stadsdelsförvaltningarna från eventuella skador på tredje man som ett resultat av brukarnas arbete. Ett exempel på hur detta formulerades:

Förvaltningen svarar inte för eventuell skada till följd av arbetets utförande.
Förvaltningen svarar ej heller för skadeståndsanspråk från utomstående på grund av bristfällig skötsel. (§5, Avtal om brukarmedverkan gällande Timmermansparken.)

En annan strategi för att undvika säkerhetsrisker var att inte skriva brukaravtal som berörde lekutrustning. För att undvika alltför omfattande ingrepp var ofta träd över en viss diameter undantagna från brukaravtalen. Brukare fick alltså inte fälla eller beskära stora träd.

Det betalades inte ut ersättning för brukarnas insatser, men stadsdelsförvaltningarna bistod ofta med material och borttransport av avfall. Hur man arbetade med brukare skilde sig åt mellan de olika stadsdelarna. I några stadsdelar lades tonvikten på säkerhet och tydlighet i brukaravtalen. Andra förvaltningar betonade dialogen med brukarna. Det fanns alltså, lite tillspetsat, en spänning mellan å ena sidan en ambition att konstruera en vattentät relation och å andra sidan att skapa förutsättningar för en dialog. Skillnaderna i synsätt fanns mellan olika stadsdelsförvaltningar, men den kunde också finnas i ett och samma brukaravtal. Nedanstående citat hämtades från samma avtal som citatet ovan.

Åtagandet enligt avtalet gällande Timmermansparken innebär ... att tillsammans med Stadsdelsförvaltningen Vårda/ utveckla parken till gagn för boende runt parken. (Ur skötselplanerna för Avtal om brukarmedverkan gällande Timmermansparken.)

Det fanns en stor spännvidd i omfång mellan olika brukaravtal. Något avtal omfattade en enstaka plantering medan ett annat avtal omfattade ett helt

naturmarksområde. Det fanns också en spännvidd mellan olika ambitionsnivåer. De båda exemplen nedan kom från samma stadsdelsförvaltning.

SKÖTSELAVISNINGAR

NN sköter planteringen på det sätt han själv finner lämpligast
(Skötselbeskrivning i brukaravtalet för Planteringen "Landskap i Staden", se bilaga F)

SKÖTSELAVISNINGAR

Allmänt Innan några åtgärder får sättas igång ska stadsdelsförvaltningen och en ekolog kontaktas för utmärkning av vad som ska tas bort.

Tillsyn av farliga träd, markskador eller slitage. Rastplatsen tillsyn och städning vid behov.

Beskrivning av området Bergknalle med ädellövträd och tall, med inslag av rönn, hägg, hassel och enbuskar. Bland ädellövträden kan nämnas ek, lönn och lind. Området är idag på väg att slyta igen.

Målsättning Variationsrikt ädellövsparti med inslag av tall och utvecklat buskskikt. Ekarna i brynen ska stå fritt och i övrigt ska träden ha utrymme, så pass att ett slutet krontak precis bibehålls.

Åtgärder: Brynen - Røjning av sly i brynet ut mot vägen en gång per år. Ekarna och utvalda ädellövsträd friställs d v s sly tas bort i en radie av 2 meter från kronorna. Spara buskar. Beskär den kapade boken fackmässigt.

Skogen innanför brynen - Gallring av sly längre upp i skogsområdet vart tredje år. Gallra bland de unga ädellövträden. Gynna variationen av ädellövsträd genom att satsa på några av stammarna vad gäller ädellöv som ek, lönn, lind på bekostnad av triviallöv i första hand. Behåll dock lite grövre asp. Ta fram hassel och enbuskarna och låt rönn och hägg stå kvar i bergkanten i så stor utsträckning som möjligt. Ta bort granplantor som börjar växa upp. Spara däremot de halvstora tallarna och røj sly runt om den så att de får en chans att växa sig stora. Spara död ved och döda/halvdöda träd. De utgör en del av basen för den biologiska mångfalden i området.

Bergknallens topp - Försiktig slyrøjning runt enarna och några tallplantor. Av människan brutna grenar beskårs fackmässigt. I övrigt inga åtgärder.

(Skötselbeskrivning i brukaravtalet för naturmarksområdet Skarpan, se bilaga F)

6. Stockholm - Solrosparken

Solrosparken på Södermalm låg på en tomt som hade avsatts för ett parkeringshus. Parkeringshuset blev aldrig byggt. Istället byggdes ett daghem på en del av tomten, medan en annan del i stadsplanen lades ut som parkmark. Parken var ett par hundra kvadratmeter stor.

Figur 12. Solrosparken.

Karl flyttade med sin familj till en lägenhet i kvarteret intill parken i början av 1990-talet. Fastighetens gårdsmiljö erbjöd inte några möjligheter till odling. Men kanske var det möjligt att använda den lilla oansenliga parken som ingen riktigt verkade bry sig om? Karl började intressera sig för parken samtidigt som hans barn började på daghem och skola i området. Det viktigaste motivet då var att han ville ge barnen samma möjlighet till att möta natur och odling som han själv hade haft under sin uppväxt på en bondgård i Västergötland:

Det hade väldigt mycket att göra med mina barns uppväxt. Det var väldigt mycket det här att ge dem nånting av min historia.

Karl hade läst om möjligheten att skriva brukaravtal och kontaktade därför Gatu- och fastighetskontoret. Ansvarig tjänsteman gav ett entusiastiskt bifall till idén. Parken blev en resurs för att ge barnen en möjlighet att pröva på att odla. Inte bara de egna barnen, utan även barn och personal på daghemmet intill involverades. Parkförvaltningen hjälpte till med växter och annat material. Förskolebarnen hjälpte till efter förmåga, men det huvudsakliga arbetet stod Karl för.

Upptäckten att det faktiskt var möjligt att odla på parkmark inspirerade Karl till att involvera skolbarnen i äldste sonens klass att börja odla. En del av en park i närheten av skolan togs i anspråk med parkförvaltningens goda minne. Karl var skådespelare och perioder av arbetslöshet gjorde det möjligt att lägga mycket tid

på att arbeta med odlingen i de bägge parkerna. Arbetet med parken utvecklades snart till ett värde i sig. Det handlade inte bara om barnen. Det var "lusten att göra detta, att få arbeta praktiskt". Arbetet med parken fungerade som en slags terapi, ett sätt att må bra.

Minnena av uppväxten på landet blev efterhand allt mer påtagliga. Växter hämtades från föräldrahemmet för utplantering i parkens rabatter. Genom att Karl flyttade växter från barndomshemmet till parken blev arbetet med parken ett sätt att reflektera över mötet mellan innerstadsboendet och barndomsminnena. Parken utvecklades efterhand till en slags spegling av den egna livssituationen.

Sen gjorde jag så att jag tog gamla bondblommor hemma från gården och satte in här. På så sätt blev det en slags mental inflyttning i storstan här. Jag läste i Fogelström hur dom här invandrarna från övriga Sverige kom till Stockholm och sökte arbete och hamnade här på Söder. Så hade dom med sig något litet minne från sin barndom - mormorsrosor eller nåt annat, pion eller vad det nu kunde vara som var väldigt härdiga och stryktåliga - och satte på bakgårdarna på Söder. Så gjorde jag med dom här rabatterna, att jag tog det mesta hemifrån och flyttade hit.

Parken utvecklades liksom Karls intresse för trädgårdskultur. En period praktiserade Karl på Rosendahl, något som gav inspiration i arbetet med parken. Men en dag tog inspirationen bara slut. Det var för svårt att förverkliga alla idéer i en allmän park. Det blev ett olyckligt möte mellan det privata uttrycket och den offentliga användningen av parken. Omsorg om det växande möttes av slitage och förstörelse. Karl tyckte att många besökare använde platsen vårdslöst, till exempel genom att låta hundar springa i planteringarna eller genom att flytta runt bänkar.

Men sen efter det så kände jag att stadens villkor sätter ju också sin prägel och det fodras vissa kunskaper som jag inte hade hemifrån om stadsmiljön och stadsodling, det är något speciellt. [D]et är hårdare villkor. Det krävs andra tankar. Här kan ju alla gå in och göra vad dom vill, i stort sett.

Engagemanget i parken fick omprövas. Fanns det något som motiverade ett fortsatt arbete med att sköta parken? Kontakter med Konstfack gav Karl inspiration till att börja använda parken som en plats för offentlig konst. Brukaravtalet fick i det läget en ny inriktning. Karl fortsatte med att sköta parken, men knöt samtidigt kontakter med både Konstfack och stadsdelsförvaltningen, som vid det här laget hade tagit över ansvaret för parkens skötsel från Gatu- och fastighetskontoret. Under ett par år valde Karl ut skulpturer bland avgångsstudenternas examensarbeten. Stadsdelsförvaltningen finansierade transporter och parken fungerade under några sommarmånader som en tillfällig utställningslokal.

Jag kände att jag hade nått ett tak. [...] Rabatterna fungerade. Rosenrabatten fungerade. Och backen ner hade fullt med krasse som jag hade då luckrat upp hela backen i jord och planterat mängder av krasse på våren, förgrott och alltihopa, dukar.. Det var bara prunkande, hela backen. [...] I mina ögon så kunde jag inte komma mycket längre med det som jag hade möjlighet att göra. [...] [Arbetet med utställningarna] förlöste motiveringen att ha kvar trädgården. Hittade jag liksom inte ett högre trappsteg på det hela så kändes det lite meningslöst. Det var den tanken och den möjligheten som jag då fick.

Efter sex år med brukaravtal valde Karl att säga upp avtalet. Bakom beslutet låg insikten om vilka begränsningar som fanns. Karl menar också att samarbetet

fungerade sämre efter omorganisationen då stadsdelsförvaltningen tog över driftsansvaret från Gatu- och fastighetskontoret. Karl kände ett slags mättnadskänsla. Parkens möjligheter var utforskade och kanske var det dags att göra något annat. Arbetet med parken lämnade efter sig minnen av möten med människor och en djupare kontakt med platsen.

[A]rbetet med parken gav också många fantastiska möten med människor som lever här idag, kunskapen om platsens historia från 1600-tal till nutid. Alla dom berättelserna ser jag som en gåva som jag aldrig delgetts om jag inte arbetat med parken.

7. Stockholm – trädgården Kattfot och blå viol

Föreningen Kattfot och blå viol och trädgården var en löst organiserad grupp som saknade styrelse och som arbetade informellt. Den bestod av personer som ville arbeta i trädgården med samma namn. Trädgården var för den utomstående förvillande lik en privatträdgård där den låg bakom rödmålade plank och med portar för ingången. Det fanns också detaljer som förde tankarna till privatträdgården: små odlingslådor och enkla trädgårdsmöbler. Storleken gav också associationer till en privatträdgård. Den var emellertid i stadsplanen betecknad som parkmark och därmed öppen för alla.

Trädgården tillhörde tidigare en fastighet som ägdes av staden. Den styckades av som parkmark under arbetet med att planera Monteliusstigen, ett gångstråk utmed norra Södermalm. Men inga anläggningsarbeten genomfördes trädgården i avvaktan på att stigen skulle byggas. Trädgården fick växa fritt.

Trädgården omgärdades av ett plank och var till en början inte tillgänglig för allmänheten. Från gatan gick det inte att se vad som fanns bakom planket, men de som bodde i lägenheterna kunde se att här fanns en liten oas som bara växte igen. Ville man in fick man hoppa över planket.

Karin, som var läkare, bodde med familjen i en fastighet intill trädgården. Den lilla trädgården som hamnat på parkmark väckte många frågor. Marken sköttes inte av kommunen. Kanske kunde den fungera som en ersättning för den bristfälliga gårdsmiljön? Kanske kunde den erbjuda något annat?

[M]an ömmade för den här lilla täppan som har sin historia och som säkert har blomstrat och som nu var helt bortglömd. Och samtidigt som barnen tyckte att det här var ju ett fantastiskt litet ställe att hålla till.

Engagemanget i trädgården tog fart i samband med att Karin var hemma med det första barnet. Utemiljön i fastigheten där de bodde lämnade mycket att önska. Gården låg i norr och var därför sällan solbelyst. Karin tog kontakt med Fritidsförvaltningen och skrev ett brukaravtal 1991. Fritidsförvaltningen öppnade upp planket och bidrog med växter och annat material. Förvaltningen försökte också stimulera arbetet genom att bjuda in till föreläsningar för personer som var aktiva i olika brukaravtal.

Karin började på egen hand arbeta med trädgården. Ganska snart dök det upp grannar och frågade om de också fick vara med och snart var man en liten grupp som arbetade. Under åren varierade antalet aktiva i föreningen mellan 3 och 10 personer.

Barnen i området var ofta i trädgården, men det hade också blivit en plats för de vuxna att arbeta i, hålla fest i eller bara vara i. Trädgården skapade en balans mellan stadsliv och naturkontakt, menade Karin. Arbetet med trädgården var en form av avkoppling. Brukaravtalet och den möjlighet till arbete som det gav innebar att utbytet av platsen blev mycket större än om det hade varit en vanlig park.

[Det som skiljer trädgården från vanliga parker i närheten är] att man kan jobba själv och jag tror att många upplever det som rätt meditativt. Har man ett stressigt jobb [så är det avstressande att] komma ut i trädgården, få sköta om växter och blommor och plantera.

Föreningen Kattfot och blå viol arbetade efter tanken om att försöka bevara trädgårdens karaktär av enkel arbetarträdgård. Den skulle inte vara alltför överdådig eller strikt skött. Trädgården var, menar Karin, en länk till dem som tidigare bodde i området.

[D]en ska få va lite vildvuxen - att ha lite det här ursprungsutseendet som du ser här på bilderna här från sekelskiftet. Och den ska absolut inte vara tuktad på något sätt. Jag menar, det är ju inte nån barockträdgård, utan det här är en sekelskiftsträdgård.

Figur 13. Vy i trädgården Kattfot och blå viol.

Arbetet med trädgården innebar inte bara en känslomässig kontakt med tidigare generationer i området. Det gav också tillfällen att möta människor som har bott i området tidigare:

Det är människor som har bott här tidigare som kommer och berättar. 'Åh, här lekte jag som barn', kan dom säga, och 'här fanns det stockrosor och där fanns det såna rosor'. Vi får mycket information från många som har bott här tidigare.

Trädgården fungerade som en informell mötesplats i kvarteret. Inte ens det faktum att trädgården inlemmades i ett gångstråk gjorde att platsens karaktär gick förlorad. Karin menade att det var något i trädgårdens karaktär som fick människor att visa hänsyn när de använde den. Man behövde sällan plocka upp skräp efter besökare. Dessutom fungerade den som en slags ersättning för en egen trädgård för de personer som arbetar i trädgården. Men det var inte bara en trädgård, det var ett sätt att förhålla sig till områdets historia.

8. Stockholm - Eriksdalslunden

I Eriksdalslunden hade en koloniträdgårdsförening ett av de mest omfattande brukaravtalen i Stockholm. Brukaravtalet mellan koloniträdgårdsförening och Fritidsförvaltningen skrevs 1990, vilket innebar att föreningen skötte större delen av den park- och naturmark som låg i anslutning till koloniområdet. Marken var i detaljplanen betecknad som parkmark.

Eriksdalslundens koloniförening, som startades 1906, var en av landets äldsta koloniföreningar. Föreningen hade 135 lotter. Omsättningen av medlemmar var låg. Mellan 2 och 8 lotter bytte ägare varje år. Nya medlemmar valdes från en intresselista. Den låga omsättningen innebar att den genomsnittliga åldern i föreningen var hög - 64 år. Föreningen försökte prioritera yngre när nya medlemmar skulle väljas in. Det var angeläget att föryngra föreningen för att klara av de gemensamma åtagandena. Föreningen hade ansvar för att underhålla gemensamma ytor och anläggningar inom det område som arrenderades från kommunen. Föreningens medlemmar var skyldiga att hjälpa till, men arbetsuppgifterna fördelades efter vars och ens prestationsförmåga.

Nya medlemmar betalade vid överlåtelsen av en lott bara för det uppskattade byggnadsvärdet på kolonistugan. Byggnadsvärdet varierade mellan några tusenlappar för en äldre stuga till 80 000 för en nybyggd, men priset låg långt från vad lotterna skulle ha kostat på öppna marknaden. Nya medlemmar måste godkänna föreningens regler innan de valdes in.

Bakgrunden till att ett brukaravtal upprättades var att föreningen hade uppmärksammat att den minskande skötseln riskerade att leda in i en negativ spiral där förfall, vandalism och nedskräpning ökade. För att vända utvecklingen bestämde man sig för att själva börja sköta närområdet till kolonierna.

Idén var att vi då skulle hjälpa till att sköta närområdet därför stan hade inte tid att gå omkring och röja sly och sånt där. Inte kostnaden heller. Det var bakgrunden till det hela. Det var väldigt förfallet..., området. Och i och med att området förfaller blir det mycket mera skräpigt. Folk tycker att, eftersom att det är skräpigt, kan dom då utnyttja det här området till att lägga sina så kallade köckenmöddingar på, alltså avskräde från lotterna och så vidare. Och det ville vi också bli av med. Och det resulterade i att vi slöt ett brukaravtal.

Området omfattade ett par hektar naturmark och naturpark. Två till tre gånger om året anordnade föreningens naturgrupp arbetsdagar. Det var frivilligt att delta i arbetet. Arbetsdagarna föregicks av ett tämligen omfattande planeringsarbete som till största delen sköttes av Erik, som var den som ansvarade för brukaravtalet inom föreningen. Som ordförande för koloniföreningen var han med om att skriva avtalet och även efter det att han hade lämnat ordförandeskapet hade han kvar ansvaret. Arbetet med avtalet tog så mycket tid så det var svårt för dem som var yrkesverksamma att hinna med. Erik uppskattade att han lade ner ett par hundra timmar om året på avtalet, något som var möjligt eftersom han var pensionär. Erik hade varit kolonist i knappt två decennier, vilket inte var så lång tid i jämförelse med majoriteten i koloniföreningen. Förutom ett intresse för odling, hade han ett

stort naturintresse. Naturintresset hade funnits med sedan barnsben. Efter att Erik gick i pension från ett yrkesliv som affärsman, fick naturintresset blomma ut.

Inför varje arbetsdag krävdes ett ganska omfattande arbete med att märka vad som ska sparas och vad som skulle tas bort. Varannan eller var tredje månad gick Erik och stadsdelens parkansvarige igenom området för att diskutera vad som behövde göras. En del av detta gjorde sedan kommunens entreprenör. Resten gjorde föreningen. Om det uppstod ett behov av mindre insatser från entreprenören, till exempel att transportera bort parkavfall, tog Erik kontakt direkt med entreprenörens kontaktperson.

Såväl den parkansvarige som Erik lade ner relativt mycket tid på att tillsammans diskutera vad som skulle göras. Resultatet blev att man hade en samstämmig uppfattning om hur området ska utvecklas. Men det hade också funnits problem. När brukaravtalet inleddes fanns det ingen tradition inom föreningen av att arbeta med naturvård. Det var inte heller självklart för alla att föreningen skulle ta ett ansvar för området utanför föreningens mark. Flera av de äldre kolonisterna var vana vid den högre standard som fanns tidigare och ansåg att det var parkförvaltningens uppgift att sköta parken. Några av medlemmarna uppfattade brukaravtalet som en möjlighet att främja sina egna intressen, vilket innebar att man fällde träd som skymde utsikten mot vattnet.

Redan 1994 fick föreningen en skötselplan att arbeta efter, något som minskade konflikterna genom att det blev tydligt vad som var tillåtet att göra och vilket målet med arbetet var. Skötselplanen upprättades av Stockholm Entreprenad 1994 på uppdrag av Gatu- och fastighetskontoret. I samband med att skötselplanen upprättades ordnade Gatu- och fastighetskontoret en utbildning för kolonisterna så att de skulle klara av att sköta området.

Genom att bilda en naturvårdsgrupp inom föreningen markerade styrelsen att arbetet är en angelägenhet för dem som hade ett naturintresse och att det inte var hade ett intresse av att främja biologisk mångfald i området. Naturvårdsarbetet innebar att gruppen röjde sly inom vissa delar av området. Vissa delar skulle enligt skötselplanen öppnas upp. Andra skulle få vara täta. Gruppen städade området och skötte ängsslåttern. Koloniträdgårdsföreningen engagerade sig också i stadsplanering genom att engagera en student för att göra en miljökonsekvensbeskrivning av en planerad bebyggelse i närområdet. Initiativet till var en logisk fortsättning på det engagemang för närområdet som inleddes med att föreningen tecknade brukaravtalet.

6. Analys och jämförelse

Fallstudierna hade en i huvudsak abduktiv karaktär, det vill säga att de syftade till att rekonstruera en berättelse om fallen (Johansson, 2002, se sidan 20). Jag utgick från det faktum att brukare medverkade och försökte förklara detta genom att sätta in det i ett begripligt sammanhang, en berättelse/fallredogörelse.

I samtliga fallstudier och i enkäterna fanns tre typer av aktörer och en plats. Det var parkförvaltningarna, de medverkande brukarna, de icke-medverkande brukarna och det var parken. I enkäterna var det bara representanterna för parkförvaltningarna som kom till tals, men dessa uttryckte åsikter om såväl de medverkande brukarna som de icke-medverkande och om platserna. I två av fallstudierna intervjuades brukare bara i begränsad utsträckning. För alla fallstudier gällde att de icke-medverkande brukarna inte intervjuades. Deras roll i sammanhanget beskrevs alltså utifrån hur de medverkande brukarna och representanterna för parkförvaltningarna refererade till dem.

Analysmodell

I detta kapitel läggs berättelserna i förkortad form sida vid sida för en jämförelse mellan fallen och med enkäterna. Analysmodellen har inspirerats av Barbara Czarniawskas bok *Narratives in Social Science Research* (Czarniawska, 2004). En berättelse, skriver Czarniawska, innehåller tre element: en krönika (chronicle), en beskrivning (mimesis) och en intrig (plot). Krönikan är en uppräknings av händelser. En kort krönika kan se ut så här:

- En person bodde vid en park. Personen började sköta parken.

Intrigen förklarar sammanhanget mellan händelserna. En intrig i dess mest basala form innehåller en redogörelse för, och en förklaring till, en förflyttning mellan två jämviktslägen. Krönikan ovan kan omvandlas till en berättelse genom att händelserna tillförs en intrig som förklarar sammanhanget:

- En person bodde vid en park och började sköta parken för att slippa se den förfalla.

Beskrivningen handlar om hur händelserna och det sammanhang de utspelas i återges. Sammanhangets viktigaste komponenter är tid och plats. Beskrivningen kan vara ovidkommande för intrigen, det vill säga att den saknar förklaringsvärde, till exempel: "En ljushårig person...". Beskrivningen kan motsäga intrigen, till exempel: "...som aldrig tidigare intresserat sig för trädgårdsskötsel...". Men i bästa fall stöder beskrivningen intrigen, till exempel "...bodde vid en vanskött park och började sköta parken för att slippa se den förfalla".

Fallstudierna kan i korthet återges med följande berättelse: Det fanns en plats som förvaltades utan inslag av brukarmedverkan. Någon tog initiativ till brukarmedverkan varpå platsen förvaltades med ett inslag av brukares medverkan. Berättelsen återger två tillstånd samt en förklaring till hur det första tillståndet

förändrades till det andra. Berättelsen ger också anledning att ställa en rad frågor: Vem tog initiativet? Hur kan initiativet förklaras utifrån tid och plats, det vill säga varför var just den här platsen intressant och varför just nu? Hur reagerade den andra parten? Varför?

Flera av fallen rymmer en utveckling från det första skedet med brukarmedverkan. I denna utveckling är samspelet mellan brukare och förvaltning en viktig del. Initiativet att brukare skulle vara med är den omedelbara förklaringen till att brukare var (är) med. Vem som tog initiativet och hur initiativet togs är alltså grundläggande i analysen och för jämförelsen mellan fallen. I följande avsnitt återges fallen enligt nedanstående mönster:

1. Initiativ relaterat till beskrivning av tid och plats
2. Respons relaterat till beskrivning av tid (och plats)
3. Fortsatt process

Tid och plats handlar dels om vad i situationen och platsens egenskaper som har ett förklaringsvärde för intrigen, dels om vad som till synes motsäger intrigen. Analysmodellen fångar främst upp aspekter på frågorna ett och tre, det vill säga

- Under vilka förutsättningar medverkar brukare i kommunal parkverksamhet?
- Påverkas förutsättningarna för parkverksamheten av brukarmedverkan?

Fallen som korta berättelser

1. Malmö - Slottsträdgården

En kvinna tog initiativ till att skapa en plats som skulle förvaltas med ett stort inslag av brukarmedverkan. Hon kontaktade parkförvaltningen och framförde idén om en öppen trädgård i centrala Malmö, en mötesplats för alla. Hon hade blivit inspirerad av organisationen Green guerillas, en organisation som arbetar med att stimulera och stödja arbetet med brukarförvaltnade parker och koloniområden i New York. Hon ville skapa en liknande mötesplats i Malmö. Den föreslagna platsen var också en inspirationskälla. Det var en outnyttjad centralt belägen plats i vackra omgivning. Parkförvaltningen hade tidigare haft en plantskola på platsen.

Parkförvaltningen var tveksamma till idén, men inte helt avvisande. Förvaltningen hade inga tidigare erfarenheter av den här typen av samarbete med brukare. Man hade något år tidigare planerat att anlägga en finpark på platsen och anordnat en tävling om hur denna skulle utformas. Platsens centrala läge innebar att man från parkförvaltningens sida ansåg att här borde ligga en plats med en representativ karaktär. Men planerna hade inte förverkligats eftersom man saknade resurser. Tillsammans med kvinnan anordnade man ett idémöte med olika intressenter inbjudna.

Idémötet resulterade i att en vänförening bildades. Föreningen påbörjade med parkförvaltningens godkännande arbetet med att planera och anlägga en trädgård. Parkförvaltningen ville emellertid inte avhända sig möjligheten att kontrollera

platsens utformning. Det var därför inte förrän man hade hittat en modell för samarbetet som garanterade parkförvaltningen möjlighet till insyn och kontroll över utvecklingen som utvecklingen av trädgården satte fart på allvar.

I det inledande skedet av vänföreningens arbete med trädgården var det många entusiaster som arbetade med anläggningen. Man sökte och fick resurser från sponsorer och en ideell stiftelse. Betydelsen och omfattningen av det ideella arbetet minskade snabbt när vänföreningen och parkförvaltningen hade etablerat den nya samarbetsmodellen. Det ideella arbetet ersattes av arbetsmarknadsinsatser och av den kommunala utförarenheten som gjorde större anläggningsarbeten finansierade av kommunen. Övergången från den första fasen innebar att vänföreningens roll förändrades mot att få en stödjande funktion. En konsekvens av förändringen var att initiativtagaren hoppade av arbetet.

2. Lomma - Slättängsparken

En man som bodde och arbetade i bostadsområdet intill den blivande parken tog initiativet till att brukare skulle delta i skötseln av platsen. Marken hade tidigare använts som lertäkt och börjat växa igen. Mannen reagerade mot detta och började på egen hand sköta delar av marken utan att fråga parkförvaltningen. Fler män i bostadsområdet anslöt sig till mannen för att hjälpa till i arbetet. De som anslöt hade sett resultatet av initiativtagarens arbete. De tyckte också att det verkade roligt att arbeta tillsammans. Männerna bildade en förening och med den som grund kontaktade man parkförvaltningen för att söka ekonomiskt stöd för sitt arbete.

Parkförvaltningen förhöll sig avvaktande. Man hade inte någon tidigare erfarenhet av den här typen av samarbete med brukare. Förvaltningen hade planer på att anlägga en park på platsen i framtiden. Dock saknades pengar för detta. Man ville inte heller dra på sig ökade kostnader för parkskötsel.

Gradvis växte en ömsesidig förståelse fram mellan brukarna i föreningen och parkförvaltningen. Man hittade en form för samarbete som innebar att parkförvaltningen bistod brukarna med material och med att utföra tyngre arbeten.

Tack vare föreningens arbete med att röja upp och sköta blev platsen tillgänglig för allmänheten. Eftersom initiativtagaren och merparten av föreningens medlemmar var pensionärer hade man tid att arbeta med parken. Arbetet visade sig innehålla fler dimensioner än bara det gemensamma arbetet, till möjligheten att uppleva naturen. Bostadsrättsföreningen där männen bodde bidrog med resurser för driften. Föreningen lyckades också få lokala näringsidkare att sponsra verksamheten.

3. Lund - St. Hans park

Parkförvaltningen startade ett projekt för att rusta upp en park. Projektet hade initierats av kommundelsförvaltningen i den kommundel där parken låg i samarbete med den lokala miljögruppen under arbetet med lokal agenda 21.

Upprustningen av parken var ett av de förslag som väcktes av de boende i stadsdelen.

Tack vare att projektet var ett av de projekt som fick del av de statliga investeringsmedlen i kommunen kunde projektiden genomföras. Kommunalförvaltningen hade vid det tillfället ansvar för skötsel och underhåll av de lokala parkerna, men valde att låta den centrala parkförvaltningen hantera upprustningen eftersom parkförvaltningen senare skulle ta över ansvaret för stadsdelens parker.

Parkförvaltningen hade vid projektets start ett skissat förslag till upprustning av parken, formulerat av den lokala miljögruppen. I den ansökan som låg till grund för beviljandet av de statliga investeringsmedlen angavs att målet med projektet var att stärka den biologiska mångfalden.

Förvaltningen kallade till ett öppet möte i kommundelen för att diskutera förslaget med brukare. Man hade också kontakter med olika intressegrupper. Därefter bearbetade man förslaget och kallade till ett nytt öppet möte. Efter detta möte bearbetades förslaget till sin slutliga version.

4. Lund - Folkparken

Parkförvaltningen startade ett projekt för att rusta upp fem stadsdelsparker. Man hade tidigare identifierat behovet av att rusta upp stadsdelsparkerna och av att öka brukarinflytandet. Men det var först när man fick tillgång till statliga investeringsmedel som man hade möjlighet att genomföra projektet. De parker som skulle rustas upp valdes ut i samråd med kommunalförvaltningarna. En av de parker som valdes var Folkparken.

Inriktningen på de upprustningar som skulle genomföras var grovt skisserade i program och utredningar som förvaltningen hade låtit genomföra tidigare. I den ansökan som låg till grund för beviljandet av de statliga investeringsmedlen angavs att projektet skulle leda till en ökning av den biologiska mångfalden samt till recirkulering av näringsämnen.

Förvaltningen kallade till ett öppet möte i kommundelen för att diskutera förslaget med brukare. Man hade också kontakter med olika intressegrupper, bland annat Föreningen Folkparkens vänner. Därefter bearbetade man förslaget och kallade till ett nytt öppet möte. Efter detta möte bearbetades förslaget till sin slutliga version. Arbetet med att utforma förslaget utfördes av en extern konsult som deltog i de öppna mötena tillsammans med parkförvaltningens projektansvarige. Den projektansvarige höll i kontakterna med olika intressegrupper.

5. Helsingborg - Ungdomens plats

Parkförvaltningen kontaktade arbetsförmedlingen för att man tillsammans skulle starta ett projekt där ungdomar skulle vara delaktiga i planeringen av en park. Parken, som låg centralt, var provisoriskt utformad och stod inför en ombyggnad.

Anledningen till att parkförvaltningen ville att ungdomar skulle delta i planeringen var att det var en park som användes mycket av ungdomar. Arbetsförmedlingens roll var att finansiera ungdomarnas medverkan och att rekrytera ungdomar till projektet bland de arbetslösa som var inskrivna på förmedlingen. Arbetsförmedlingen hade ett stort behov av att hitta lämpliga projekt för att erbjuda ungdomar sysselsättning och/eller utbildning. Det var alltså ett samarbete som båda parter hade något att vinna på.

Arbetsförmedlingen rekryterade ungdomar till projektet genom de handläggare som mötte ungdomar. Projektet startade med tre deltagare. Ytterligare några anslöt senare. Deltagarna i projektet arbetade dagligen under fyra månader med att samla kunskap om ungdomars intressen och önskemål. Kunskapen omsattes i ett förslag till utformning av parken. Förslaget presenterades för parkförvaltningen vid projektets avslut.

6. Stockholm - Solrosparken

En man kontaktade parkförvaltningen och bad om att få tillåtelse att sköta en liten park. Mannen hade hört talas om möjligheten att skriva brukaravtal. Parken låg i närheten av mannens bostad och i direkt anslutning till det yngsta barnets dagis. Den verkade i mannens ögon skötas med mycket små medel. Det var alltså en plats som kunde utnyttjas mycket bättre, tyckte mannen.

Parkförvaltningen ställde sig positiv till förslaget. Man hade tidigare arbetat med brukaravtal och hade för avsikt att utveckla detta. Dessutom hade man inte tillräckligt med resurser för att sköta parken. Ett avtal upprättades mellan mannen och parkförvaltningen.

Mannen började sköta parken. Tillsammans med barnen på dagiset anlade han odlingar i parken. Parken blev mer intensivt skött och mer använd. Mannen hade regelbundna kontakter med parkförvaltningen för att diskutera hur parken skulle utvecklas. Förvaltningen bistod mannen med material.

Platsens betydelse förändrades gradvis för mannen. Från början innebar den en möjlighet att odla tillsammans med barnen. Därefter väcktes mannens intresse för trädgården som ett sätt att uttrycka sig. Men mannen upptäckte att platsen inte hade en tillräckligt privat karaktär för att detta skulle fungera tillfredsställande. Slutligen upptäckte mannen att den kunde användas för att ställa ut konst i. Mannen arrangerade under ett par år tillfälliga utställningar av offentlig konst i parken. Sedan tröttnade han och sa upp sitt brukaravtal.

7. Stockholm - Kattfot och blå viol

En kvinna bodde vid en park, som tidigare fungerat som privat trädgård. Parken verkade i kvinnans ögon vara bortglömd och outnyttjad. Hon hade hört talas om möjligheten att skriva brukaravtal och kontaktade parkförvaltningen och bad om att få tillåtelse att sköta parken. Eftersom kvinnan bodde med små barn i en bostad

där det saknades en tillfredsställande utemiljö låg det nära till hands att se parken som en möjlig ersättning för en egen uteplats.

Parkförvaltningen ställde sig positiv till kvinnans förslag. Man hade tidigare arbetat med brukaravtal och hade för avsikt att utveckla detta. Dessutom hade man inte tillräckligt med resurser för att sköta parkmarken. Ett avtal upprättades mellan kvinnan, andra boende i området och parkförvaltningen.

Kvinnan och andra intresserade i området bildade en informell och löst organiserad grupp. Man hade regelbundna kontakter med parkförvaltningen. Förvaltningen ordnade en utbildning för gruppen och för andra som har brukaravtal i stadsdelen för att ge brukarna bättre förutsättningar för att medverka i brukaravtalen. Förvaltningen bistod också gruppen med material till trädgården.

Trädgården var tillgänglig för allmänheten och den ingick i ett parkstråk. Den förvaltades med ett stort inslag av det privata eller personliga, som till exempel små krukor med blommor, trädgårdskompost och trädgårdsmöbler. Enligt initiativtagaren uppfattade besökare trädgården som en blandning mellan privat och offentligt, vilket innebar att de var varsamma när de besökte platsen. Det var sällan brukargruppen måste städa efter andra besökare, menade kvinnan. Arbetet med platsen ledde till att kvinnan lärde känna människor i grannskapet bättre och att hon genom kontakter med besökare fick bättre förståelse för platsens historia.

8. Stockholm - Eriksdalslunden

En man kontaktade parkförvaltningen för att diskutera vad man kunde göra för att höja standarden på den naturpark som omgav koloniområdet där mannen hade sin kolonistuga. Mannen var ordförande i koloniträdgårdsföreningen. Flera års neddragen skötsel hade lett till att området börjat växa igen och att nedskräpningen hade accelererat. Parkmarken hade höga naturvärden, något som mannen tyckte var viktigt att bevara och utveckla.

Från parkförvaltningens sida hade man inte resurser för att öka skötselintensiteten. Därför föreslog man att koloniträdgårdsföreningen skulle vara med om att sköta området. Eftersom föreningen redan tidigare brukade ordna gemensamma arbetsdagar för att sköta sitt eget område verkade det genomförbart att även ta sig an marken runtomkring. Det var dock inte självklart för alla föreningens medlemmar att man skulle ta på sig en arbetsuppgift som parkförvaltningen tidigare hade utfört. För mannen som hade ett stort naturintresse innebar uppgiften en möjlighet till praktiskt naturvård. Som nybliven pensionär hade han gott om tid att ägna sig åt brukaravtalet.

Efter det att avtalet slöts fortsatte föreningen och förvaltningen att utvecklat formerna för samarbetet. Ganska snart insåg man att det behövdes en plan för arbetet. Under de första åren hände det att enskilda medlemmar fällde träd för att få mer sol på sin egen kolonilott. Parkförvaltningen lät därför en konsult göra en skötsel- och utvecklingsplan för området. När planen var färdig genomförde förvaltningen en kurs för föreningens medlemmar för att förmedla planens

intentioner. Parkförvaltningen och föreningens kontaktman hade regelbundna kontakter och inför varje större arbetsinsats gjorde man tillsammans en genomgång av området och av de arbetsuppgifter som skulle göras. Inom föreningen utvecklade man arbetsformerna så att bara frivilliga utförde naturvårdsinsatserna.

Jämförelser

Plats

Av de åtta platserna var sex belägna i eller intill bostadsområden och två (1, 5) i mera centrala lägen. Enligt respondenterna i enkät två gällde brukaravtalen framförallt platser belägna nära eller i omedelbar anslutning till bostadsfastigheter. Oavsett bostadsnära eller centralt läge hade läget ett förklaringsvärde. Läget i eller intill ett bostadsområde samt ett koloniområde (8) innebar att brukarna hade nära till platsen. Platsen var en del av brukarnas närmiljö i vardagen, vilket var en av förklaringarna till att de engagerade sig. När det gällde de två centralt belägna platserna fanns det tydliga begränsningar vad gällde hur man från parkförvaltningens sida kunde tänka sig brukares medverkan.

Fyra av platserna uppfattades av brukarna som relativt utnyttjade (1, 2, 7) eller underutnyttjade (6) vid det skede då brukarmedverkan initierades. De övriga fyra platserna var däremot utnyttjade eller välutnyttjade. Att platserna uppfattades som utnyttjade eller underutnyttjade var en förklaring till att brukare tog initiativet till att medverka. Däremot tycktes inte det motsatta gälla, att parker som uppfattades som utnyttjade innebar ett hinder för brukarmedverkan.

Två av platserna (2, 8) beskrevs av brukarna som nergångna, igenväxande eller i förfall när brukarmedverkan inleddes. Ytterligare två beskrevs som "lämnade" eller "allt för lite skötta" (6, 7). Detta var en förklaring till att brukare ville medverka. I enkät två var det hälften av parkföreträdarna som ansåg att brukaravtalen var ett sätt att kompensera för standardsänkningar. Däremot tycktes inte det motsatta gälla, att parker som uppfattades som skötta innebar ett hinder för brukarmedverkan.

Fyra av platserna (6, 3, 4, 5) hade karaktären av anlagda parker. Av de övriga var två (1, 2) mark som tidigare använts för olika sorters verksamheter. En plats (7) var en tidigare trädgård som hört till ett bostadshus. En plats (8) var naturmark. Inte i något av fallen tycktes platsens karaktär bidra till att förklara varför brukarmedverkan initierades. I enkät ett var det brukarmedverkan på aktivitetsytor som var den mest spridda formen för medverkan i skötsel och anläggningsarbeten. Här hade platsens funktion ett förklaringsvärde.

Tabell 10. Beskrivning av platserna.

Fall	Läge	Nyttjande	Status	Ursprung
1 Slottsträdgården, Malmö	Centralt läge	Outnyttjad		Plantskola
2 Slättängsparken, Lomma	I eller intill bostadsområde	Outnyttjad	Förfall	Lertäkt
3 St. Hans park, Lund	I eller intill bostadsområde			Anlagd park
4 Folkparken, Lund	I eller intill bostadsområde			Anlagd park
5 Ungd. plats, Helsingborg	Centralt läge			Anlagd park
6 Solrosparken, Stockholm	I eller intill bostadsområde	Underutnyttj.		Anlagd park
7 Kattfot., Stockholm	I eller intill bostadsområde	Outnyttjad		Trädgård
8 Eriksdalsl., Stockholm	I eller intill koloniområde		Förfall	Naturmark

En slutsats av fallstudierna är att en plats nära ett bostadsområde som uppfattas som outnyttjad och dåligt skött troligen är den typ av plats där sannolikheten är störst att finna brukare som är intresserade av att medverka i den kommunala parkverksamheten. Omvänt är det troligt att parkförvaltningarna är mest restriktiva med att låta brukare medverka när det gäller centrala anlagda parker.

Tid

I fyra av fallen nämnde brukarna att det stadium i livet där de befann sig hade betydelse för deras medverkan. I två av fallen (2, 8) var de mest aktiva pensionärer, vilket innebar att de hade gott om tid för att engagera sig. I två av fallen (6, 7) nämnde brukarna att det var de egna barnens behov som var en viktig förklaring till varför de engagerade sig. Att det i enkät ett var aktivitetsytor som var den vanligaste typen av yta för medverkan innebar att det troligtvis främst var vuxna familjer med barn som medverkade för att sköta lekplatser, bollplaner och isbanor.

I tre av de fem fall som initierades av brukare (1, 6, 7) nämnde brukarna att inspiration från andra liknande exempel på medverkan eller kännedom om möjligheten att medverka haft betydelse för deras initiativ. I det femte fallet (2) sade initiativtagaren att det för honom var självklart att ta tag i problem. I detta fall var alltså inte bristen på inspiration eller kunskap om möjligheter att medverka något hinder.

I samtliga av de tre fall som initierats av parkförvaltningen var det en extern finansiering av en framtida ombyggnad, eller en förhoppning om en sådan, som var den avgörande faktorn för att ett projekt med brukarmedverkan startades. I båda enkäterna var parkförvaltningarnas brist på resurser en förklaring till att det uppstod en situation där brukare valde att medverka och där förvaltningarna såg brukarmedverkan som en bra lösning.

Tabell 11. Beskrivning av tiden.

Fall	Betydelsen av brukarnas fas i livet	Betydelsen av brukares kunskap och information	Betydelsen av externa resurser
1 Slottsträdgården, Malmö		Inspiration, kännedom	Finansiering
2 Slättängsparken, Lomma	Pensionär		
3 St. Hans, park Lund			Finansiering
4 Folkparken, Lund			Finansiering
5 Ungdomens plats, Helsingborg			Finansiering
6 Solrosparken, Stockholm	Småbarnsför.	Inspiration, kännedom	
7 Kattföt., Stockholm		Inspiration, kännedom	
8 Eriksdalslunden, Stockholm	Pensionär		

Initiativ

I fyra av de fall som initierades av brukare (1, 6, 7, 8) skedde initiativet av brukare som tog kontakt med parkförvaltningen för att diskutera platsens förvaltning. I enkät ett framhöll flera parkföreträdare den informella dialogen med brukare. Denna kan alltså vara ett första steg för att utveckla mera fasta former för brukarmedverkan. I ett fall skedde initiativet genom att brukaren började sköta marken utan att först kontakta parkförvaltningen. I de tre fall där parkförvaltningen tog initiativet skedde detta genom att förvaltningen startade ett projekt.

Tabell 12. Initiativ

Fall	Initiativ
1 Slottsträdgården, Malmö	Brukare kontaktade parkförvaltningen för diskussion
2 Slättängsparken, Lomma	Brukare började sköta mark utan att kontakta parkförv.
3 St. Hans park, Lund	Parkförvaltningen startade ett projekt
4 Folkparken, Lund	Parkförvaltningen startade ett projekt
5 Ungdomens plats, Helsingborg	Parkförvaltningen startade ett projekt
6 Solrosparken, Stockholm	Brukare kontaktade parkförvaltningen för diskussion
7 Kattföt., Stockholm	Brukare kontaktade parkförvaltningen för diskussion
8 Eriksdalslunden, Stockholm	Brukare kontaktade parkförvaltningen för diskussion

Det är förmodligen så att den vanlige brukaren inte ser ett projekt framför sig när han eller hon kontaktar parkförvaltningen. Lika naturligt är det att parkförvaltningen startar ett projekt när de planerar en ombyggnad. Planeringsprocessen inför en ombyggnad måste komma fram till ett avslut innan ombyggnaden kan startas. Men det finns anledning att notera att i de fall där brukare tagit initiativet har detta bara i ett fall resulterat i ett ombyggnadsprojekt (1). Omvänt så har de projekt som initierats av parkförvaltningen inte utvecklats till en löpande verksamhet där brukare medverkar i skötsel och underhåll.

Parkförvaltningens respons på brukares initiativ

I två av de fall som initierats av brukare (1, 2) förhöll sig parkförvaltningen avvaktande, vilket innebar att man inte var direkt avvisande till brukarmedverkan, men tveksam till möjligheterna att genomföra det. I tre av fallen (6, 7, 8) hade parkförvaltningen ett färdigt koncept för hur brukarmedverkan skulle gestalta sig

och kunde därför föreslå en modell för genomförande. I kommentarerna till enkät ett fanns en stor skillnad mellan olika parkföreträdare. Några reflekterade över formerna för, och resultatet av, medverkan och hade någon form av beredskap för att arbeta med brukarmedverkan. Andra parkföreträdare refererade till brukarmedverkan enbart som ett problem.

Tabell 13. Parkförvaltningens respons.

	Fall	Respons
1	Slottsträdgården, Malmö	Avvaktande
2	Slättängsparken, Lomma	Avvaktande
6	Solrosparken, Stockholm	Vidareutvecklande
7	Kattfot., Stockholm	Vidareutvecklande
8	Eriksdalslunden, Stockholm	Vidareutvecklande

I de fall där parkförvaltningen responderade på brukarnas initiativ med ett förslag för hur medverkan skulle genomföras tycks detta ha haft betydelse för att medverkan kom till stånd. Men en avvaktande respons tycks inte ha utgjort något absolut hinder för medverkan. Däremot har det tagit längre tid att hitta former för hur den skulle gestalta sig.

Fortsatt process

Av de fem brukarinitierade fallen var det tre där relationen mellan brukare och förvaltning konsoliderades i ett relativt tidigt skede (6, 7, 8). I ett fall konsoliderades relationen mellan brukare och förvaltning först efter några års samarbete (2). I det femte fallet (1) genomgick relationen mellan brukare och förvaltning ett antal olika skeden som innebar förändring av parternas roller. Att relationen förändrades tycktes dels ha haft att göra med att parkförvaltningen inte hade ett färdigt koncept för brukarnas medverkan, dels med att platsen med sitt centrala läge ansågs kräva en särskild omsorg.

Av de tre förvaltningsinitierade fallen var det två (3, 4) där samspelet mellan brukare och förvaltning bestod av ett begränsat antal möten där brukare fick möjlighet att yttra sig över ett förslag till förändring. I det tredje fallet (5) medverkade brukare dagligen under en period på några månader. I det senare fallet valde förvaltningen att genomföra brukarmedverkan i form av ett arbetsmarknadsprojekt, vilket innebar att brukarnas dagliga närvaro var en förutsättning för att genomföra projektet. I samtliga tre fall var det förvaltningen som på förhand bestämde hur relationen skulle utformas. I båda enkäterna menade parkföreträdare att eldsjälar var ett problem eftersom det innebar att brukarnas engagemang blev intensivt men kortvarigt. Ur förvaltningens perspektiv kunde det alltså vara en fördel att kunna regissera samspelet med brukare.

I tre av de fem brukarinitierade fallen (2, 6, 7) nämnde brukare i intervjuerna hur de efterhand upptäckte att medverkan innebar ett större och bredare utbyte än vad de hade trott när medverkan initierades. Att ingen av de intervjuade brukarna i fall 1 nämnde detta kan ha att göra med att i detta fall genomgick samspelet mellan

brukare och förvaltning ett antal olika skeden, vilket i sig innebar att brukarnas roll, och kanske även deras utbyte, förändrades.

Tabell 14. Fortsatt process.

Fall	Förlopp
1 Slottsträdgården, Malmö	Olika skeden
2 Slättängsparken, Lomma	Konsolidering efter några år. Upptäckt av nya värden
3 St. Hans park, Lund	(Förfas), Tillfälliga kontakter
4 Folkparken, Lund	Tillfälliga kontakter
5 Ungdomens plats, Helsingborg	Dagliga kontakter
6 Solrosparken, Stockholm	Konsolidering tidigt. Upptäckt av nya värden
7 Kattfot., Stockholm	Konsolidering tidigt. Upptäckt av nya värden
8 Eriksdalslunden, Stockholm	Konsolidering tidigt

Intriger

Det fanns i de åtta fallen olika förklaringar till varför brukare gick från att vara passiva till att engagera sig/engageras i parkverksamheten. I tre fall (3, 4, 5) var en förklaring att brukare engagerades för att förvaltningen önskade att brukare skulle vara delaktiga i en planeringsprocess. I två fall (2, 8) var förklaringen att brukare engagerade sig för att få fint i sin närmiljö. I båda enkäterna var brukares vilja att förbättra sin närmiljö den dominerande förklaringen till att brukare medverkade. I två fall (6, 7) var förklaringen att brukare engagerade sig för att få tillgång till en trädgård/odlingsmöjlighet. I det sista fallet (1) var förklaringen att en brukare engagerade sig för att skapa en mötesplats.

Tabell 15. Intriger.

Fallstudie	Förklaring till brukarmedverkan
1 Slottsträdgården, Malmö	För att skapa en mötesplats
2 Slättängsparken, Lomma	För att få fint i närmiljön
3 St. Hans park, Lund	För att göra brukare delaktiga
4 Folkparken, Lund	För att göra brukare delaktiga
5 Ungdomens, plats Helsingborg	För att göra brukare delaktiga
6 Solrosparken, Stockholm	För att få tillgång till en trädgård/odlingsmöjlighet
7 Kattfot., Stockholm	För att få tillgång till en trädgård/odlingsmöjlighet
8 Eriksdalslunden, Stockholm	För att få fint i närmiljön

Andra aktörer

I fem av fallen fanns andra viktiga aktörer utöver parkförvaltningarna och de medverkande brukarna. I två av fallen (1, 5) var det arbetsförmedlingen som genom att finansiera delar av verksamheten bidrog till att göra den möjlig. Regeringen beredde vägen för brukarmedverkan genom att finansiera ombyggnader av parker i två av fallen (3, 4). Sponsorer och ideella bidragsgivare bidrog till att skapa bättre ekonomiska förutsättningar i två av fallen (1, 2). I tre av fallen (2, 3, 4) fanns det organisationer som organiserade eller på annat sätt stödde brukarna.

Tabell 16. Andra aktörer.

Fallstudie	Andra aktörer
1 Slottsträdgården, Malmö	Arbetsförmedling, sponsorer, bidragsgivare
2 Slättängsparken, Lomma	Bostadsrättsförening, sponsorer
3 St. Hans park, Lund	Lokal miljögrupp, Regeringen (LIP-bidr.)
4 Folkparken, Lund	Föreningen folkparkens vänner, Regeringen (LIP-bidr.)
5 Ungdomens plats, Helsingborg	Arbetsförmedlingen

Utöver parkförvaltning och medverkande brukare fanns det alltså andra aktörer som möjliggjorde brukarmedverkan genom att skapa bättre förutsättningar för brukares medverkan eller genom att skapa ett incitament för förvaltningarna att arbeta med brukarmedverkan.

En möjlig sammanfattning

En berättelse som sammanfattar de åtta fallstudierna och enkäterna måste bortse från de många variationer som förekommer i materialet. Materialet rymmer flera möjliga berättelser. En berättelse som försöker knyta an till en tänkt huvudfära kan emellertid ha ett förklaringsvärde även för de aspekter som inte tas upp. Så här ser berättelsen ut:

En brukare kontaktade parkförvaltningen för att diskutera skötseln av grannskapets lekplats. Lekplatsen var sliten och ofta nedskräpad. Därför var det knappt någon som använde den längre, menade brukaren. Det bästa vore om parkförvaltningen kunde sköta lekplatsen bättre. Men eftersom det fanns både barnfamiljer och äldre med barnbarn i området kanske de boende också kunde göra en insats för att sköta lekplatsen. Det fanns nog många som tyckte att det var viktigt att inte området förslummades. Brukaren hade hört talas om att sådant förkom på annat håll.

Parkförvaltningen hade under flera år fått minskade resurser för att sköta parkerna. Det fanns därför inte någon möjlighet att lägga mer resurser på att sköta lekplatsen. Förvaltningen hade tidigare provat att låta brukare medverka i skötselarbetet på andra platser i kommunen. Det hade fungerat relativt bra. I det aktuella området fanns det dessutom en villaförening som man eventuellt kunde skriva ett skötselavtal med. Kanske skulle samarbetet med brukarna öka möjligheterna att söka externa medel för att investera i nya lekredskap, tänkte man på förvaltningen. Därför föreslog man att brukarna genom villaföreningen skulle ta över ansvaret för vissa av skötselmomenten i lekplatsen.

Ett avtal mellan förvaltningen och villaföreningen slöts. Föreningen började med att kalla samtliga boende till gemensamma fixardagar. Uppslutningen på fixardagarna minskade dock snabbt. En liten grupp entusiaster utkristalliserades. Efter några år bildades därför en informell fixargrupp inom villaföreningen. Medlemmarna i gruppen tyckte att det var både angeläget och roligt att arbeta tillsammans med parken. Gruppen hade förutom lekplatsen också börjat rensa ogräs och beskära buskage runt sittplatserna i parken.

7. Diskussion

Avhandlingen bygger på olika typer av empiriskt material. Det är fallstudier av brukarmedverkan, enkäter om brukarmedverkan riktade till företrädare för kommunala parkförvaltningar samt litteraturstudier och studier av visst historiskt källmaterial. I avhandlingen innehåller också en analys av de begrepp som används för att diskutera avhandlingens frågor. Syftet med analysen var att skapa förutsättningar för att jämföra fallstudierna med varandra och med enkäterna, men även för att kunna diskutera avhandlingens empiri i relation till tidigare forskning. Syftet med enkäterna var att sätta fallstudierna och erfarenheterna därifrån i relation till kommunal parkverksamhet med brukarmedverkan i landet som helhet. Avhandlingen innehåller alltså både en kartläggning och studier av enskilda fall. Fallstudierna var studier av pågående projekt. Det finns alltså inte några fallstudier som har experimentell karaktär, det vill säga där brukarmedverkan genomfördes under förutbestämda former i syfte att få kunskap om brukares medverkan. Fallstudie 5 planerades med sådana ambitioner, men kunde inte genomföras på det sätt som var avsett.

Förutsättningar för brukarmedverkan

Förutsättningarna för brukarmedverkan i kommunal parkverksamhet kan beskrivas utifrån brukarnas motiv och deras verkliga eller upplevda möjligheter att medverka.

Motiv

Francis et al. (1984) menar att människors behov av att kunna förbättra sin vardagsmiljö är ett motiv för brukarmedverkan i parker. Dunnett et al. (2002) hävdar att slitna och nedgångna parker provocerar fram brukarmedverkan. I avhandlingen reflekteras detta i de båda enkäterna. En typ av yta där brukarmedverkan i skötseln var vanligt förekommande var ytor i anslutning till bostadsfastigheter. Även i två av fallstudierna (2, 8) menade de brukare som hade tagit initiativet till att medverka i skötseln att den främsta anledningen till detta var att de ville göra något för att förbättra sin närmiljö. I enkäterna var det flera av parkföreträdarna som ansåg att minskad skötsel medförde en ökad grad av brukarmedverkan. Motivet skulle kunna kallas status- och trivselmotivet. Även det omvända resonemanget förekom, det vill säga att parkföreträdare menade att brukarmedverkan inte förekom inom deras ansvarsområde eftersom skötselnivån var tillräckligt hög.

En annan typ av motiv kan kallas funktions- och tillgänglighetsmotivet. I litteraturen om community gardens handlar detta främst om att dessa erbjuder en möjlighet att odla mat (Bass Warner, 1987; Armstrong, 2000; Green guerillas, 2001), men även om att engagemanget skapar möjligheter till natur- och parkupplevelser i miljöer där detta annars saknas. I avhandlingens fallstudier fanns två exempel (6, 7) på att brukare engagerade sig för att ge de egna barnen tillgång

till en plats att vara och att odla på. De typer av parkytor som de flesta svenska kommuner hade brukarmedverkan på var olika typer av aktivitetsytor som till exempel lekplatser, bollplaner och isbanor. De brukare som medverkade i förvaltningen av dessa ytor slog alltså vakt om en viss funktion.

Jarlöv (1982) lyfter fram människors behov av att utöva kreativa aktiviteter i sin bostadsmiljö. Dunnett et al. (2002) ser medverkan som en möjlighet till personlig utveckling. Detta kan beskrivas som ett kreativitets- och självförverkligandemotiv. Motivet berördes inte i enkätsvaren, men det fanns flera exempel i fallstudierna (1, 2, 6, 7, 8). Aktiviteten hade där ett egenvärde, det vill säga arbetet i sig med park/trädgårdsskötsel, med naturvård, med kulturella evenemang, inte bara resultatet, hade ett värde.

Att sköta en plats kan också vara en symbolisk handling, vilket Bass Warner (1987) och Dunnett et al. (2002) beskriver. I enkäterna nämndes naturskyddsföreningars och hembygdsföreningars engagemang för natur- och kulturmiljöer, vilket skulle kunna både som ett resultatintat handlande och som ett symboliskt handlande. I en fallstudie (7) beskrev initiativtagaren hur arbetet med trädgården var ett sätt att förhålla sig till platsen och dess historia, vilket kan tolkas som att arbetet hade en symbolisk dimension.

Erfarenheterna från fallstudierna är att motiven sällan är renodlade utan snarare sammanvävda. De båda första motiven - status- och trivselmotivet samt funktions- och tillgänglighetsmotivet - tycks vara de viktigaste i ett inledande skede. Det är utifrån dessa motiv som parkförvaltningarna förstår brukares engagemang. Men inte sällan förändras det eller de bärande motiven efterhand så att ett motiv inledningsvis väger tyngst, men när medverkan har pågått ett tag är det andra motiv som blir mer betydelsefulla. Det var till exempel i fallstudie 2 inledningsvis viktigast för initiativtagaren att göra något åt att närmiljön till bostadsområdet förföll, men när engagemanget väl hade inletts visade det sig ha andra kvaliteter. Arbetet och arbetets former var ett motiv i sig. Det var roligt att arbeta tillsammans med andra, menar initiativtagaren.

Möjligheter

De verkliga eller upplevda möjligheterna att medverka kan beskrivas utifrån brukarnas utbildning, kunskap och information (Kaplan, 1982; Hoff, 1993). I flertalet av de fallstudier där medverkan initierades av brukare nämnde brukarna att inspiration från andra liknande exempel på medverkan eller kännedom om möjligheten att medverka hade haft betydelse för deras initiativ. I enkäterna betonade flera företrädare för mindre kommuner att det fanns en informell dialog som gjorde att det var lätt för brukare att ta kontakt med parkförvaltningen för att ta upp en ny fråga. Kunskap om möjligheten och en okomplicerad dialog med parkförvaltningen är viktig för brukares möjligheter att medverka.

Det sociala sammanhanget kan fungera som ett stöd för medverkan (Hoff, 1993, Wikforss & de Laval 1986), men det kan också utgöra ett hinder (Buchecker et al., 2003). Ur parkförvaltningens perspektiv är det bekvämt om det finns en

organiserad grupp att samarbeta med. Därför vänder sig parkförvaltningarna oftast till organiserade grupper när de söker samråd inför en förändring. Fallstudierna gav flera exempel på att brukarna hade skapat särskilda organisationer för att medverka, men det fanns också exempel på brukare som medverkade individuellt.

Empiri och slutsatser

Med ett större antal fallstudier där fler brukare intervjuades kunde bilden av förutsättningarna för brukarmedverkan ha fördjupats. Inte minst gäller det de grupper av brukare som inte kom till tals i fallstudierna, till exempel barn och invandrare. I en enkätkommentar sägs att det är svårt att engagera invandrare i brukarmedverkan, men inte varför det är så. Är det så? Finns det i så fall skillnader mellan olika grupper av invandrare?

Samtliga fallstudier är genomförda i storstäder och i tillväxtregioner. Jeppsson Grassman & Svedberg (1999) konstaterar att invånare i storstäder är de i genomsnitt minst aktiva när det gäller frivilligt arbete. Landsbygdsborna är de mest aktiva. Traditionen, och därmed möjligheterna, att medverka är starkare på landsbygden. Med ett annorlunda boende- och bebyggelsemönster är sannolikt också motiven för att medverka i parkverksamhet delvis annorlunda. Fallstudier genomförda på landsbygden hade troligen gett ett delvis annat resultat, till exempel kunde det symboliska värdet av ett engagemang – att det är viktigt att engagera sig för sin hembygd – ha varit starkare.

Med ett mindre antal fallstudier skulle det ha funnits utrymme för fler observationer och inte minst fler typer av observationer. Fallstudierna bygger till största delen på intervjuer. Genom att kombinera intervjuer med observationer under en längre tid, med deltagande observation och kanske med studier av artefakter, skulle det ha funnits en bättre möjlighet att kritiskt granska utsagorna i intervjuerna.

Den struktur av förutsättningar som utkristalliserats under arbetet med avhandlingen, det vill säga motiv av olika slag, olika typer av möjligheter och hinder utgör möjliga urvalskriterier för val av fallstudier. Det vore till exempel möjligt att försöka välja fall där det symboliska värdet av att medverka tycktes stå i förgrunden för att studera vilka platser som valdes. Trots möjligheterna att utvidga och fördjupa studierna om förutsättningarna för brukarmedverkan finner jag att strukturen av förutsättningar är relevant som en utgångspunkt för att förstå varför brukare medverkar i vissa fall och inte i andra.

Hur påverkas de icke-medverkande?

Det finns åtminstone två aspekter på frågan om hur de icke-medverkande påverkas av brukarmedverkan: dels tillgängligheten till de aktuella platserna, dels effekterna utanför platsen.

Tillgänglighet och synlighet

Det finns två skilda teorier om hur brukarmedverkan påverkar den upplevda tillgängligheten till parkmark. Å ena sidan kan brukarmedverkan innebära att offentlig parkmark privatiseras genom olika former av medvetna eller omedvetna revirmarkeringar. En sådan utveckling refereras av Aalbers (2002) i en studie av Utrecht. Å andra sidan kan brukarmedverkan leda till att aktiva brukare vistas mer i parkerna, vilket leder till att parkerna upplevs som säkrare och därför mer tillgängliga. En sådan tanke stöds till exempel av Gehls (1980) teorier om betydelsen av att utemiljön zonerar i privata, halvprivata och offentliga ytor.

Fallstudierna i avhandlingen gav i första hand exempel på att miljöerna användes mer som ett resultat av brukarmedverkan. Detta kan antingen bero på att ett begränsat antal personer använder platserna mer än tidigare eller att fler personer använder platserna. Fallstudierna gav exempel på båda alternativen. I enkätsvaren, däremot, gavs några exempel på att utemiljön privatiserades genom olika former av revirmarkeringar. I avtalstexterna som användes för att reglera brukaravtalen i Stockholms kommun hade risken för privatisering förutsetts och man försökte därför formulera avtalen så att brukare inte hägnade in eller på annat sätt annekterade den mark de hade avtal på.

Den upplevda tillgängligheten kan också påverkas av hur väl platsen tillgodoser den enskildes behov (se till exempel Andersson, 2001). Olika brukargrupper kan ha skilda uppfattningar om vad som är viktigt (Gobster, 2001). I enstaka enkätkommentarer gavs exempel på att man från parkförvaltningens sida upplevde att det fanns en risk för att vissa grupper kunde få inflytande på andra gruppers bekostnad, eller att det hade hänt att en mindre grupps intressen gått före en större. Detta är kanske inte alltid ett problem. I vissa fall kan en positiv särbehandling vara önskvärd. Det kan till exempel handla om en grupp vars intressen inte har uppmärksamats i tillräcklig grad tidigare. I en av fallstudierna var det ungdomars intressen som skulle lyftas fram genom att ungdomar medverkade i en planeringsprocess.

En positiv spiral

Två teorier berör vad man skulle kunna kalla ”positiva spiraler”. I Dunnett et al. (2002) beskrivs en process som innebär att brukarmedverkan i skötsel av parker leder till en känsla av ägande, vilket i sin tur stimulerar till en ökande grad av medverkan med resultatet att parken används mer. I en av fallstudierna (6) utvecklades medverkan från skötsel av parken till odling tillsammans med ett närbeläget dagis till konstutställningar i parken. Francis et al. (1984) menar att medverkan i community gardens kan fungera som en startpunkt för ett bredare lokalt engagemang. I en enkätkommentar sades att brukarmedverkan i skötseln av en lekplats ledde till att gemenskapen i det aktuella området ökade. I en av fallstudierna (8) ledde engagemanget i förvaltningen av parkmark vidare till ett engagemang i en pågående planprocess som berörde närområdet.

Empiri och slutsatser

De som inte medverkar i parkskötseln har av flera anledningar inte ingått som en undersökningsenhet i avhandlingens empiri. Bland annat därför att en parks brukare är en svårdefinierad grupp. Det finns inte någon självklar avgränsning av gruppen: Att bo i närområdet till en park och att besöka parken är två relevanta kriterier, men de sammanfaller inte nödvändigtvis. Vidare: räcker det om man besöker parken en gång om året eller måste det ske dagligen? De icke medverkande är emellertid ofta i fokus när parkförvaltningarna resonerar kring brukarmedverkan. Även de medverkande brukarna har i intervjuer uttryckt funderingar kring de icke-medverkande.

Utifrån Haydens (1995) resonemang om vilka grupper som får synas och ta plats i det offentliga landskapet kan man resa frågan om brukarmedverkan kan leda till att fler grupper faktiskt får synas, något som även Bass Warner (1987) diskuterar. Ingen av fallstudierna har valts för att spegla synliggörande och det berörs inte i enkäterna. I fallstudie 5 fanns det ursprungligen en tanke om att ge plats för ungdomar genom att låta ungdomar delta i planeringsprocessen inför en ombyggnad av en park. Tanken fullföljdes knappast, men ansatsen är värd att notera.

Det finns flera tänkbara effekter av brukarmedverkan som berör de brukare som inte medverkar, såväl positiva som negativa. Flertalet av dessa beläggs i avhandlingen. Brukarmedverkan kan till exempel leda till att en plats upplevs som tillgänglig av fler brukare genom att den upplevs som befolkad och säker. Om brukare från en annars missgynnad grupp medverkar kan det leda till att övriga brukare i gruppen upplever att parken blir bättre anpassad efter deras behov. Resultatet av några brukares medverkan kan leda till att engagemanget för, och användningen, av en park ökar. En negativ påverkan på dem som inte medverkar blir det om de medverkande brukarna avsiktligt eller oavsiktligt privatiserar parken. Det kan också vara så att medverkan leder till att parken förändras så att användbarheten för de brukare som inte medverkar försämras.

Hur påverkas förutsättningarna för parkverksamheten av brukarmedverkan?

Om slutsatser om den offentliga sektorn i sin helhet (se Montin, 1998) kan tillämpas på den enskilda delen som utgörs av den kommunala parkförvaltningen, så kan brukarmedverkan även inom parkverksamheten innebära att verksamhetens legitimitet stärks. Enskilda parkers existens, verksamheten i sig och organisationen kan och har ifrågasatts av kommunala beslutsfattare. Ett ifrågasättande av platserna kan innebära att parkmark exploateras för bebyggelse. Verksamheten kan ifrågasättas eftersom parkskötsel är en frivillig uppgift för kommunerna. Den konkurrerar om kommunala resurser med lagstadgade verksamheter som till exempel skola och barnomsorg. Organisationerna kan ifrågasättas till exempel utifrån målet att decentralisera, vilket i några fall har inneburit att parkverksamheten lagts ut på kommundelsnämnder. Med målet att effektivisera verksamheten har parkskötseln lagts ut på entreprenad i många kommuner. En

önskan om bättre samordning med annan kommunal verksamhet har resulterat i att parkverksamheten flyttats från en organisationsenhet till en annan. Det finns alltså flera anledningar att stärka verksamhetens legitimitet. Vägarna till en stärkt legitimitet kan gå via brukarinflytande (Montin, 1998), engagemang och samhörighet (Demokratiutredningen, 2000; Vidga brukarinflytandet: en väg till ökad delaktighet och bättre service, 1991) samt förståelse för verksamhetens förutsättningar (Ökade möjligheter till brukarinflytande, 2001).

I många fall, men långt ifrån alltid, menade parkföreträdarna i enkäterna att det fanns ett politiskt intresse för att arbeta med brukarmedverkan i parkverksamheten. Parkföreträdarna upplevde att medverkan ledde till en ökad delaktighet och att det fungerade som ett sätt att ge respons på brukares initiativ i en situation där det saknades resurser för att öka skötselintensiteten. Det fanns inte heller något enskilt fall som illustrerade hur parkverksamhetens legitimitet påverkades av brukarmedverkan. Samtidigt är det rimligt att anta att anta att parkverksamheten stärks om det kan påvisas att det finns ett stort folkligt engagemang för parker. Men det finns också en risk för att ett ökat samarbete med brukare inte faller väl ut utan leder till konflikter. Brukarmedverkan leder inte automatiskt till en stärkt legitimitet.

Brukarmedverkan sätts ofta i samband med den offentliga sektorns dåliga ekonomi. Det ses i vissa sammanhang som ett sätt att sänka kostnaderna för verksamheten genom att brukare tar över offentliga uppgifter (Montin, 1998; FSS, 1996). Det fanns dock inte något belägg i vare sig fallstudier eller enkäter för att parkförvaltningar ersatte egna insatser med brukares arbete som en medveten strategi. Däremot menade flera parkföreträdare att brukares medverkan skedde som en konsekvens av besparingar i parkverksamheten, men omfattningen totalt sett tycktes vara mycket begränsad. Brukarmedverkan förefaller därför inte som en framgångsrik besparingsstrategi för den kommunala parkverksamheten. Flera parkföreträdare menade tvärt om att det tog mycket tid att hantera samarbete med brukare och att detta därför innebar kostnader snarare än intäkter.

Dunnett et al. (2002) menar att parkverksamheten kan tillföras nya resurser genom fond- och donationsmedel som är tillgängliga för brukare, men inte för den offentliga förvaltningen. I fallstudierna 1 och 2 innebar brukares medverkan att fondmedel respektive donationer och bidrag tillfördes verksamheten. I fall 2 var verksamheten helt beroende av företags, föreningars och enskildas donationer och bidrag. I de tre fallstudier där parkförvaltningen initierade brukarmedverkan fanns det statlig finansiering med i bilden. I ett av dessa fall (5) handlade finansieringen om att finansiera brukarnas medverkan. I de båda andra fallen (3, 4) bestod den externa finansieringen av stadsbidrag för ombyggnad av parkerna. Där fanns inte något krav på brukarmedverkan.

Nyberg (1990) anser att brukarmedverkan i planering innebär ett ifrågasättande av rollen som planerare. Detta återspeglades i enkäterna där parkföreträdare menade att brukarmedverkan i planeringsprocessen ställde krav på kunskap och erfarenhet. Brukarmedverkan i skötsel och underhåll ställer krav på andra arbetsformer än de som fungerar med anställda eller entreprenörer. Relationen med brukare är

annorlunda. Brukare får normalt inte betalt för att medverka. Eldsjälar bland brukarna är ofta engagerade och aktiva, men engagemanget varar kanske bara en begränsad tid, vilket innebär att verksamheten inte drivs kontinuerligt. Parkföreträdarna gav exempel på två olika förhållningssätt till eldsjälar: antingen lyfte man fram det positiva i engagemanget eller så framhävde man problemen med att engagemanget tar slut. En annan påtaglig fråga som påverkar rollen som parkförvaltare rör risker och ansvar. Framför allt rör det de risker som är förknippade med maskinellt arbete och trädfällning, men även risker för utomstående, till exempel vid bristande eller felaktigt underhåll av lekplatser. Att arbeta med brukare innebär uppenbarligen en osäkerhet som kan vara svår att förena med den invanda rollen som parkförvaltare.

Empiri och slutsatser

En sammanfattande bild av hur brukarmedverkan påverkar förutsättningarna för parkverksamheten, enligt parkföreträdarna, är att det innebär en ökad osäkerhet. Det innebär en osäkerhet i relation till beslutsfattare inom kommunen: kanske leder det till en ökad uppskattning av parkverksamheten, kanske spelar det ingen roll. Eftersom politiker inte ingick i avhandlingens empiri är det oklart hur dessa uppfattar brukarmedverkan. En bättre förståelse för de aspekter som berör förutsättningen för parkverksamheten kräver riktade studier, det vill säga studier av hur politiker ser på, och agerar som en följd av, brukarmedverkan i parkverksamhet.

Brukarmedverkan kan innebära att parkverksamheten tillförs resurser, men det kan också innebära en kostnad som i sin tur drabbar andra delar av verksamheten. Det ställer krav på ett nytt professionellt förhållningssätt eftersom de brukare man samarbetar med kan vara allt ifrån resursstarka och mycket kompetenta utförare till personer som först och främst vill såga ner träd för att få bättre utsikt från den egna bostaden.

Hur påverkas parker och grönområden av brukarmedverkan?

Det finns en oro för att brukarmedverkan i skötsel ska leda till sämre skötsel eller skador på vegetationen, något som bland annat uttrycks i Stockholms parkprogram (Stockholms stad, 2004). I enstaka enkätkommentarer tas problemet upp, till exempel att fel saker görs eller att saker görs vid fel tidpunkt. Brukaravtalen i Stockholm visade på hur parkföreträdare hade försökt förebygga problem genom att skriva i avtal vad som är tillåtet och vad som inte är det.

Som en kontrast mot oron för sämre skötsel menar Dunnett et al. (2002) att vandalismen i parker minskar som en följd av att brukare medverkar i skötselarbete. Varken enkäter eller fallstudier gav exempel på något sådant. Däremot innebar brukares medverkan i flera av fallstudierna att de aktuella platserna sköttes betydligt mer än de gjorde innan brukare medverkade. I ett fall (2) innebar detta att parken gjordes tillgänglig genom att sly, högt gräs och tistlar röjdes bort och ersattes av klippta gräsmattor. Även nedskräpningen minskade. I

tre fall (6, 7, 8) höjdes skötselintensiteten, utan att dramatiskt förändras. I samtliga fyra av dessa fall planerades och utfördes skötseln i nära samråd med parkförvaltningen.

Empiri och slutsatser

I avhandlingens empiri ingår inte studier av vegetation, markmaterial, utrustning eller eventuell nedskräpning. En ingående uppföljning av brukarmedverkans påverkan på parker och grönområden kräver förutom en längre tids studier av parkernas status före brukares medverkan och efter, också en bild av vad som skulle ha hänt om brukare inte medverkat, det vill säga ett kontrafaktiskt resonemang. Det finns ytterligare svårigheter med att studera påverkan. Det är till exempel inte i alla lägen självklart vad som är rätt och vad som är fel, vad som är hög kvalitet och vad som är en brist. Uppfattningar om parkers status handlar om perspektiv, erfarenhet och förväntningar. Det är inte självklart att det är de professionella som är bäst på att avgöra rätt och fel ur ett bruksperspektiv, men inte heller att de medverkande brukarna är representativa. Fallstudierna ger exempel på att brukarmedverkan i skötsel leder till en högre skötselintensitet och mindre nedskräpning.

Begrepp

Parker

I avhandlingen diskuteras fyra perspektiv som kan användas för att beskriva parker: ett formellt, ett funktionellt, ett geografiskt och ett morfologiskt. Det formella perspektivet handlar om vem som enligt detaljplanen har ansvar för en plats och vilka regler som gäller för nyttjandet. Med ett formellt perspektiv skulle en kommunal park vara detsamma som det som i detaljplanen betecknas som Allmän plats med tillägget Park eller näraliggande benämningar. Men som framgår av avhandlingens empiri finns det allmänt tillgängliga parker som betecknas på annat sätt. Det är dels parker i äldre planer, dels parker på kvartersmark i kommunernas ägo. Dessutom finns det allmänt tillgängliga parker som ägs av andra än kommunerna. Det formella perspektivet ger inte heller en fullständig bild av parkförvaltningarnas ansvarsområde. Parkförvaltningarna har ofta ansvar för andra typer av mark än parkmark, till exempel trädplanteringar i gatumiljöer.

Det funktionella perspektivet handlar om vilka aktiviteter en plats är avsedd för och i vissa fall även för vem den är avsedd. ”Småbarnslek” är ett exempel på hur en plats kan beskrivas ur ett funktionellt perspektiv. Perspektivet är viktigt för att förstå brukarmedverkan därför att värnandet av en plats funktioner är ett viktigt motiv för att brukare ska välja att medverka. För parkförvaltningen innebär det funktionella perspektivet att det ofta är lätt att urskilja en grupp brukare som är berörda av platsen.

Det geografiska perspektivet tar fasta på platsens läge och storlek. Läget beskrivs antingen som bostadsnära eller som centralt. Det geografiska perspektivet handlar

dels om att beskriva en tänkt minimistandard för parktillgång. Bor man inte intill en centralt belägen stadspark så ska man åtminstone ha en mindre park i närheten av sin bostad. Dels handlar det om att beskriva om en plats är till för många brukare eller bara för en begränsad grupp. Stora och/eller centrala parker är till för många medan mindre och/eller perifera parker oftast bara ska svara mot en mindre grupp brukares behov. För brukarna är medverkan i förvaltningen av den nära parken mer angelägen än när det gäller platser längre bort. För parkförvaltningarna gäller i någon mening det omvända: att de centrala parkerna, som berör många brukare, är viktigare att värna än de perifera, som bara berör ett fåtal. Det geografiska perspektivet säger inte något om det faktiska utbudet av friytor. För brukaren i fallstudie 7 fanns det praktiskt taget ingen annan tillgänglig friyta än parken inom ett rimligt avstånd. I många andra fall kan det finnas stora ytor på kvartermark som gör att behovet av parkmark inte är lika stort.

Det morfologiska perspektivet handlar om vilka de betydelsebärande delarna är. Här finns olika system. Ett system bygger på förvaltningens arbetsmoment och beskriver de så kallade skötselprodukterna: gräsmatta, träd etcetera. Ett annat bygger på användning och brukares upplevelser. Det beskriver parkkaraktärer. Brukarna i avhandlingen beskriver emellertid parker på ett annorlunda sätt. Dels handlar det om parker som betydelsebärare i den egna närmiljön: Parker som inte sköts eller städas tillräckligt påverkar hela miljön negativt. Ofta är det den bostadsnära miljön, men det kan också vara andra typer av miljöer (till exempel fallstudie 8). Dels handlar det om parker som tomrum, lämnade eller ej i anspråkstagna. I båda fallen handlar det om förutsättningarna för brukarmedverkan.

Parkförvaltning (verksamheten)

Jag har beskrivit verksamheten att förvalta parker som tre möjliga nivåer. Miniminivån är det som kommunerna är skyldiga att göra enligt lag, vilket innebär att de i ett planeringsskede ska se till så att det finns tillräckligt med parkmark (SFS 1987:10) och att de i ett förvaltningsskede ska se till så att parken inte orsakar olägenheter. Det innebär att parkförvaltning under en tänkt miniminivån skulle kunna innebära att brukare ställde kommunen till svars, inte bara politisk utan även rättsligt. Det innebär också att verksamhet över nivån kräver ansvariga politikers gillande. Om verksamheter ifrågasätts måste den kunna motiveras utifrån den nytta den gör.

Mellannivån är det som görs i praktiken: planering och nyanläggning av parker samt vidmakthållande och utveckling. Det finns förmodligen en skillnad i ambitionsnivå mellan olika kommuner, men sannolikt gör de flesta kommuner mer än miniminivån. Den tredje nivån är de verksamheter som bedrivs i anslutning till parkerna, men som inte handlar primärt om att planera, anlägga eller förvalta parker. Det är till exempel arbetsmarknadsprojekt, pedagogiska projekt eller konstutställningar. Verksamheten på den tredje nivån sätter parkverksamheten i ett större sammanhang och visar på det utbyte verksamheten ger. I avhandlingen är den tredje nivån intressant därför att den beskriver de verksamheter som brukare kan komma i kontakt med och som de eventuellt kan medverka i.

Parkförvaltningar (organisationerna)

En parkförvaltning är den organisation inom kommunen som har huvudansvar för förvaltningen av de allmänna parkerna i kommunal ägo. Parkförvaltningarna kan beskrivas utifrån nämndstillhörighet och organisationen inom förvaltningen, organisation för att utföra skötseln samt de aktörer de samverkar med.

Det finns åtminstone tre olika former för att organisera parkförvaltningen i den kommunala förvaltningen. Ett fåtal kommuner har en enhetlig och sammanhållen organisation, vilket innebär att det finns en förvaltning som enbart arbetar med parkförvaltning och näraliggande uppgifter under en politisk nämnd som bara har ansvar för parkfrågor. Merparten av kommunerna har en integrerad organisation där förvaltningen utöver parkfrågor också hanterar till exempel gator, VA eller fritidsfrågor. I några av de kommuner som har infört kommunaldelsnämnder har ansvaret för parkskötsel lagts ut på kommunaldelsnämnderna. Dessa kommuner har alltså en decentraliserad organisation. I avhandlingens empiri finns inte några belägg för att organisationsformen förändrat förutsättningarna för brukarmedverkan. Det vore rimligt att anta att en kommunaldelsreform skulle skapa bättre förutsättningar för brukarmedverkan eftersom ett av motiven för att decentralisera förvaltningen har varit att föra besluten närmare de berörda brukarna. I Stockholm, som är en av de kommuner som har infört kommunaldelsnämnder, hade man emellertid börjat arbeta med brukaravtal redan före kommunaldelsreformen. Men det är rimligt att anta att risken för en eventuell omorganisation skulle kunna utgöra en drivkraft för förvaltningarna att arbeta mera aktivt med brukarmedverkan.

Det finns flera modeller för skötselns utförande. Å ena sidan finns det sammanhållna egen regi-organisationer i kommunerna. Det innebär att parkchefen är chef för parkarbetarna. Å andra sidan finns det kommuner som handlar upp allt arbete av privata entreprenörer. Här är alltså parkchefen en beställare. Mellan dessa ytterligheter finns det olika former av beställar-utförarmodeller inom kommunen. Dessutom finns det blandformer. Det går att argumentera för att en egen regi-organisation borde innebära bättre förutsättningar för brukarmedverkan med argumentet att man kan agera mera flexibelt eftersom man inte har en affärsmässig relation mellan beställare och förvaltare. Det går också att hävda att en utvecklad beställar-utförarorganisation innebär bättre förutsättningar för brukarmedverkan eftersom beställaren inte har ansvaret för driften utan kan fokusera på relationen till brukarna. Men i avhandlingens empiri finns det inte belägg för att någon form skulle innebära bättre förutsättningar än någon annan.

Aktörerna i parkförvaltningarnas närhet är en av de minst uppmärksammade aspekterna på organisationen. Här finns de aktörer som förvaltningen knappast kan undvika att samverka med, till exempel privata entreprenörer, stadsbyggnadsförvaltningar eller andra delar av den kommunaltekniska verksamheten. Men det finns också aktörer som parkförvaltningarna kan välja att samverka med. Det är till exempel arbetsförmedlingar, skol-, barn- eller omsorgsförvaltningar. Andra exempel är intresseorganisationer, ideella föreningar eller företag. Genom att samverka med andra aktörer kan parkförvaltningen

påverka sitt handlingsutrymme, direkt genom att de får mer resurser eller större inflytande och indirekt genom att de skapar ett större förtroende för verksamheten.

Utifrån avhandlingens empiri gick det inte att dra några slutsatser om vilken betydelse parkförvaltningens organisation hade för hur man arbetade med brukarmedverkan. Inte minst därför att det var svårt att skilja organisationsform från andra faktorer som skulle kunna ha ett förklaringsvärde, till exempel kommunens storlek, ekonomi och politiska majoritet. Men det kan i andra sammanhang vara värdefullt att beskriva parkförvaltningarna utifrån deras placering inom den kommunala förvaltningen och deras sätt att organisera utförandet av skötseln.

Brukare

Inom vissa typer av offentliga verksamheter är det inte entydigt, men relativt enkelt, att avgöra vem som är brukare och vem som inte är det. Inom skolan kan man till exempel välja att betrakta enbart skolbarnen som brukare eller att även inkludera föräldrarna. Inom sjukvården kan man välja att inkludera enbart patienten eller att också inkludera de anhöriga. Parkverksamhetens brukare är däremot en mer svårfångad grupp. Utgår man från en plats av typen Allmän plats/Parkmark så är det en plats för alla. Men vissa är mer berörda än andra. Sedan kan man diskutera om det är de som bor nära eller om det är de som är mest på platsen som är mest berörda. Brukare inom den kommunala parkverksamheten är ett oprecist begrepp och det bör därför preciseras när det används för att klargöra i vilket avseende någon är brukare. I avhandlingens fallstudier var brukarna i fem fall (2, 3, 4, 6, 7) boende i närområdet, i ett fall (8) personer som hade kolonistuga i närområdet och i två fall personer som inte bodde i närområdet men som använde platsen (1) eller som representerade de som använde platsen (5).

En viktig aspekt på fenomenet brukare har att göra med skillnaden mellan brukare och professionella experter. Det har att göra dels med förutsättningarna för att medverka, dels med vilken typ av intresse man representerar. De professionella experterna medverkar inom ramen för sitt yrkesutövande, brukare medverkar privat. Experterna bör företräda ett allmänintresse, medan brukarna inte kan ställas till svars om de bara företräder sig själv. Kunskap är en annan tänkbar skiljelinje mellan brukare och experter, men som framgår av flera av avhandlingens fallstudier (1, 2, 3) kan brukare besitta väl så djupa ämneskunskaper som parkförvaltningens experter.

Brukarrollen beskrivs av Hoff (1993) som ett mellanting mellan klient och konsument. I avhandlingen finns exempel på brukare som ligger nära klient, det vill säga de betraktas som personer vars behov särskilt måste tillgodoses och som behöver stöd för att medverka. Det finns också exempel på brukare som agerar som konsument, det vill säga att de väljer att medverka och de har möjligheter att välja andra aktiviteter. Spännvidden mellan olika sorters brukare ställer krav på parkförvaltningarna att göra riktiga tolkningar av brukarnas förutsättningar för att medverka. När det gäller en plats finns det ofta olika typer av brukare vars intressen måste vägas mot varandra. När resurser satsas på en särskild grupp

brukare innebär det att resurserna för att tillgodose övriga brukares intressen blir mindre.

Brukarmedverkan

Inledningsvis gjordes antagandet att det inte var meningsfullt att göra en absolut åtskillnad mellan brukarmedverkan i den kommunala parkverksamheten i form av medverkan i verksamhet och i form av brukarinflytande. Avhandlingens empiri visade på flera exempel på att brukare genom att medverka utövade ett betydande inflytande, vilket underbygger antagandet. Tydligast var det i de två fallstudier (2, 8) där det ursprungliga motivet för att medverka var att brukarna ville förbättra närmiljön. Genom det arbete de lade ner lyckades de åstadkomma betydligt mer än vad parkförvaltningen ansåg sig ha resurser för. I fallstudie 2 och möjligen även i fallstudie 8 höll parkerna en högre standard jämfört med motsvarande områden. Om brukarna enbart hade fått utöva inflytande över hur en proportionerlig del av parkbudgeten användes hade de således inte lyckats uppnå samma resultat som de uppnådde genom att medverka.

Det rörde sig i samtliga fallstudier om brukare som var relativt resurstarka och som hade möjligheten att välja, det vill säga brukare som var mer av konsumenter än klienter. Med stöd av fallstudierna och Jeppsson Grassman & Svedberg (1999) är det rimligt att anta att inte heller de brukare vars medverkan diskuterades i enkäterna utgjorde ett representativt urval av befolkningen. De brukare som medverkar i parkverksamheten idag är troligen en grupp som inte har något problem att påverka eller att hitta vägar för medverkan om inte parkförvaltningen aktivt motarbetar dem. Utmaningen för parkförvaltningarna är dels att undvika att skapa onödiga hinder för medverkan för de resurstarka brukarna, dels att bevaka övriga brukares intressen och att hitta former som möjliggör deras medverkan. Det krävs alltså dubbla kompetenser. Det handlar om att se till helheten, att verksamhetens ekonomi går ihop och att resurserna används där de behövs mest. Det handlar också om att vara öppen för brukares initiativ och att kunna arbeta på brukares villkor. I arbetet med att sköta och utveckla parker med brukarmedverkan är alltså maktodelningsprinciper en viktig fråga (se Kap. 3, avsnitt Brukarmedverkan). Det innebär att förvaltningen måste formulera vad som är påverkbart och i vilken utsträckning och för vem. Ett exempel på en sådan princip kan med inspiration från enkäterna formuleras enligt följande: *Alla fastighetsägare får tillåtelse att sköta naturmark upp till fem meter från tomtgränsen med undantag för att de inte får fälla träd med en större diameter än 10 centimeter.* Ett annat exempel: *När en lekplats ska rustas upp ska alla berörda informeras och ges möjlighet att komma med synpunkter.* Det finns en mängd tänkbara exempel och i princip skulle hela verksamheten kunna delas upp i platser och processer där brukare automatisk ges tillträde och sådana där de normalt inte ges tillträde. Detta handlar om den operativa delen av verksamheten. På ett övergripande plan är verksamheten underställd en politisk nämnd som ska representera brukare.

En del av de komplikationer som är förknippade med brukarinflytande är mindre framträdande i parkverksamheten. Många beslut tas "här och nu" och de procedurfrågor (se Kap. 3, avsnitt Brukarmedverkan) som är svåra i en

planeringsprocess är mindre komplicerade. I en befintlig miljö är det också lättare att diskutera vilka förändringar som bör göras jämfört med i en miljö som bara befinner sig på planeringsstadiet.

Arnstein (1969) analyserar makten som om det vore självklart att självstyre är den mest önskvärda lösningen. Det finns åtminstone två argument mot att överföra detta till parkverksamheten. För det första är det i många fall svårt att hitta en legitim grupp av brukare som ska ges självstyre. Det är ofta svårt att definiera vem som ingår i brukargruppen och vem som inte gör det. För det andra finns det en inbyggd ojämnlighet i fördelningen av parker och av parkstandard som kan vara svår att hantera. Några brukare har tillgång till stora ytor och/eller parkmark med hög standard i närområdet. Andra brukare har det inte. Ska brukargruppen få disponera förvaltningsresurser som är proportionerlig mot deras andel av kommunens invånare? Eller ska de få disponera förvaltningsresurser som svarar mot de insatser som krävs för att hålla parken i det skick den var avsedd? Att det finns argument mot självstyre hindrar inte att det finns möjliga fördelar. En brukargrupp som har ansvar för en park eller ett antal parker inom ett grannskap kan bidra till att skapa en konstruktiv spänning inom parkverksamheten. Det kan bidra till att parkförvaltningen får nya kunskaper om bruk och brukares behov. Det kan tvinga parkförvaltningen att ompröva sina mål och sina arbetsformer.

Eget bidrag och förslag till fortsatt forskning

Litteraturen om brukarmedverkan är relativt omfattande. Det finns såväl offentliga utredningar som forskningsrapporter. Mycket lite av detta behandlar emellertid den kommunala parkverksamheten. Avhandlingens bidrag handlar därför om att analysera brukarmedverkan i den kommunala parkverksamheten. Även parkverksamheten som sådan har analyserats. I ett vidare perspektiv har avhandlingen behandlat förhållandet mellan förvaltning som aktivitet och brukares utbyte av parker och grönområden.

Det finns flera olika möjligheter för en fortsatt forskning inom området. Det kan vara att konkretisera brukarmedverkan genom att undersöka hur stora ytor det rör sig om. Hur många brukare medverkar och i vilken form? Vilka typer av brukare medverkar? Det kan också vara att göra en kvalitativ fördjupning, till exempel genom att koncentrera studierna på ett begränsat antal typer av platser, brukare, förvaltningar eller verksamheter. Politikernas roll kan belysas ytterligare. Även de brukare som inte medverkar bör uppmärksammas.

Avhandlingen har även gett upphov till nya frågor, till exempel vilken roll olika typer av ideella organisationer har inom parkverksamheten och vilka möjligheter det finns för de kommunala parkförvaltningarna att samverka med dessa. Den yttre ramen för parkverksamheten är ett stort och utforskat område. Hur och i vilken grad formas den yttre ramen i samspel med hur parkförvaltningen agerar? En annan stor fråga är hur brukarnas utbyte påverkas av den kommunala parkverksamheten, inte bara av parkerna som fysiska objekt, utan även av förvaltningsmodeller och -strategier.

Slutord

Trivialbilderna av en parkförvaltning är en organisation som organiserar och utför skötsel av parker - ingenting annat. Det går utan tvekan att hitta sådana organisationer. Men de fyra frågor som mitt avhandlingsarbete har kretsat omkring har det gemensamt att de handlar om parkförvaltningens roll i förhållande till sin omvärld, det som går utöver parkskötsel. Å ena sidan handlar det om parkförvaltningens arbete och arbetsformer i relation till utbytet, det vill säga summan av nytta, glädje, irritation, olust och så vidare, som brukare erfar. Å andra sidan handlar det om verksamhetens villkor, eller annorlunda uttryckt: parkförvaltningens handlingsutrymme. Det kan tyckas vara två helt skilda fält, men det kan också ses som att ett större handlingsutrymme för parkförvaltningen skapar bättre förutsättningar för att öka brukares utbyte av de kommunala parkerna och grönområdena.

Genomgången av diskussionen inom Föreningen Sveriges Stadsträdgårdsmästare visade att det har funnits en aktiv strävan att påverka verksamhetens gränser. Genomgången av förutsättningarna för parkverksamheten visade att verksamheten kan behöva argumentera för sin plats och sitt utrymme inom den kommunala förvaltningen. Att verksamheten är så lite reglerad innebär emellertid också att det finns en relativt stor handlingsfrihet. Med parker och med verksamheten som bas har förvaltningarna möjligheter att i viss utsträckning själva forma förutsättningarna för verksamheten.

De förvaltningar som har framträtt i avhandlingen arbetar på olika sätt med att forma förutsättningarna för parkverksamheten. I det arbetet kan man se brukarmedverkan som en av flera strategier. Det är viktigt att se brukares medverkan som en av flera kontaktytor som parkförvaltningen har med sin omvärld. Det gäller till exempel samarbetet med entreprenörer, med andra offentliga förvaltningar, med andra markförvaltare och med ideella organisationer. Var och en av dessa aktörer har sin egen logik, till exempel arbetsformer, kapacitet och motiv för samverkan. Kraven på tjänstemännens kompetens är alltså att de ska kunna hantera alltifrån affärsmässiga relationer till enskilda brukares medverkan. Brukarmedverkan kan fungera som ett sätt att öka det utbyte som parker ger, både för de brukare som medverkar och för de som inte medverkar. Brukare kan medverka genom organisationer, i löst sammansatta grupper och som individer. Brukarmedverkan innebär att förvaltningarna måste kunna förstå logiken på de medverkande individernas nivå.

Brukarmedverkan kräver åtminstone de fyra perspektiv som jag har anlagt i avhandlingen, det vill säga från medverkande brukarnas sida, från de som inte medverkar, från förvaltningen och från parken. De fyra perspektiven kan ligga till grund för förståelse av såväl enskilda fall som för strategisk planering. En möjlig utveckling mot allt fler aktörer och allt fler olika typer av aktörer inom den kommunala parkverksamheten kommer att kräva en strategisk planering som beskriver verksamheten utifrån olika aktörers perspektiv. Med utgångspunkt i parkverksamhetens historia finns det anledning att fråga om de ideella organisationernas roll inom parkverksamheten är överspelad eller om de kanske

kommer att spela en viktigare roll i framtiden. Detta beror till stor del på hur parkförvaltningarna väljer att arbeta. En strategi för verksamheten bör ta ställning till vilken roll såväl ideella organisationer som enskilda brukare ska ha inom verksamheten. Brukares utbyte av parkverksamheten formas inte bara av parkerna som sådana, utan även av förvaltningsarbetet som sådant. Att förstå samspelet mellan förvaltningen, dess omvärld, parkerna och dess brukare är viktigt för den som är intresserad av de upplevelser och det utbyte människor har av parker och grönområden.

Tack!

Jag vill tacka adjungerade professor Bengt Persson som med stort engagemang och energi fyllde rollen som huvudhandledare under arbetets senare del. Docent Mats Lieberg fungerade som huvudhandledare på ett kunnigt och engagerat sätt under arbetets första del och ingick därefter i handledargruppen. Gruppen i övrigt, lektor Anders Kristoffersson, professor Eivor Bucht samt temaledare Sten Göransson, bidrog med kritiska och konstruktiva genomläsningar av arbetet. Ett stort antal personer har låtit sig intervjuas eller på annat sätt bidragit till avhandlingens empiri. Movium finansierade arbetets första del och prefekt Håkan Schroeder såg till så att även den senare delen finansierades. Håkan har utan att vara direkt inblandad i arbetet ändå varit ett stort stöd genom mycket uppmuntran. Kollegorna vid Institutionen för landskaps- och trädgårdsteknik har var och en bidragit till att skapa en arbetsplats där man alltid känner sig hemma. Trevligare arbetsplats får man leta länge efter. Jag har fått många bra synpunkter vid seminarier med andra doktorander. Tack, Karl, Maria, Mats, Carola, Fredrika, Märta, Therese, Brita och Mark. Min fru och min mamma tog över min del av hämtning och lämning på skola och annat som behövdes för att få vardagen att flyta och såg på så vis till att jag fick extra tid att arbeta i slutspurten. Utan den tiden hade jag haft svårt att hinna färdigställa avhandlingen.

Referenser

- 1983 års demokratiberedning (1984). *Lokalt folkstyre genom brukarmedverkan: exempel och erfarenheter: betänkande från 1983 års demokratiberedning*. Stockholm: Liber/Allmänna förl. (Statens offentliga utredningar 1984: 84)
- Aalbers, Carmen, Ekamper, Tamara, Tjallingii, Sybrand & van den Top, Marlene (2002). *Work Package 4 The Netherland Case Studies Houten and Utrecht*. Wageningen: Alterra Green World Research
- Alfredsson, Björn & Cars, Göran (1996). *De boende som medarbetare: självförvaltning i Holma*. Stockholm: SABO utveckling. (Rapport från SABO utveckling 61)
- Alvesson, Mats & Skjöldberg, Kaj (1994). *Tolkning och reflektion. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur
- Anderson, Margaret, Meaton, Julia & Potter, Clive (1994). Public participation. An approach using aerial photographs at Ashford, Kent. *Town Planning Review* Vol.65 (1), ss. 41-58
- Andersson, Ann (1984). *Underlag till parkprogram för små och medelstora tätorter: exemplen Vännäs och Eslöv*. Stockholm: Statens råd för byggnadsforskning: Sv. Byggtjänst 1984:76
- Andersson, Birgitta (2001) *Rädslans rum – trygghetens rum – ett forskningsprojekt*. Vinnova Rapport VR 2001:32. Tillgänglig: <<http://www.vinnova.se>>. [2005-03-24]
- Armstrong, Donna (2000). A survey of community gardens in upstate New York: Implications for health promotion and community development. *Health & Place* Vol. 6, ss. 319-327.
- Arnstein, Sherry (1969). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of Planners* July, ss 214-224
- Askers, Bertil (1986). *Stockholms tekniska historia. 2, Stockholms parker: innerstaden*. Stockholm: Liber förlag
- Aspesäter, O., Grobstok, E., Nordal, O., Krafft, Kr. & Ström, E. (1939). *Vår tids hage*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag
- Bass Warner Jr., Sam (1987). *To Dwell is to Garden. A history of Boston's Community Gardens*. Boston: Northeastern University Press
- Bengtsson, Bo (1998). Tenants' Dilemma – On Collective Action in Housing. *Housing Studies* Vol. 13, No. 1, 99-120
- Bengtsson, Rickard (1981). Planteringsföreningen under 100 år. I *Malmö förskönings- och planteringsförening 100 år: 1881-1981*. Malmö: Fören.
- Berglund, Ulla & Jergby, Ulla (1998). *Stadsrum – människorum: att planera för livet mellan husen*. Stockholm: Byggforskningsrådet: Svensk byggtjänst [distributör]
- Berglund, Ulla, Hansson, Tom, Hägg, Tjelhvar, Jergby, Ulla & Söderblom, Pär (1995). *Vi vårdar vår gård*. Alnarp: Sveriges lantbruksuniv., Movium (Stad & Land 130)
- Bergquist, Magnus (1996). *En utopi i verkligheten: kolonirörelsen och det nya samhället*. Diss: Göteborg: Univ.
- Bergsjö, Ann & Nilsson, Kjell (1983). *Begrepp för utemiljö: begrepps användning i planering, projektering, byggande och förvaltning*. Alnarp: Movium (Stad & Land 13)
- Berner, Boel (1989). *Kunskapens vägar: teknik och lärande i skola och arbetsliv*. Lund: Arkiv
- Blakely, Edward & Snyder, Mary Gail (1997). *Fortress America. Gated Communities in the United States*. Washington D.C.: Brookings Institution Press
- Blom, Holger (1946). Gröna ytor i Stockholm. Särtryck ur *Byggmästaren* Nr16
- Blom, Holger (1947). Några ord om Stockholms parker. I *Årsmötet 1947*. Opublicerat manuskript. Föreningen Sveriges Stadsträdgårdsmästare
- Boierth, Pehr (1933). Städernas allmänna planeringar och deras organisationsformer. I *Årsmötet 1932*. Opublicerat manuskript. Föreningen Sveriges Stadsträdgårdsmästare
- Boierth, Pehr (1970). En återblick. I *Jubileumskongressen i Helsingborg den 11-13 augusti 1970*. Opublicerat manuskript. Föreningen för kommunal Park- och Naturvård
- Boverket (1996). *Boken om detaljplan och områdesbestämmelser*. Karlskrona: Boverket

- Boverket (1999). *Gröna områden i planeringen*. Karlskrona: Boverket
- Broberg, Peter (1978). *Kv. Stora Björn: ett brukarprojekt i Gävle*. Stockholm: Statens råd för byggnadsforskning: Sv. Byggtjänst (distr.) (Rapport/Byggnadsforskningen 1978: 84)
- Brunson, Liesette, Kou, Frances E. & Sullivan, William C. (2001). Resident Appropriation of Defensible Space in Public Housing. Implications for Safety and Community. *Environment and Behavior* Vol. 33 No. 5 626-652
- Bryntse, Karin (2000). *Kontraktstyrning i teori och praktik*. Diss: Lund: Univ.
- Buchecker, Matthias, Hunziker, Marcel & Kienast, Felix (2002). Participatory landscape development: overcoming social barriers to public involvement. *Landscape and Urban Planning* 64: 29-46
- Bucht, Eivor & Persson, Bengt (1995). *Grönstruktur i städer och tätorter: utdrag ur PBL-utredningen 1994*. Alnarp: Movium (Stad & Land 127)
- Bucht, Eivor (1997). *Public Parks in Sweden 1860-1960: the planning and design discourse*. Diss: Alnarp: Sveriges lantbruksuniv.
- Byggnadsstyrelsen (1979). *Brukarmedverkan - om brukarmedverkan vid lokalplanering*. Stockholm: [LiberFörlag (distr.)] (Byggnadsstyrelsens rapporter; 146)
- ByggTele Örnsköldsvik AB (1999). *FritidsTele. Svensk fritidskalender 1999*. Örnsköldsvik: ByggTele Örnsköldsvik AB
- Carmona, Matthew, de Magalhães, Claudio, Blum, Ruth & Hopkins, John (2004). *Is the grass greener...? Learning from international innovations in urban green space management*. London: Commission for Architecture and the Built Environment
- Cronberg, Tarja (1986). Tenants' Involvement in the Management of Social Housing in the Nordic Countries. *Scandinavian Housing and Planning Research* 3:65-87
- Czarniawska, Barbara (2004). *Narratives in social science research*. London: Sage
- de Laval, Suzanne (1997). *Planerare och boende i dialog*. Diss: Stockholm: Tekn. högsk.
- Demokratiutredningen (2000). *En uthållig demokrati: politik för folkstyre på 2000-talet: Demokratiutredningens betänkande*. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer (Statens offentliga utredningar 2000:1)
- Dunnet, Nigel, Swanwick, Carys & Woolley, Helen (2002). *Improving Urban Parks, Play Areas and Green Spaces*. London: Department for Transport, Local Government and the Regions
- Ershammar, David & Wiksten, Anna (2002). *Makt över sin vardag. Argument, tips och metoder för brukarinflytande inom verksamheter för psykiskt funktionshindrade*. Hägersten: Riksförbundet för Social och Mental Hälsa
- Flyvbjerg, Bent (1991). *Rationalitet og magt. Bd 1, Det konkrete videnskab*. Diss: Aalborg Univ.
- Follmer, Anders (1938). Protokoll fört vid sammanträde med Föreningen Sveriges Stadsträdgårdsmästare å Grand Hotell i Lund den 8 aug. 1937. I *Årsmötet 1937*. Opublicerat manuskript. Föreningen Sveriges Stadsträdgårdsmästare
- Forsell, Cecilia (1997). Ideella parkarbetare hoppas få hjälp från kommunen. *Sydsvenskan*, 19 oktober.
- Francis, Mark, Cashdan, Lisa & Paxson, Lynn (1984). *Community Open Spaces: greening neighbourhoods through community action and land conservation*. Washington, D.C.: Island Press
- Fredby, Carl (1950). De offentliga grönyrtornas anslutning till bebyggelse. I *Årsmötet 1948*. Opublicerat manuskript. Föreningen Sveriges Stadsträdgårdsmästare
- Fredby, Carl (1956). Karlskoga stads parker. I *Årsmötet 1954*. Opublicerat manuskript. Föreningen Sveriges Stadsträdgårdsmästare
- FFS (Föreningen Sveriges Stadsträdgårdsmästare) (1935). *Medlemsmatrikel för Föreningen Sveriges Stadsträdgårdsmästare år 1935*. Opublicerat manuskript. Fören.
- FFS (Föreningen Sveriges Stadsträdgårdsmästare) (1996). *Medlemsförteckning*. Opublicerat manuskript. Fören.
- Gehl, Jan (1987). *Livet mellem husene: udeaktiviteter og udemiljøer*. 3. uppl. Köpenhamn, cop,
- Giddens, Anthony (1996). *Modernitetens följder*. Lund: Studentlitteratur
- Gobster, Paul H. (2001). *Visions of Nature: conflict and compability in urban park restoration*. *Landscape and Urban Planning* 56, 35-51

- Grahn, Patrik (1991). *Utveckla parkerna*. Alnarp : Sveriges lantbruksuniv., Movium (Gröna fakta 1991:6)
- Green guerillas (2001). *Green guerillas*. Tillgänglig: <<http://www.greenguerillas.org>>. [2001-06-26]
- Gustavsson, Eva (2001). *Trädgårdsideal och kunskapssyn: en studie av meningens uttryck med exempel från Gösta Reuterswårds och Ulla Molins skapande handling*. Diss: Alnarp: Sveriges lantbruksuniv.
- Göransson, Sten & Delshammar, Eva (1998). *Parken och kommunaltekniken*. Alnarp : Sveriges lantbruksuniv., Movium (Gröna fakta 1998:2)
- Göteborgs stad (2005). *Göteborgs stad, park- och naturförvaltningen – Park- och naturnämnden*. Tillgänglig: <<http://www.parkochnatur.goteborg.se>>. [2005-10-19]
- Hallencreutz, Elisabeth (1999). Parkrenovering i bantad version. *Sydsvenskan*, 21 augusti.
- Hammarberg, Mauritz (1928). Om lek- och idrottsplatser. I *Protokoll fört vid årssammanträde med Föreningen Sveriges Stadsträdgårdsmästare å Stora Hotellet i Örebro den 14-15 augusti 1927*. Opublicerat manuskript. Föreningen Sveriges Stadsträdgårdsmästare
- Hansson, Lennart & Knutsson, Bengt-Olof (1991) *Organisation av kommunal teknisk verksamhet : en enkätstudie i början av 1990-talet*. Lund: FoU om de kommunala tekniska kontorens ekonomi, organisation och administration
- Hansson, Lennart (1990). *Grönsektorns organisation – en spekulativ analys av olika utvecklingsriktningar*. Alnarp: Sveriges lantbruksuniv., Movium (Stad & Land Nr 82)
- Hansson, Lennart (1997). *Den nya beställarrollen*. Alnarp : Sveriges lantbruksuniv., Movium (Gröna fakta 1997:3)
- Hayden, Dolores (1995). *The Power of Place: Urban Landscapes as Public History*. Cambridge, Mass.: MIT Press, cop.
- Heiman, Gunnar (1960). De kommunala parkförvaltningarna: utveckling, betydelse och organisation. I *Årsmötet i Göteborg 1960*. Opublicerat manuskript. Föreningen Sveriges Stadsträdgårdsmästare
- Heiman, Gunnar (1969). Kommunal park- och naturvård – föreningsnamn eller handlingsprogram. I *Nordisk kongress för kommunala Parkförvaltningar i Stockholm den 5-6-7-8 augusti 1969*. Opublicerat manuskript. Föreningen Sveriges Stadsträdgårdsmästare
- Hoff, Jens (1993). Medborgerskab, brugerrolle og magt. I Andersen, Johannes, Christensen, Ann-Dorte, Langberg, Kamma, Siim, Birte, Torpe, Lars, Andersen, Jörgen Goul & Hoff, Jens. Medborgerskab. *Demokrati og politisk deltagelse*. Herning: Systime
- Holme, Idar Magne & Solvang, Bernt Krohn (1997). *Forskningsmetodik : om kvalitativa och kvantitativa metoder* (översättning: Björn Nilsson). Lund : Studentlitteratur
- Hornýánszky Dalholm, Elisabeth (1998). *Att forma sitt rum: fullskalemodellering i partipatoriska designprocesser*. Diss: Lund: Univ
- Höök, Johan (2000). *Intern kommunal kompetensfördelning*. Diss: Uppsala: univ.
- Jarlöv, Lena (1982). *Boende och skaparglädje: människors behov av skapande verksamhet – en försummad dimension i planeringen*. Diss: Göteborg: Chalmers tekn. högsk.
- Jeppsson Grassman, Eva, Svedberg, Lars (1999). Medborgarskapets gestaltningar: insatser i och utanför föreningslivet. I Amnå, Erik (red.) *Civilsamhället*. Stockholm: Fakta info direkt: (Statens offentliga utredningar 1999:84)
- Johansson, Rolf (2002). Ett explikatvt angreppssätt – Fallstudiemetodikens utveckling, logiska grund och betydelse i arkitekturforskningen. *Nordisk arkitekturforskning 2002:2*
- Kaplan, Rachel (1982). Participation in environmental design. I Kaplan, Stephen, Kaplan, Rachel (ed.). *Humanscape: environments for people*. (New ed.) Ann Arbor: Ulrich's, cop.
- Karlsson, Bengt (1995). *Folkets park i Lund en 100-årig historia 1895-1995*. [Lund]: [B. Karlsson],
- Knack, Ruth Eckdish (1994). Dig these gardens: community gardens in urban areas. *Planning*, July 1994 v60 n7
- Kommittén Stockholmsparkens vänner (1994). *Premier 1994*. Opublicerat manuskript. Stockholm: Gatu- och fastighetskontoret

- Lindbom, Anders (1995). *Medborgarskapet i välfärdsstaten: föräldrainflytande i skandinavisk grundskola*. Diss. Uppsala: Univ
- Lundgren Alm, Elisabet (2001). *Stadslandskapets obrukade resurs: om grönstrukturens potential och synliggörande i en hållbar stadsutveckling*. Diss. Göteborg: Chalmers tekn. högsk.
- Lundquist, Kjell (1992). Från beteshage till trädgård – kyrkogårdens historia. I Bucht, Eivor (red). *Kyrkogårdens gröna kulturarv*. Alnarp: Sveriges lantbruksuniversitet, Movium (Stad & Land 103)
- Lunds kommun (1997). *Intresseanmälan för bidrag till lokalt investeringsprogram*. Opublicerat manuskript. Lund
- Lunds kommun (1998a). *Ansökan om bidrag till lokalt investeringsprogram*. Opublicerat manuskript. Lund
- Lunds kommun (1998b). *Komplettering av ansökan om bidrag till lokalt investeringsprogram*. Opublicerat manuskript. Lund: Kommunkontoret
- Lunds kommun (2004) *Grönstruktur- och naturvårdsprogram för Lunds kommun remissupplaga*. Opublicerat manuskript. Lund: Stadsbyggnadskontoret & Tekniska förvaltningen
- Lunds kommun (2005). *Tekniska förvaltningen – Lunds kommun*. Tillgänglig: <<http://www.lund.se>>. [2005-10-19]
- Lökvist, Karl (1995) *Vad kostar parken? : å-priser i entreprenader av parkskötsel och statistik från SCB om parkverksamhet*. Alnarp: Sveriges lantbruksuniv., Movium (Stad & land: 131)
- Malmö stad (2005). *Malmö stad - Gatukontoret*. Tillgänglig: <<http://www.malmo.se>>. [2005-10-19]
- Micheletti, Michele (1994). *Det civila samhället och staten: medborgarsammanslutningarnas roll i svensk politik* (översättning: Jan Hylén). Stockholm : Fritze: Publica
- Miljödepartementet (1997). *Så söker kommunen bidrag till miljö och jobb*. Opublicerat manuskript. Stockholm: Regeringskansliet
- Miljögrupp Norr (1997). *Lokal agenda 21 Arbetsbok 3*. Opublicerat manuskript. Lund
- Miljögrupp Norr (u.å.). *Lokal agenda 21 Arbetsbok 2*. Opublicerat manuskript. Lund
- MKB (MKB Fastighets AB) (2004). *Våra områden: Holma*. Tillgänglig: <<http://www.mkbfastighet.se/>> [2005-10-26]
- Montin, Stig (1998). *Lokala demokratiexperiment: exempel och analyser*. Stockholm : Fritzes offentliga publikationer
- Montin, Stig (1990). Den kommunala multiorganisationen – om nya normer och institutioner i komuner under 1980-talet. *Statsvetenskaplig Tidskrift*, 93, ss 247-260.
- Mårtensson, Bo & Orrskog, Lars (1986). *Så här vill vi göra't: arbetsboksmetoden*. Stockholm: Statens råd för byggnadsforskning : Svensk byggtjänst [distributör] (T 1986:19)
- NE (2005). Malmö: NE Nationalencyklopedin AB. Tillgänglig: < <http://www.ne.se>>. [2005-10-19]
- Newman, Oscar (1976). *Defensible space: people and design in the violent city*. London : Architectural Press
- Nielsen, Anders Busse & Nielsen, Jens Balsby (2005). The use of profile diagrams for mixed stands in urban woodlands—the management perspective. *Urban Forestry & Urban Greening*, Volume 3, Issues 3-4, 23 June 2005, Pages 163-175. PDF format. Tillgänglig: < <http://www.sciencedirect.com/>> [2005-10-04]
- Nilsson, Kjell (1992). *Kommunal parkverksamhet – en lägesrapport 1992*. Opublicerat manuskript. Alnarp: Sveriges lantbruksuniv., Movium Rådgivning
- Nilsson, Kjell (1993). *Kommunal parkverksamhet – en lägesrapport 1993*. Opublicerat manuskript. Alnarp: Sveriges lantbruksuniv., Movium Rådgivning
- Nolin Catharina (1999). *Till stadsbornas nytta och förlustande: den offentliga parken i Sverige under 1800-talet*. Diss. Stockholm: Univ.
- Nolin, Catharina (1996). Svenska trädgårdsföreningen 1832-1911. *Bebyggelsehistorisk tidskrift*. 1996: 31/32

- Nyberg, Sven Olov (1990). *Kan planering tillsammans lösa problem och förverkliga drömmar? En bok om ett experiment i kulturhistorisk miljö*. Håbo Tibble Kyrkby: Sven Olov Nyberg AB
- Olivegren, Johannes (1975). *Brukarplanering : ett litet samhälle föds: hur 12 hushåll i Göteborg planerade sitt område och sina hus i kvarteret Klostermuren på Hisingen*. Diss. Stockholm : Tekn. högsk.
- Olson, Olov, Guthrie, James & Humphrey, Christopher, ed. (1998). *Global warning : debating international developments in new public financial management*. Oslo : Cappelen, cop.
- Parkförvaltningen 1990. *Grönplan för Lund*. Opublicerat manuskript. Lund: Parkförvaltn.
- Paulsson, Greger (1950). *Svensk stad*. Stockholm: Bonnier
- Pehrsson, Per-Jan (1986). *Malmö parkernas stad*. Malmö: Malmö Gatukontor, Parkavdelningen
- Pengar till arbetslösa bekostar park (1998). *Helsingborgs Dagblad*, 14 maj.
- Persson, Bengt (1998). *Skötselmanual 98*. Alnarp : Sveriges lantbruksuniv., Movium (Gröna fakta 1998:8)
- Pfeiff, Margo (2001). City of Gardens. *Canadian Geographic*, vol 121:1, ss 64.
- Proposition 1986/87:91. *Om aktivt folkstyre i kommuner och landsting*
- Premfors, Rune, Roth, Klas (2004a). En demokratisyn och ett forskningsfält I Premfors, Rune, Roth, Klas (red). *Deliberativ demokrati*. Lund: Studentlitteratur
- Premfors, Rune, Roth, Klas (2004b). Slutord – konturerna av ett forskningsprogram I Premfors, Rune, Roth, Klas (red). *Deliberativ demokrati*. Lund: Studentlitteratur
- Ranger, Anna (2003). *Lekplats – plats för lek*. Opublicerat manuskript. Alnarp: Sveriges lantbruksuniv., Institutionen för lantbruksteknik
- Reuterswärd, Gösta (1952). Statens Järnvägars trädgårdsanläggningar. I *Trädgårdskonst. Den moderna trädgårdens och parkens form*. Stockholm: Natur och kultur
- Ritzell, Malin (2000). *Slutredovisning av projekt nr 12 Referensområde för biologisk mångald, S:t Hans backar*. Opublicerat manuskript. Lund: Tekniska förvaltningen, Park- och naturkontoret
- Rockler, Amy (2000). Nu vaknar Slottsträdgården till liv. *Sydsvenskan*, 4 mars.
- SABO (2005). *Fakta om SABO-företagen. SABO-företagens vision och uppgift*. Tillgänglig: < <http://www.sabo.se>> [2005-03-24]
- Schön, Donald A. (1983). *The reflective practitioner: how professionals think in action*. New York : Basic Books, cop.
- Sernander, Rutger (1926). *Stockholms natur*. Uppsala: Almqvist & Wiksell,
- SFS (1987:10). *Plan- och bygglag*
- SFS (1994:690). *Kommunallag*
- SFS (1998:808). *Miljöbalk*
- SFS (1998:814). *Lag med särskilda bestämmelser om gaturenhållning och skyltning*
- SFS (1999:1229). *Inkomstskattelag*
- Skantze, Ann (1995). Lärande genom deltagande i planering. I Löfberg, Arvid & Ohlsson, Jon (red.) *Miljöpedagogik och kunskapsbildning*. Stockholm: Stockholms universitet. (Rapport 23 från seminariet för miljöpedagogik och kunskapsbildning, Pedagogiska institutionen)
- Socialstyrelsen (2003). *Brukarmedverkan i socialtjänstens kunskapsutveckling*. Stockholm : Socialstyrelsen (Lindesberg : Bergslagens grafiska)
- Sorte, Gunnar Jarle (1982). *Visuellt urskiljbara egenskaper hos föremål i den byggda miljön*. Diss. Lund: Univ.
- Starrin, Bengt, Renck, Barbro (1996). Den kvalitativa intervjun. I Svensson, Per-Gunnar, Starrin, Bengt (red) *Kvalitativa studier i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur
- Statens planverk (1975). *Bostadens grannskap: råd och anvisningar för planering av bostadsbebyggelse*. Stockholm: Statens planverk
- Stiftelsen Stockholmsparkens vänner (1993). *Premier 1993*. Opublicerat manuskript. Stockholm: Stiftelsen
- Stockholms Naturskyddsförening (2001). *Femtio punkter för ett grönare Stockholm*. Tillgänglig: < <http://www.stockholm.snf.se/stockholm/50punkt.html>> [2001-07-25]

- Stockholmsparkens vänner (1995). *Brukarpremier 1995*. Opublicerat manuskript. Stockholm: Gatu- och fastighetskontoret
- Stockholms stad (2003). *Sociotophandboken*. Opublicerat manuskript. Stockholm: SBK
- Stockholms stad (2004). *Stockholms parkprogram*. Stockholm: Gatu- och fastighetskontoret
- Stockholms stad (2005). *Vår verksamhet - Markkontoret*. Tillgänglig: <<http://www.stockholm.se>>. [2005-10-19]
- Stockholms stad, Enskede-Årsta SDN (2005). *Gator, parker och torg*. Tillgänglig <<http://www.stockholm.se/>> [2005-10-05]
- Strömdahl, Jan (1981) *Bostadsbestämmelser : information om nybyggnadsbestämmelser för bostaden och grannskapet*. Stockholm: Statens planverk
- Sundius (1906) *Planteringar*. I Welin, Gustav (red.) *Statens järnvägar : 1856-1906 : historisk-teknisk-ekonomisk beskrifning / i anledning af Statens järnvägars femtioåriga tillvaro utgifven på Kungl. Maj:ts nådiga befallning af Järnvägsstyrelsen*. (4 vol.) Stockholm: Järnvägsstyrelsen
- Svenska kommunförbundet (1995). *Äldre indelning 1999-2004*. Tillgänglig: <<http://www.skl.se/artikel.asp?A=1646&C=445>> [2005-10-05]
- Svensson, Gunnar (1954). *Halmstads stads planteringars tillkomst och utveckling. I Årsmötet 1953*. Opublicerat manuskript. Föreningen Sveriges Stadsträdgårdsmästare
- Sörensen, Carl Theodor (1931). *Parkpolitik i Sogn og Købstad*. Köpenhamn: Dansk Byplanlaboratorium
- Torsrud, Walter (1956). *Något om Kristinehamns stads planteringars historia. I Årsmötet 1954*. Opublicerat manuskript. Föreningen Sveriges Stadsträdgårdsmästare
- Trost, Jan (2001). *Enkätboken. 2., [rev.] uppl.* Lund: Studentlitteratur
- United Nations (1993). *Agenda 21: Programme of action for Sustainable Development./ Rio Declaration on Environment and Development./ Statement of Forest Principles*. New York: United Nations Department of Public Information
- Vidén, Sonja (red.) (1990). *Bättre bostadsförnyelse : sammanställning och slutsatser av 19 Fou-projekt*. 1. uppl. Karlskrona : Boverket ; Stockholm : Allmänna förl. [distributör],
- Vidga brukarinflytandet : en väg till ökad delaktighet och bättre service* (1991). Stockholm : Allmänna förl. (Departementsserien 1991:18)
- Wikforss, Örjan & de Laval, Suzanne (1986). *Samråd vid stadsförnyelse. Beskrivning av brukarmedverkan vid stadsförnyelse i Ludvika*. Stockholm: Bygghälsningsrådet (R110:1986)
- Yin, Robert K. (1989) *Case Study Research. Design and Methods*. London:Sage Publications (Applied Social Research Methods Series, Volume 5)
- Ökade möjligheter till brukarinflytande* (2001). Stockholm : Fritzes offentliga publikationer : Justitiedep., Regeringskansliet (Departementsserien 2001:34)